RETHINK
INSTITUTE WASHINGTON DC

HENDEK SİYASETİ, SOKAĞA ÇIKMA YASAKLARI VE 7 HAZİRAN SONRASI ŞİDDET OLAYLARININ KÜRT KAMUOYU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:

KÜRTLER SÜRECİ NASIL DEĞERLENDİRİYOR?

DR. MEHMET YANMIŞ

Dicle Üniversitesi

Şubat 2016

Raporun İngilizce orijinal versiyonu www.rethinkinstitute.org adresinden indirilebilir.

Bu çalışma herhangi bir kurum ve kuruluştan maddi destek alınmadan hazırlanmıştır.

Dr. Mehmet Yanmış

ÖNSÖZ

Suriye'de son üç yıldır devam eden iç savaş ve bölgeden oraya savaşmaya giden-cenazesi geri gelen Kürt gençler birçok ailede PKK'ye yeni katılımları tetiklemiştir. Bu süreçte Türkiye'de devam eden barış görüşmeleri sebebiyle örgüte katılan gençler bir iç tehdit olarak algılanmazken gelinen son noktada "dağa çıkışlar" devlet için baş ağrıtıcı hale gelmiştir.

Rojova'da Kürtlerin PKK destekli PYD öncülüğünde bir özerk bölge oluşturma isteğinin Türkiye'nin "Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması" politikasıyla çatışması ve iç politikada ortaya çıkan yeni şartlar barış görüşmelerini durma noktasına getirmiştir. Dahası, Haziran 2015 sonrasında fiili bir çatışma sürecine girilmiş, PKK'nın gençlik yapılanması şeklinde şehirlerde kurulan YDG-H üyeleri bazı mahallelerde hendekler kazıp, barikatlar oluşturarak güvenlik güçleriyle çatışmaya başlamıştır. Kürt ulusalcı çevrelerce "halkın özsavunması" şeklinde tanıtılan bu strateji bölgede beş aya yakın bir sürede değişik ilçe ve illerde, yüzün üzerinde güvenlik görevlisinin şehit olmasına, bir o kadar da sivil vatandaşın ölmesine, 250.000'den fazla insanın göç etmesine veya evlerini uzun süre terk etmelerine ve 800'ün üzerinde örgüt üyesinin ölmesine neden olmuştur. Bunun yanında uzun süreli sokağa çıkma yasakları, PKK'nin boykotları ve çatışmalar sebebiyle bölgede yer yer sosyo-ekonomik hayat durma noktasına gelmiştir.

Bu araştırmanın yürütücüsü, doktora çalısması dahil beş yıldır bölgede yakın dönem Kürt toplumunda sosyal değişim konusu üzerine çalışmalar yapmaktadır. Bölgede yaşanan değişimi yakından takip eden araştırmacı son çatışmalarla beraber hem akademik hem de vicdani sorumluluk gereği bu araştırmanın yapılmasına karar vermiştir. Çalışma, Kürt toplumunun Haziran 2015 sonrasındaki süreçte, hendek-barikat stratejisi, devletin operasyonları ve sokağa çıkma yasaklarıyla ilgili algısını tespit etmeyi amaçlar. Bölgede devam eden olaylar ve ülkenin bu mesele etrafındaki zihinsel bölünmüşlüğü düşünüldüğünde, çok sayıda okuyucunun metinleri belirli çizgiye yakın bulması şimdiden öngörülmektedir. Belirtmek gerekir ki, çalışmanın örneklem grubu seçilirken araştırma yapılan Hakkari, Şırnak, Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerindeki siyasal tablo gözönünde bulundurulmuştur. Sonuç olarak rapor sıcak bölgedeki "kamuoyu algısını resmetmeyi" hedeflediğinden bu durum normal karşılanmalıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 1

İÇİNDEKİLER 2

TABLOLAR LİSTESİ 5

GİRİŞ 6

METODOLOJİ VE AMAÇ 15

BULGULAR 19

1. Katılımcılar 19
2. Çözüm Sürecinin Bitişiyle İlgili Bulgular 22
   - 2.1. Devletin ve Hükümetin Tutumları 23
   - 2.2. Tarafların Barışı "Başaramaması" ve Samimiyetsizlik 25
   - 2.3. PKK'nin Çözüme ve Siyasete Güvenmemesi 26
   - 2.4. PKK ve HDP'nin 7 Haziran Seçim Sürecini İyi Yönetememesi 27
   - 2.5. Kobani Savunması ve "Kobani Düştü Düşüyor" Sözünün Yarattığı Etki 28
   - 2.6. Dış Politikadaki Gelişmeler ve "Dış Güçler" 29
3. Hendek Siyaseti ve Özyönetim Birimlerinin Kurulmasıyla İlgili Bulgular 29
   - 3.1. Hendek-Barikat Stratejisi Yanlıştır 30
   - 3.2. Bu Şekilde Özyönetim Kurulamaz 31
   - 3.3. Hendekler Siyasetin Çözümsüzlüğü ve Halkın Özsavunma Birimlerini Kurmasıdır 32
   - 3.4. PKK'nin Planlı Bir Taktiğidir, Başarılı Olabilir 32
4. Devletin ve Hükümetin Çözüm Sürecinde YDG-H'nin Silah Depolama, Barikat Oluşturma ve Hendek Kazma Eylemlerine Karşı Tutumuyla İlgili Bulgular 33
   - 4.1. Devlet Bunların Yapılmasına Müsaade Etmemeliydi, Hata Yapıldı 34
   - 4.2. Devlet, PKK'yi Savaşa Çekmek İçin Buna Göz Yumdu 35

4.3. Çözüm Sürecine Zarar Verilmek İstenmedi 36
5. Sokağa Çıkma Yasakları ve Çatışmalarla İlgili Bulgular 36
5.1. Terör de Operasyonlar da Suçsuz Halka Zarar Veriyor..... 37
5.2. Hendekler ve Şehirdeki PKK Bitene Kadar Sürmeli..... 39
6. Haziran 2015 Sonrası YDG-H'nin Eylemleriyle İlgili Bulgular..... 40
6.1. "En Büyük Zararları Kürtleredir". HDP ve PKK'ye de Zarar Veriyor 41
6.2. Halkı Savunuyorlar, Siyasi Çözümsüzlük Buna Neden Oldu 42
7. Endişe ve Beklentiler..... 44
7.1. Operasyon Sürecinin Uzamasıyla İlgili Endişeler 44
7.1.1. Bölgede Radikalleşme Artabilir..... 45
7.1.2. Türk-Kürt Ayrışması Derinleşebilir..... 46
7.1.3. Çözüme İnanç Azalır ve Bölge Suriyeleşir-Filistinleşir 47
7.1.4. Örgüt Güç Kazanır..... 48
7.2. 90'lara Geri mi Dönüyoruz Endişesi Taşıyor musunuz? 49
7.2.1. Henüz Değil Ama 90'lara Doğru Gidiyoruz..... 49
7.2.2. Zaten Yaşıyoruz veya Daha Kötü Bir Süreç Yaşıyoruz 50
7.2.3. Şuanki durumun 90'lardan daha kötü olduğunu düşünüyorum..... 52
7.3. Barış Sürecinin Tekrar Başlamasıyla İlgili Beklentiler 52
7.3.1. Süreç Yeniden Başlayabilir..... 53
7.3.2. Sürecin Yeniden Başlayacağını Düşünmüyorum..... 54
7.3.3. Şeffaf ve Yasal Bir Süreç Olursa Başlar 55
7.3.4. Öcalan ve PKK'siz Çözüm Olmaz..... 56
7.4. Beklentilerle İlgili Bulgular 56
7.4.1. Bir An Önce Barışın Sağlanması 57
7.4.2. Örgütün Hendek Stratejisini Terk Etmesi 58

7.4.3. Güvenlik Güçlerinin Daha Kontrollü Olması, Sivil Ölümlerin Bitmesi. 58
7.4.4. Kürtlere Anadilde Eğitim Hakkı Verilmesi ve Kürt Kimliğinin Kabulü 59
SONUÇ VE ÖNERİLER 61
KAYNAKÇA 65
EK 67
YAZAR HAKKINDA 69

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo1: Katılımcıların yaş dağılımı. 20

Tablo 2: Katılımcıların cinsiyet dağılımı. 20

Tablo 3: Katılımcıların etnik dağılımı. 21

Tablo 4: Katılımcıların inanç ve ideolojik tercih dağılımı. 21

Tablo 5: Çözüm sürecini ne bitirdi? 22

Tablo 6: Hendek siyasetini nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu şekilde özyönetim birimleri kurulabilir mi? 30

Tablo 7: Devletin ve hükümetin hendeklerin kazıldığı süreçteki tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz? 34

Tablo 8: Sokağa çıkma yasakları ve operasyonları nasıl değerlendiriyorsunuz? 37

Tablo 9: 7 Haziran sonrası YDG-H'nin eylemlerini nasıl değerlendiriyorsunuz? 40

Tablo 10: Operasyonlar ve sokağa çıkma yasakları uzarsa bunun Kürtlere etkisi nasıl olur? 44

Tablo 11: 1990'lara geri dönüyoruz endişesi taşıyor musunuz? 49

Tablo 12: Barış süreci tekrar başlar mı? Sizce nasıl başlar? 53

Tablo 13: Beklentiler 56

GİRİŞ

Kürt meselesi Cumhuriyet'in kuruluşundan beri Türkiye için öncelikli konulardan birisi olmuştur. Gerek bölgedeki ulus-devlet anlayışının inşa çalışmaları, gerek güvenliğin sağlanması gerekse sosyo-ekonomik kalkınma sorunları hükümetlerin gündemini meşgul etmiştir.

Osmanlı'nın 1800'lerden sonra başlattığı merkezileşme politikalarıyla görünür olmaya başlayan Kürt sorunu, İttihat-Terakki'nin erken ulus-inşa çalışmalarıyla etno-politik bir boyut kazanmıştır. 1923'te Cumhuriyet'in ilanı, Kürtlerle Türkler arasındaki mühim bağlardan biri olan Halifeliğin ilgası ve devrim politikalarıyla ülkenin Doğu ve Güneydoğu'sundaki Kürtler değişik sebeplerle isyan çıkarmışlardır. Koçgiri (1921), Şeyh Said (1925), Ağrı (1926-1930), Oramar (1930) ve Dersim (1937) Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkan önemli isyanlardır. 1940-1970 yılları arasında burada belirtilen isyanların dışında ses getiren isyanlar yaşanmamış olsa da bölgede Kürt kimliğine yönelik baskılar sebebiyle bir memnuniyetsizliğin varlığı bilinmektedir. 70'li yıllarda bölgede artan çete eylemleri sebebiyle başlatılan Komando harekatları bu memnuniyetsizliği daha da artırmıştır.

50'lerden sonra, Ortadoğu'da sosyalizm, diğer gruplar için olduğu gibi Kürt gençler için de en önemli toplanma noktası ve motivasyon kaynaklarından biri olmuştur (Bozarslan, 2015). Türk soluyla yaşanan sorunlar ve 70'lerdeki son baskılar Kürtleri kendi gruplarını kurmaya sevk etmiştir. PKK'nin kurulması ve 80'lerden sonra çatışmaların başlamasıyla Türkiye'deki Kürtler açısından oldukça sıkıntılı bir sürece girilmiştir. Bu tarihlerden sonra devlet bu sorunu sıkı güvenlik politikalarıyla çözmeye çalışmıştır. Rutin dışına çıkıldığında da barış görüşmeleriyle değişik çıkış yolları aranmıştır. Dolayısıyla, barış süreçlerinin daha çok istisnai durumlar olduğu söylenebilir. 70'li yıllarda Demirel kısa bir süre, 80'lerde Özal, 90'larda yine çok kısa bir süre Çiller ve 2000'li yıllardan sonra Erdoğan, Kürt sorununun barış yoluyla çözülebileceğini belirtmiş ve bu konuda bazı adımlar da atmışlardır. Ancak Özal'ın erken ölümü, Demirel ve Çiller'in güvenlikçi politika savunucuları karşısında yenik düşmeleri ve son olarak 7 Haziran akabinde Ak Parti'nin çözüm sürecini buzdolabına koyması barışı geciktirmiştir.

PKK açısından bakıldığında, en başta siyasi yol yerine silahlı çözümü

benimsemesi, Kürtlerin temel haklarından ziyade sosyalist bir yönetilebilir alan talep etmesi, zor felsefesini barışta-savaşta Kürt toplumunu kendi yanına çekmek için kullanması ve demokrasiye imkân tanımaması barışın önündeki engellerdir.[1] Dolayısıyla devlet ve PKK bir sonraki barış masasına eli daha güçlü şekilde oturmak için belirli aralıklarla çatışmaya ve yığınaklar yapmaya devam etmiştir/etmektedir. Son 40 yılın bilançosu kısaca özetlenirse, onbinlerce insan ölmüş, sakatlanmış, aileler parçalanmış, yüzlerce ilçe, köy ve mezra boşalmış veya yakılmıştır.[2]

Kürt sorunu üzerine çalışan uzmanların sıklıkla vurguladığı bazı noktaları bu raporda da kısaca belirtmek gerekir. Öncelikle, Türkiye'deki Kürt, gayri Müslim ve Alevi sorunu önemli ölçüde ulus-devletleşmeyle başlamış ve bunun revize edilmesiyle aşılabilir. Devletin vatandaş için belirlediği kimlik Sunni/Hanefilik-Türklük üzerine inşa edildiğinden "ötekilerin" hakları çoğu zaman gözardı edilebilmekte ya da sonu getirilemeyen açılımlara kurban edilmektedir.[3] Bununla bağlantılı ikinci nokta, devletin Kürt sorununun etno-politik boyutlarını kabul etmek istememesidir. Bunun yerine dikkatleri sürekli başka yönlere çekmektedir. Yeğen, bunları 5 maddede özetlemektedir; 1- Bölgesel geri kalmışlık sorunu, 2- Yerel otoritelerin kişisel çıkarları için halkı kışkırtması, 3- Ecnebilerin ülke bütünlüğünü bozma girişimi, 4, Eşkiyalık, 5- İrtica. Bu söylemler Kürt sorunu her gündeme geldiğinde farklı şekillerde devreye sokularak konunun özünü oluşturan etnik ve politik yanlarının konuşulmasının önü kesilmekte ve Türk kamuoyu farklı noktaya odaklanmaktadır (Yeğen, 2003).

Devlet Kürt sorununun etno-politik boyutlarını göstermek istememektedir. Bunun yerine Doğu-Güneydoğu'daki olayları sürekli şu beş noktada açıklamayı tercih etmektedir; Bölgesel geri kalmışlık, İrtica, Yerel otoritelerin kişisel çıkarları için halkı kışkırtması, Ecnebilerin ülke bütünlüğünü bozma girişimi ve Eşkiyalık.

Devletin kuruluş paradigmasının Kürt sorununu çözmekte yetersiz kaldığı açıktır. Bu sebeple geçmişte sol cenah ve

[1] PKK'nin düşünsel ve eylemsel yapısı konusunda bkz. (Marcus, 2007; McDowall, 2005; Çiçek, 2015).

[2] Bu göçlerle ilgili bkz. (Erder, 2007; Kalkınma Merkezi, 2010; MAZLUMDER, 2004; TBMM, 1997; TESEV, 2006; Yükseker, 2008/a; Yükseker, 2008/b; Erkan & Bağlı, 2005; Göç-Der, 2001; HÜNEE, 2006; Kaya, 2009; Keser, 2011/a).

[3] Türkiye'de ulus-devletleşme süreci konusunda bkz. (Lewis, 1969; Karpat, 2004; Mardin, 2007). Bu süreçte kurumların nasıl bir işlev gördüğü konusunda bkz. (Gözaydın, 2009; Kaplan, 2009; Çağlayan, 2014).

İslamcı çevreler "Kürt sorununu ancak biz çözeriz" şeklideki bir mantıkla hareket etmekle birlikte Türk solunun ulusallaştığı ve öncü parti CHP'nin bu konuda Kemalist hassasiyetlere takıldığı görülmektedir. İslamcı AK Parti'nin de uzun bir süre Kürtlerin kültürel taleplerine olumlu yaklaşıp barış görüşmeleri yaptıktan sonra Kobani'de yaşanan hadiseler ve sonrasındaki süreçte barış masasının devrilmesiyle tekrar güvenlikçi politikalara döndüğü görülmektedir.

Kürt ulusalcı çevreler açısından bugünkü sürece nasıl gelindiğini anlamak için zorun kullanmanın rolü ve özyönetim birimlerinin kurulması çalışmalarının tarihi-felsefi temellerinin açıklanması gereklidir. Zira, şehirlerde hendeklerin kazılması, barikatların yapılması ve özyönetim birimlerinin kurulması bir anda ortaya çıkmış olgular değildir. İlk olarak, Kürt ulusalcı hareket ve onun lideri Öcalan, sosyalist Kürt devrimini silahla ve zor'la gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bilindiği üzere PKK, kurulduğu süreçte Marksist felsefenin en kritik ajandalarını rehber alarak yola çıkmıştır. Bunlardan biri "Zorun Rolü Stratejisidir". PKK'nin Zorun Rolü yaklaşımının veya benzer nitelikte Dünya'daki diğer örgütlenmelerin uyguladığı zorun rolü mantığının temelinde Engels'in perspektifleri yatmaktadır. "Zor" kavramını teorik olarak iki ana kategoride tasnif etmek mümkündür. Birincisi "gerici zor", ikincisi ise "ilerici-devrimci zor"dur. Gerici zor bir devletin veya sömürgeci bir gücün/iktidarın kendi toplumuna ekonomik, siyasi veya askeri alanda uyguladığı baskı ve bu baskı neticesinde gerçekleştirdiği toplumsal dizayn olarak tanımlanabilir. Devletin kendi halkına uyguladığı iç zor, bir çeşit otokrasi veya diktatörlüğe dönüşürken, başka ülkelere yönelik gerçekleştirilen dış zor ise sömürgeci-emperyalist bir politikayı netice verir. Marks, zor konusunda emperyal ve sömürgeci devletler ile finans-kapital ekseninde şekillenen veya alt-yapıyı elinde bulunduran sınıfa karşı uygulanabilecek tek yöntemin "karşı zor" olduğunu ifade etmektedir (Öcalan, 1982).

Öcalan, zor teorisini iki yönlü ele almaktadır. Devletin Kürtlere yönelik uyguladığını söylediği iç zoru, yani baskı, sindirme veya silah zoruyla tahkim etme durumunu eleştirirken, bunu çok uzun bir periyotta ele almaktadır. Özellikle Osmanlı'nın bölgeye yerleşmeye çalışmasını dış zor olarak gören Öcalan ve örgüt literatürü, bölgenin fethedilmesi sonrası bu durumun iç zor olarak devam ettirildiğini sürekli vurgulamaktadırlar. Cumhuriyet sonrası zorun rolü tanımlanırken, Kürtlerin

maruz kaldığı baskı ve şiddet politikaları üzerinden yola çıkılmakta, bunların yanı sıra bölgenin ekonomik olarak iç-sömürge haline getirildiği vurgulanmaktadır. Ona göre, siyasi zorla beraber ekonomik zor uygulamaları da her dönemin devlet politikası olarak öne çıkmıştır. Bu durumda, "Devletin on yıllardır sürdürdüğü bu zor politikasına karşı ne yapılabilir?" sorusu akla gelmektedir. Özellikle 90 öncesi dönemde bu soru Öcalan'ın cevap aradığı en temel hususlardan biri olmuştur. Devletin asimilasyon ve zor politikalarıyla halkı sindirmesi karşısında aynı silahla devletin vurulmasının tek seçenek olduğunu ifade eden Öcalan, bunun için Engels'in yaklaşımıyla "devrimci zoru" veya "karşı zor yönteminin" hayata geçirilmesinin şart olduğunu öne sürmüştür (Öcalan, 1982). 1980'lerin başlarında Öcalan'ın yanında sosyalizm teorilerine hakim olan ve bu alanda söz söyleyebilecek altyapısı bulunan çekirdek kadrolar için zor teorisi, gecikmeksizin alanda uygulanması ve devletin zor politikalarını etkisiz hale getirmesi gereken başlıca konulardan birisiydi.

PKK, zor teorisini hayata geçirirken teorideki devrimci zor kavramını, şiddet üzerinden sosyal mühendislik politikası haline getirmeye başlamış, özellikle kır eksenli savaş stratejisini temel yöntem olarak belirlenmesiyle, kırsalda yaşayan insanlar zorun rolüyle tanışmışlardır. Örgüt, devrimci zoru hayata geçirebilmek için öncelikle alanda bunu uygulayabilecek bir halk dinamiğine ihtiyaç duymuştur. Ancak bölge halkının bu tarz eylemsel pratiğinin olmaması, o döneme kadar devletin baskı aygıtlarının farklı bir zorun rolü olarak ağırlığını hissettirmesi, Öcalan'ın halkı zorun rolü üzerinden kendi örgütsel dinamiğine kanalize ederek gerçek devrimci zorun yapılabileceği düşüncesine itti. Neticede 84 ile 90 yılları arasında PKK bir yandan asker ve polisle çatışırken diğer yandan Kürtleri güç ve şiddet üzerinden konsolide etmeye çalıştı. Kürtler, özellikle 1987-88 yıllarına kadar bu baskıdan büyük rahatsızlık duyarken, zorun rolünün tek taraflı olmadığı görülmeye başlandı. Yani halk bir taraftan örgüt zoru ve şiddetiyle diğer taraftan da devlet zoruyla preslendi. Bu durum karşısında halk zamanla örgüte doğru kanalize olurken, örgüt zorun rolü yaklaşımını 1990 yılında gerçekleştirdiği 4. Kongre'de ciddi şekilde ele aldı. Burada halka yönelik uygulanan zor yaklaşımının örgüte verdiği zararlar masaya yatırıldı.

Kürt ulusalcılar 1990 sonrasında zorun rolü stratejisini daha lokal alanlarda uygulayarak farklı bir aşamaya geçmiştir.

Bu yaklaşımı daha ziyade kendisine karşı alanda karşı propaganda yapan ve savaşan belirli bölgelere ve özellikle koruculara yöneltmeye başlamıştır. Zorun rolünün lokalize olması ile birlikte, teorideki devrimci zor mantığı üzerinden polis, asker veya devleti temsil eden unsurları daha fazla baskı altına almaya, eylemlerle karşı zor harekatını yürütmeye çalışmıştır. Bu süreçte örgütün stratejisini değiştirmesi buna karşın devletin bölgedeki yaklaşımının stabil kalmasıyla, halkın aşama aşama örgüte doğru kanalize olduğu görülür. Örgüt 1990'ların başlarından itibaren Marksist retorikten uzaklaşmaya başlamış, pratikte zamana ve koşullara göre Marksist-Leninist stratejileri revize etmiştir. 1999'da Öcalan'ın yakalanması sonrası örgüt zorun rolü yaklaşımını geçmişe göre çok daha sofistike söylemler üzerinden yürütmeye başlamıştır. Yeni dönemde temel yaklaşım "özsavunma" söylemi üzerine inşa edilmiştir. Her canlının kendini savunmak zorunda olduğu gerçekliğini toplumsal bir gerçeklik olarak öne süren Öcalan, bu yaklaşım üzerinden Kürtlerin devlet(ler) tarafından baskı altına alındığını ve bu baskıya karşı halkın "özsavunmasını" yapmak zorunda olduğunu belirtir. Ona göre, öz savunma vazgeçilemezdir, doğuştan gelen bir haktır ve toplumun hızla her

PKK'de 2005 sonrası yeni dönemde temel yaklaşım "özsavunma" söylemi üzerine inşa edilmiştir. Her canlının kendini savunmak zorunda olduğu gerçekliğini toplumsal bir gerçeklik olarak öne süren Öcalan, bu yaklaşım üzerinden Kürtlerin devlet(ler) tarafından baskı altına alındığını ve bu baskıya karşı halkın "öz savunmasını" yapmak zorunda olduğunu belirtir.

kademede bu doğrultuda örgütlenmesi gerekir (Öcalan, 1982). Bu dönemde zorun rolü doğrudan kabul edilen veya dile getirilen bir yöntem olmaktan ziyade, örgütün halkı "öz-savunma" perspektifi doğrultusunda tahkim etmek amacıyla uyguladığı baskının özündeki felsefe olarak tasvir edilebilir.

Geldiğimiz noktada ise zorun rolü geçmişte kalmış ve daha ziyade Soğuk Savaş döneminin bir kavramı olarak algılanmaktadır. Ancak örgüt bugün bölgede fiili veya psikolojik alan hakimiyetini elinde tutabilmek için sofistike bir zor politikasını sürdürmektedir. Ayrıca zorun rolü tek yönlü düşünülmemesi gereken geniş bir baskı aracı olarak da ele alınmalıdır. Althusser, devletin ve gücü elinde bulunduran elitlerin baskı ve ideolojik olmak üzere iki aygıtı kullandıklarını belirtmiştir (Althusser, 2010). Öcalan, 2005 yılında KCK Sözleşmesi'nde de Ortadoğu'daki mevcut iktidarcı-devletçi toplum sistemlerini

yıkmayı hedeflediklerini yinelemiştir.[4] Bu noktada bir taraftan örgüt kendi baskı aygıtını devletin baskı aygıtlarına karşı konumlandırırken diğer taraftan Eğitim Destek Evleri-Halkevleri, Kültür Merkezleri ve çeşitli komünlerle kendi ideolojik aygıtlarını inşa etmeye çalışmaktadır (AÖSBA, 2014). Her ne kadar Sözleşme'de KCK'nin bir devlet yapılanması olmadığı ifade edilse de özyönetim birimlerinin kurulması ve burada zikredilen stratejiler devlete paralel bir yapılanmayı akla getirmektedir. Öcalan burada demokratik konfederalizmin zora ve şiddete başvurulmadan barışla kurulacağını ancak halka, özgürlüklere ve hukuka karşı yapılacak saldırılar karşısında meşru savunma durumunda olunacağını belirtmiştir.[5] Aralık 2015'te toplanan son DTK kongresinde hareketin en üst düzeyde temsilcilerinin de açıkça belirttiği üzere Kürt ulusalcı hareket nihai olarak demokratik özerklik talep ederek kendine siyasi olarak "yönetilebilir" bir alan açmak istemektedir. Bu yönetilebilir alanlar da halihazırda "halkın demokratik haklarını kullanarak özyönetim ilan ettiği sokak, mahalle, ilçe ve şehirlerdir". Bu kongre, Haziran 2015'ten sonra Türkiye kamuoyunda sıklıkla dile getirilen "hendek ve barikatları" Kürt halkının askeri, adli ve siyasi operasyonlara tepki göstermesi, "haklı ve meşru" demokratik hakkını kullanarak özyönetimlerini ilan etmesi şeklinde kabul etmiştir. Devletin "kamu düzenini" sağlamak için yaptığı askeri operasyonların ise "ağır saldırılar" olduğu belirtilmiştir.[6]

Aralık 2015'teki DTK kongresi, Haziran 2015'ten sonra Türkiye kamuoyunda sıklıkla dile getirilen "hendek ve barikatları" Kürt halkının siyasi, askeri, adli operasyonlara karşı "haklı ve meşru" demokratik hakkını kullanarak özyönetimlerini ilan etmesi şeklinde kabul etmiştir. Devletin yaptığı askeri operasyonların ise "ağır saldırılar" olduğu belirtilmiştir.

Zorun rolü, özyönetimlerin ilanı ve özsavunma stratejileri bir bütünün parçalarıdır. Diyarbakır Suriçi'nde Kasım 2015 tarihinde silahlı YDG-H üyeleriyle yapılan görüşmelerde bunları okumak mümkün olmuştur. YDG-H üyeleri önce barikat ve hendeklerin halkın desteğiyle yapıldığını ve kendilerine halktan tepki gelmediğini belirtmişlerdir. Ancak bazı mahalle sakinlerinin tepkisi olduğu ve buna karşı olduklarını ifade ettiğimizde, halkın

[4] Tam metin için bkz. (lojibas3.wordpress.com/kck-sozlesmesi/, 2015).

[5] Çiçek, hem siyasi kanat hem de Kürt ulusalcı bazı kanaat önderleriyle yaptığı görüşmelerde KCK'de belirtilen özyönetim birimlerinin federasyon, özerklik veya yerel yönetimlerin güçlendirilmesi gibi farklı sistemler içerisinde değerlendirildiğini tespit etmiştir. Özetle, örgütün bu konuda somut bir modeli görülmemektedir (Çiçek, 2015).

[6] Kongrenin sonuç metni için bkz. (imctv.com.tr, 2015).

her zaman gerçek menfaatini bilemediğini ve kısa vadeli, duygusal tepkiler verebileceklerini ifade ettiler. YDG-H'liler, hendek ve barikatların zamanla şehirlerin sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş semtlerine de yayılacağı ve halkın buna hoş bakmamasına karşın Kürt halkının "kurtuluşunun" bu stratejilere bağlı olduğunu savunmuşlardır. Görüleceği gibi burada "zorun rolü" hâlâ belirgin bir stratejidir. Hem KCK Sözleşmesi hem de son DTK kongresinde söylem düzeyinde kuvvetli şekilde halkın demokratik tercihine vurgu yapılmasına karşın YDG-H'liler halkın kendi gerçek menfaatini belirleyemediğini ve kısa vadeli hesaplarla hendeklere yeterli desteği vermediklerini belirtmişlerdir.

648 aktif terör grubu üzerinde yapılan incelemede gruplardan %40'ının yasal politik zemine çekilerek, %43'ünün yerel polisin, istihbaratın çalışmaları ve grup liderlerinin öldürülmesi sonucu eylemlerini sonlandırdıkları, buna karşın ancak çok az bir kısmının askeri yollarla bitirildiği görülmektedir.

PKK'nin savaşı şehirlere çekme stratejisi bölgede uzun bir aradan sonra yeniden silahların konuşmasına yol açmıştır. Haziran 2015 sonrası süreçte kırsal alanda başlayan çatışmaların aşama aşama şehir merkezlerine kayması ve şiddetlenmesi, yaşanan insan kayıpları, sivil halkın ciddi şekilde mağdur olması ve iki taraf adına konuşan siyasilerin de "kendi hedef kitlesine konuşması" barış beklentilerini zayıflatmaktadır. Bu süreçte devlet askeri operasyonlarla hendekleri kapatmaya çalışmıştır. Ancak özellikle sivil ölümler, sokağa çıkma yasakları ve tarihi-kültürel mirasın tahrip olması toplumda endişe yaratmıştır. Belirtmek gerekir ki, terörün sadece güvenlikçi politikalarla çözümü gerçekçi bulunmamaktadır. Diğer taraftan isyancı grupların amaçlarına ulaşması da aynı oranda mümkün görülmemektedir. Bu konuda Türkiye'de de çok ses getiren 2008 tarihli RAND[7] raporunun verilerine tekrar bakmak faydalı olacaktır.

"Terör nasıl sonlandırılır?" sorusundan yola çıkan uzmanlar, 1968-2006 yılları arasında Dünya'da faal olan değişik din, millet ve coğrafyalardan şiddete başvuran 648 grup üzerinde yaptıkları analizlerde en etkili yöntemin şiddet yanlısı grupların siyasal alana çekilmesi olduğunu tespit etmişlerdir. İncelemeye alınan gruplardan %40'ının yasal politik zemine çekilerek terör eylemlerini sonlandırdıkları, %43'ünün yerel polisin, istihbarat çalışmalarının ve grup liderlerinin

[7] ABD merkezli araştırma merkezi.

öldürülmesi sonucu eylemlerini sonlandırdıkları ve ancak çok az bir kısmının askeri yollarla bitirildiği görülmektedir (Jones & Libicki, 2008). Bu çalışma, terör örgütlerinin bitirilmesi konusunda şu önerileri sunmaktadır; 1- Güçlü bir yerel polis ve istihbarat sisteminin kurulması. İstihbarat verilerinin ve ilgili diğer verilerin iyi analiz edilmesi. 2- Dini, siyasi, geleneksel anahtar roldeki kişilerin kazanılması. 3- Terörle mücadelede "kavramsal konseptin" iyi belirlenmesi. Terör gruplarının ve liderlerinin isimlendirilmesi, bunlarla ilgili haberlerin yayınlanmasında yanlış kullanılacak ifadeler terörle mücadelede yerli halkın desteğinin kaybedilmesine yol açabilir. 4- Grupların mali-insani kaynaklarının hukuk içerisinde daraltılması ve iletişim, propaganda aygıtlarını çökertmek buna karşın halkı kazanmak için güçlü bir bilgi ağı oluşturmak. 5- Son olarak askeri güçlerin de gerekli olabileceği unutulmamalıdır. Bunların lokal alanı bilmeleri operasyonu daha başarılı kılar.[8]

Bensahel de terörle mücadelede bütünlüğün önemine dikkat çekmekte ve istihbarat, finans, hukuk, yeniden yapılanma, askeri önlemlerin birlikte ele alınması durumunda ancak başarı sağlanacağını vurgulamaktadır. Başka bir açıdan bakılırsa, örgütler çoğu zaman tek bir merkezden yönetilme avantajıyla güçleri ölçüsünde bu bütünlüğü korumaya çalışırken devletler bazen salt askeri çözümlere odaklanıp bütünlüğü kaçırabilmektedir (Bensahel, 2006).

Jones & Libicki (2008), ABD'nin 11 Eylül sonrası El Kaide'ye karşı başlatmış olduğu "terörle savaş"ının bu örgütün yayılmasını durduramadığını ve eylemlerini sonlandırma konusunda başarı elde edemediğini vurgulamaktadırlar. Aksine grup bu süreçte daha geniş alanlara yayıldı, yeni cihatçılar kazandı ve ABD için daha tehlikeli hale geldi. CİA adına uzun yıllar Ortadoğu'da çalışmalar yürüten Fuller de, siyasilerin, "teröre sıfır tolerans", "terörle bir şey elde edilemez" ve "teröristlerle masaya oturmayacağız" gibi klasikleşmiş sözlerinin çözümün önündeki engellerden birisi olduğunu belirtir. Ona göre, terör eylemlerinin bitirilmesi için önce isyan eden gruplarının meşru gerekçeleri devletler

[8] Bir başka terör uzmanı, teröre karşı askeri yönetemlerin hem sonu gelmez operasyonlara (Irak-Afganista), ekonomik yıkımlara ve bütün olarak da başarısızlığa mahkum olduğunu hem de iç politikada özgürlük, demokrasi gibi temel değerlerin baskı altına alınmasına neden olduğunu belirtmektedir (Jenkins, 2009). Ayrı bir raporda da, terör gruplarına karşı askeri operasyonların caydırıcı olmadığı ve bu şekilde sağlıklı bir gelecek inşa etmenin ABD gibi güçlü bir ülke ölçeğinde dahi sağlam bir dayanağının olmadığı görülmektedir (Cragin & Gerwehr, 2005).

tarafından göz önünde bulundurulmalı ve siyasi müzakerelerle çözüm yolu aranmalıdır (Fuller, 2010).

Yukarıda belirtilen çalışmalar çerçevesinde, bölgede çatışmaların şehirlere yayılmasına karşın askeri tedbirlerin ne kadar gerçekçi olup olmadığı konusunda yeniden bir değerlendirme yapma gerekliliğinin ortaya çıktığı düşünülebilir. "Teröre sıfır tolerans" sloganının kulağa hoş gelmesine karşın Dünya'daki deneyimler akıl yolunun daha sağlıklı olduğunu bize göstermektedir. Buradan çıkan diğer sonuç da, şiddeti bir hak arama aracı olarak kullanan terör gruplarının da bu yöntemle başarı kazanma şansının çok zayıf olduğudur. Demokratik kanalların nisbeten açık olduğu Türkiye gibi ülkelerde şiddetin hak aramaktan ziyade yeni haksızlıklara zemin hazırlayacağı subjektif bir kanaat olarak belirtilebilir.

METODOLOJİ VE AMAÇ

Kürt sorunu Türkiye'nin en önemli problemlerinden birisidir. Devletin en tepe noktalarından sokaktaki vatandaşa kadar sorunun varlığı ve büyüklüğü kabul edilmekle birlikte nasıl çözüleceğine dair sağlam bir mutabakatın olmadığı da herkesin bilgisi dahilindedir.

Konu, tarihsel derinliği, tanımlanması, iç ve dış politikaya bakan yönleriyle çok boyutlu bir sorundur. Her ideoloji, din, anlayış çevresi bunlara farklı perspektiflerden yaklaşmakta ve bu durum çözümü geciktirmektedir. Ak Parti'nin başlattığı son çözüm süreci Türklerde ve Kürtlerde çözüm umutlarını oldukça artırmasına karşın Haziran 2015'ten beri süre gelen çatışmalar umutları tekrar azaltmaya başlamıştır. Bununla birlikte yakın dönemlerde Irak'ta Kürtlerin siyasi bir statü elde etmesi, Suriye'deki Kobani savunmasının Kürt kamuoyu üzerinde yarattığı olumlu hava[9] ve HDP'nin 7 Haziran 2015 seçimlerinde elde ettiği %13'lük seçim başarısı Kürtler açısından siyasi denklemleri değiştirmeye başlamıştır. Özellikle Kobani-Şengal savunmaları, Kürtlerde kuvvetli bir milli bilinçlenme meydana getirmiş ve "Kobani Kürtlerin Çanakkalesi'dir" sözü de bu süreçten sonra Kürtlerin arasında sıklıkla duyulmaya başlanmıştır. Türklerin, Kürt meselesi etrafındaki ana görüşlerinin devam ettiği gözlenirken Kürtlerdeki bu değişimler yeni dönemde politik arenada göz önünde bulundurulması gerekir. Fuller & Barkey'in (1998) bu sürecin çok öncesinde belirttiği gibi, Kürtlerin çevre ülkelerdeki kazanımları Türkiye'nin çözüm için daha fazla bedel ödemesine neden olacak şekilde gelişmeler yaşanmış ve bugün iki yıl öncesine göre genel Kürt kamuoyunun ve Kürt ulusalcı hareketin talepleri-beklentileri artmıştır.[10]

Kobani-Şengal savunmaları Kürtlerde kuvvetli bir milli bilinçlenme meydana getirmiş. "Kobani Kürtlerin Çanakkalesi'dir" sözü bölgede sıklıkla duyulur olmuştur. Hem Irak hem de Suriye'deki kazanımlar Türkiye'deki Kürt halkının etno-politik talep ve beklentileri artmıştır.

[9] Yakın tarihli jeopolitik gelişmelerin Türkiye'deki Kürtler üzerine etkileri için bkz. (Çiçek, 2015; Attar, 2008; MacDonald & O'Leary, 2007; Yanmış, 2015).

[10] KCK Sözleşmesi ve Aralık 2015'teki DTK kongrelerindeki kararlar bunu göstermektedir.

Bu çalışmada, terör ve şiddetin bölgede yaşayan Kürt halkı tarafından nasıl değerlendirildiği tespit edilmek istenmiştir. Halk bir taraftan kendisi adına eylem yaptığını söyleyen örgütü diğer taraftan da kendisini korumak için operasyon yapan devleti hangi yönlerden eleştirmekte ve desteklemektedir? Araştırmada katılımcılara yönelttiğimiz sorularımız; barış süreci nasıl bitti ve bugünkü savaş durumuna neden gelindi? PKK'nin hendek, barikat siyaseti nasıl değerlendiriliyor. Savaşın şehre yayılmasının özyönetim birimlerinin kurulmasına etkisi nedir? Devlet ve hükümetin hendekler-barikatların oluşturulduğu dönemdeki tutumu nasıl değerlendiriliyor? Operasyonlar sebebiyle ilan edilen sokağa çıkma yasakları ve çatışmalar halkı nasıl etkiliyor? 7 Haziran 2015 sonrası YDG-H'nin eylemleri toplumda nasıl karşılık buldu? Diğer taraftan Kürt halkında oluşan beklenti ve endişeleri tespit etmek için ana sorulardan ayrı dört soru sorulmuştur; Operasyonların uzaması ve sokağa çıkma yasaklarının devam etmesi nasıl bir etki yaratır? Barış süreci tekrar başlar mı, sizce nasıl başlar? Yakın dönemdeki şiddet eylemleri sizde gelecekle ilgili endişe oluşturuyor mu? 90'lara geri mi dönüyoruz endişesi taşıyor musunuz?

Çalışma, Hakkari, Silopi, Cizre, İdil, Nusaybin, Şanlıurfa, Mardin ve ağırlıklı olarak da Diyarbakır'da yapıldı. 38 kişiyle yüzyüze görüşüldü, 98 kişiden de açıkuçlu mülakat sorularının doldurması istendi. Toplamda farklı siyasi-ideolojik çevrelerden 136 kişiyle görüşme yapıldı.

Çalışma betimsel bir araştırmadır ve veri toplama aracı mülakat tekniğidir. Bölgede yaptığımız daha önceki araştırmalardan edindiğimiz tecrübeler, ankete dayalı araştırmaların sağlıklı sonuçlar vermediği yönündedir. Özellikle çatışma dönemlerinde marjinaller dışındaki halkın tanımadıkları kimselere, gündeme ilişkin görüş belirtmek istememesi sebebiyle "tanıdıklar" üzerinden giderek mülakatlarımızı yapmaya karar verdik. Hakkari, Silopi, Cizre, İdil, Nusaybin, Şanlıurfa, Mardin ve ağırlıklı olarak da Diyarbakır'da yüz yüze görüşmeler yapıldı. Buna ek olarak elektronik haberleşme araçlarından (e-posta, msn, whatsapp) yararlanarak açık uçlu sorularımızı görüşmecilerimize gönderdik. Araştırma yapılan yerler, sıcak çatışmaların merkezinde bulunmaları sebebiyle seçilmiştir. Şanlıurfa nispeten diğer illere göre terör-şiddet hadiselerine daha az tanıklık etmektedir. Fakat, barış sürecinin bitmesinde etkili olduğu düşünülen Suruç'taki intihar eylemi ve Ceylanpınar'daki iki polisin öldürülmesi

hadiseleriyle Suriye'deki çatışma bölgesine yakın olması gibi sebeplerle çalışmaya katılmıştır. 38 kişiyle yapılan mülakatlar 1-2 saat süren oturumlarda gerçekleştirilmiştir. Bu kişiler daha çok belirli çevrelerin kanaatlerini yansıtacağını düşündüğümüz ve daha önce farklı çalışmalarda da kanaatlerine başvurduğumuz lider kimselerden seçilmiştir. Ancak sadece ideolojik, dini, siyasi grupların liderleriyle yapılacak bir çalışmanın genel toplumsal kanaati tespit edemeyeceği düşünülerek mülakatları tabana yaydık. TÜİK verileri ve yapılan diğer çalışmalardan hareketle belirli bir yaş ortalaması, cinsiyet, etnik ve ideoloji-din aidiyeti ortalaması yakalamaya çalıştık. Yüz yüze ve elektronik haberleşme araçlarıyla çok sayıda vatandaşa mülakat metni ulaştırılmış, bunların 148 tanesi tamamlanmış veya geri gönderilmiştir. Bu metinlerin bazısı eksik, okunamayacak kadar kötü veya demografik bilgiler bulunmadığı için iptal edilmiştir. Sadece 136 tanesi değerlendirmeye alınmıştır. Mülakat çalışmalarındaki örneklem sınırını "doyum noktası" oluşturduğundan bu sayının yeterli olduğuna karar verilmiştir. Saha araştırması 2015 yılı Kasım-Aralık ayları içerisindeki gerçekleştirilmiştir.

Bu sorulara verilen cevaplar, araştırmacı tarafından herbir soru kendi içerisinde olmak üzere kategorik hale getirilmiştir. Daha sonra nitel araştırma deneyimi olan akademisyenlerce de değerlendirilen bu kategorilerin aynı sonuçları sağladığı görüldü. Sorular başlıklandırılıp gruplara ayrılarak daha görsel olması amacıyla tablolaştırılmıştır. Örneğin, barış sürecini ne bitirdi? sorusuna halkın verdiği cevaplar tasnif edildiğinde altı noktanın öne çıktığı görülmüş ve bunlar tablolaştırılmıştır. Herbir soruda verilen yanıtların katılımcı sayısına göre yüzdesi alınmıştır. Her bölümde görüşmeci notlarının bazıları alıntılanarak sahanın duygu ve düşünceleri rapora yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu alıntılarda ana düşünceyi bozmayacak şekilde noktalama ve anlam bozuklukları konusunda düzeltmeler yapılmıştır. Saha araştırmasında görüşmecilere tek yanıt sınırlaması konulmadığı için bir kişi herhangi bir konuda önemli gördüğü birkaç noktaya temas etmiştir. Görüşme metinleri çözümlenirken temas edilen bütün noktalar değerlendirilmeye alındığından bazı sorularda yanıtların toplamı görüşmeci sayısından fazla olmuştur. Bu sebeple yüzde hesaplaması yapılmamıştır. Belirtmek gerekir ki, bu metodolojik ayrımlar bazen bütün katılımcıların düşüncelerini yansıtmıyor. Ancak ham bilginin nitelikli

bilgiye dönüştürülmesi süreci bir anlamda onu belirli özelliklerine göre tasnif etmekten geçtiği için bu ayrımlar yapılmaktadır.

Raporda, görüşmelerde belirtilen her düşünceye yer vermeye özen gösterdik ve genel Kürt kamuoyunun bir resmini çekmeye çalıştık.

BULGULAR

1. KATILIMCILAR

Saha çalışmalarında TÜİK verilerinden istifade edilmiş ve yaş grupları buna göre belirlenmiştir. Kurumun son verilerine göre, Türkiye yaş ortalaması 30.1 iken araştırmanın yapıldığı illerde kayıtlı nüfusun yaş ortalaması, Diyarbakır'da 21.7, Şanlıurfa'da 18.9, Mardin'de 20.7, Şırnak'ta 18.5 ve Hakkari'de 21.2'dir (tüik, 2015). Bölge nüfusunun oldukça genç bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Ancak 18 yaş altındaki bireylerin çıkarılmasıyla orta yaş grubu ve gençlerin dengelenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yaşlı nüfus ise yaklaşık olarak resmi verilere göre belirlenmiştir.

Bölgede daha önce yaptığımız çalışmalar ve bu çalışma öncesi yaptığımız ön incelemelerde belirli demografik niteliklerin, çalışma sorularına verilecek cevapları etkileyeceği düşünülmüştür. Elbette bu bir anket çalışması olmadığı için çok sayı demografik bilginin toplanması gerekli ve mümkün olmamıştır. Ayrıca bölgede artan şiddet olayları halkın bu tür bilgileri içeren araştırmalara karşı olumsuz tavır almasına neden olmuştur. Çalışmamızda katılımcılara, yaş, cinsiyet, etnik köken ve inanç-ideolojik tercihleri sorulmuştur.

Yapılan çalışmaya katılanların %47'si 18-30 yaş arası gençler, %37'si 31-45 yaş arası orta yaş grubu ve %16'sı ise 46 yaş ve üzeri kimselerden oluşmaktadır (Tablo 1). Bu yaş aralıklarının belirlenmesinde temel faktör bölgenin yakın geçmişindeki yaşanmışlıklardır. 90-93 yılları arasında belirtilen illerde ve diğer çevre illerde ağır bir terör-şiddet dönemi yaşanmış, milyonlarca insan göç etmek zorunda kalmış ve bir o kadarı da kalıcı ruhsal-fiziksel-ekonomik kayıplar yaşamıştır. 45 ve üzeri yaşlardaki bireylerin bu döneme ilişkin daha sağlıklı bilgiye sahip olduğu düşünülerek bunlar ayrı bir grupta değerlendirilmiştir. İkinci olarak, 18-30 yaş grubu oluşturulmuştur. Bu kuşak önemli ölçüde yoğun çatışmaların, göçlerin ve toplumsal değişimin yaşandığı 90'lı yıllarda doğup büyümüş kimselerden oluşmaktadır. Özellikle bugün hendeklerin kazıldığı, barikatların kurulduğu ve çatışmaların yoğun olduğu, sosyo-ekonomik açısından şehirlerin en geri kalmış bölgelerinde yetişen bu yaş grubu gençlere, Kürt çalışmalarında sıklıkla dikkat çekilmektedir. Ağır travmalar yaşayan bu gençler için "araftaki gençler" ve "z-nesli (millenials)" gibi tanımlamalar yapılmaktadır. Bu tanımlamalar, gençlerin ne

gelenek ne de moderniteyi benimsemelerini ve kuvvetli bir protest karakter kazandıklarına vurgu yapmaktadır.[11] Bunda yoksulluk kültürünün ve geçmişte atalarının yaşadıkları acıların intikamını alma çok belirgin faktörlerdir. Üçüncü grubumuz ise 31-45 yaş arası bireylerdir. Bunların kısmen 90'lı yılları hatırladığı ve yine daha sağlıklı sayılabilecek bir sosyo-kültürel ortamda yetiştiği düşünülebilir.

Tablo1: Katılımcıların yaş dağılımı.

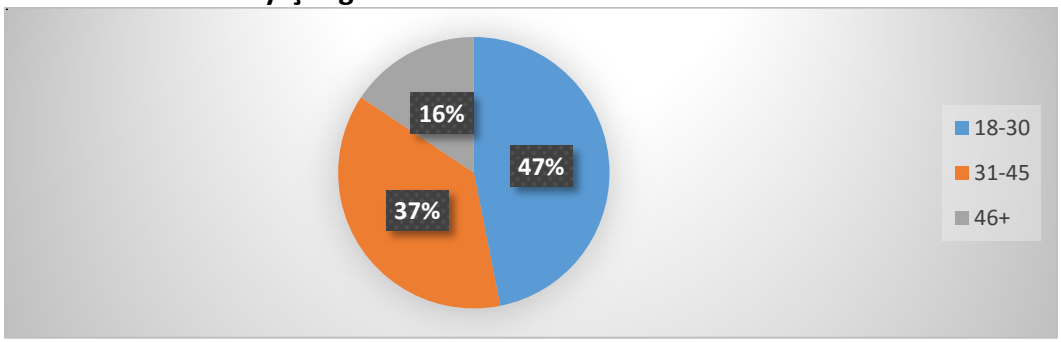

Çalışmaya katılan görüşmecilerin cinsiyet dağılımı %82 oranında erkekler ve %18 oranında da kadınlar şeklinde oluşmuştur (Tablo 2). Bu dağılımda kadınların oranının düşük olması, kuşkusuz çalışma açısından bir eksikliktir. Diğer taraftan orta yaş üstü ve yaşlı kuşakta kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılım açısından dezavantajlı konumda olması ve sosyal konularda çoğu zaman eşlere bağlı olmaları sebebiyle katılımcı oranı kadınlar aleyhine değişmiştir. Özellikle çalışma yapılan dönemdeki çatışmalar ve psikolojik gerilimler sebebiyle birçok kadının konuşmak istememesi veya araştırma konusu dışında fikirler beyan etmeleri bazı görüşme metinlerinin iptal edilmesine neden olmuştur.

Tablo 2: Katılımcıların cinsiyet dağılımı.

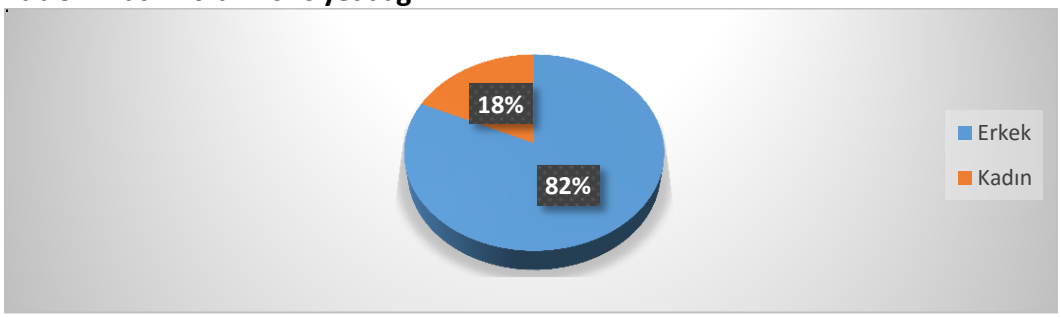

Saha çalışmalarında görüşülen kimselerin kendilerini etnik köken olarak tanımlamaları incelendiğinde dağılımın; %73 Kürtler, %8 Ermeni-Süryani, Araplar ve diğerleri, %7 Zazalar ve

[11] İlgili çalışmalar için bkz. (Yanmış, 2015; Gürcan, 2015).

son olarak %12 oranında bu alanı boş bırakanlar şeklinde oluştuğu görülmektedir (Tablo 3). Bu dağılımda Zazaların veya Süryanilerin Kürt olup olmadığı konusunda bir tartışmaya girilmemektedir. Görüşmecilerin kendilerini nasıl tanımladığı dikkate alınmıştır. Bu illerde yapılmış başka çalışmalarda da benzer bir etnik dağılım görülür. Ermeni, Süryani ve Arap oranının biraz yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların etnik dağılımı.

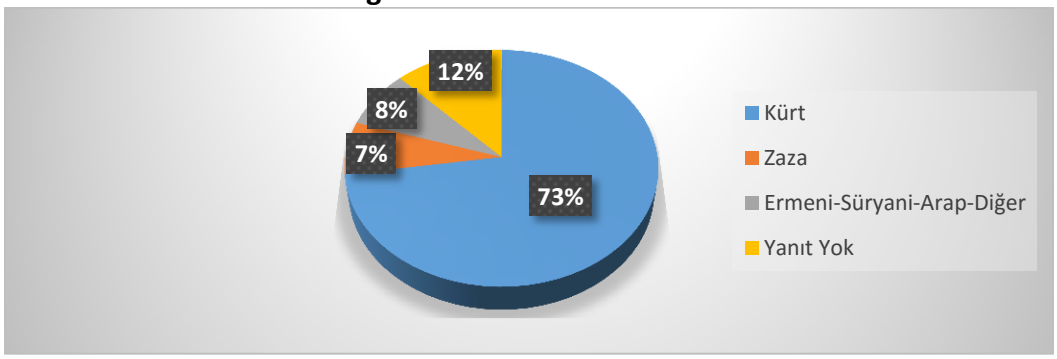

Çalışma problemi ve soruları kapsamında tespit edilmesi gerekli görülen demografik özelliklerden birisi katılımcıların inanç ve ideolojik bağlılıklarının belirlenmesidir. Mülakat metinlerindeki ilgili alana yazılan bilgiler ve görüşmelerde sorulan sorulara verilen yanıtlarda şöyle bir sonuca ulaşılmıştır; %60 Müslüman, %12 Sosyal-Demokrat Müslüman, %7 Sosyalist, %5 Hümanist, %4 Sosyalist Müslüman, %4 liberal ve yine %8 yanıtsız (Tablo 4). Bölgede daha önce yapılan ve çalışmanın kaynakça kısmında da gösterilen çalışmalarla karşılaştırıldığında bu dağılımın normal olduğu görülmektedir. Kendini Müslüman olarak tanımlayanların başka çalışmalarda bir miktar daha yüksek çıktığı belirtilmelidir.

Tablo 4: Katılımcıların inanç ve ideolojik tercih dağılımı.

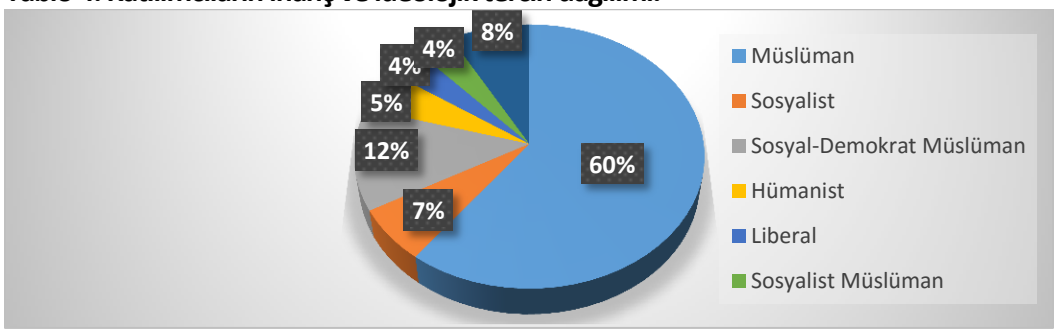

2. ÇÖZÜM SÜRECİNİN BİTİŞİYLE İLGİLİ BULGULAR

Kürt toplumu 1989-1994 yılları arasındaki yoğun çatışma, terör, şiddet ve göçlerden sonra Avrupa Birliği ile 1994'te Gümrük Birliği görüşmeleri ve 1999'da AB tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla yeni bir barış sürecine girdi. Bu süreçte başka faktörler de belirleyici olurken özellikle AB ile ilişkiler ülke içindeki bütün ötekileştirilen ve baskıya maruz kalan gruplar için yeni bir ümit oldu.

Ak Parti'nin 2002 sonrası süreçte Kürt meselesini barışla çözme isteği AB sürecine eklenince uzunca bir süre Kürtlerde bahar havası devam etti. Bu süreçte Kürtçe kurslara izin verilmesi, seçmeli Kürtçe derslerin müfredata konulması, Kürtçe yayın yapan TRT Şeş, yerel yönetimlerin güçlendirilmesine yönelik adımlar, üniversitelerde Kürdoloji bölümlerinin açılması ve barış sürecinin resmen dillendirilmesi vb. adımlar atıldı. Ancak, önce 6-8 Ekim olayları sonrasında da Haziran 2015'te Şanlıurfa/Suruç'ta Kobani'ye gitmek için toplanan gençlerin bir intihar bombacısının eyleminde katledilmesi (bbcnews, 2015) ve kısa süre sonra aynı ilde 2 polisin öldürülmesi yeni bir çatışma sürecini başlatmıştır. Bu bağlamda görüşmecilere, barış sürecini ne/kim bitirdi? sorusu yöneltilmiştir. Kodlamalar sonrası yapılan gruplamalarda yedi alt başlığın öne çıktığı görülmüştür; 1- Devletin ve Hükümetin yanlış tutumları, 2- Tarafların barışı "başaramaması" ve samimiyetsizlikleri, 3- PKK'nin çözüme ve siyasete güvenmemesi, 4- PKK ve HDP'nin 7 Haziran seçim sürecini iyi yönetememesi, 5- Kobani savunması ve "Kobani düştü düşüyor" sözünün yarattığı etki, 6- Dış politikadaki gelişmeler ve "dış Güçler" (Tablo 5).

	Tablo 5: Çözüm sürecini ne bitirdi?	Sayı	%[12]
1	Devletin ve Hükümetin tutumları	78	57.8
2	Tarafların barışı "başaramaması" ve samimiyetsizlik	39	28.6
3	PKK'nin çözüme ve siyasete güvenmemesi	24	17.6
4	PKK ve HDP'nin 7 Haziran seçim sürecini iyi yönetememesi	19	13.9
5	Kobani savunması ve "Kobani düştü düşüyor" sözünün yarattığı etki	17	12.5
6	Dış politikadaki gelişmeler ve "dış güçler"	10	7.3

[12] Görüşmecilere açık uçlu sorular yöneltildiğinden bir görüşmecinin birden fazla konuya temas ettiği belirtilmelidir. Çalışmada verilen yüzdelik rakamlar daha görsel olması açısından herbir kategori özelinde hesaplanmıştır. Bu sebeple tablolar okunurken toplamda "100.0" rakamı aranmamalıdır.

Yapılan tasniflemede dikkat çekici konulardan birisi, Kürt kamuoyunun barış sürecinin bitiş sebepleri arasında Suruç'taki bombalamaları ve Ceylanpınar'daki iki polisin öldürülmesini gerçek sebep olarak görmemesidir. Sadece dört görüşmeci bu hadiselerin gerçek sebep olduğunu düşünmektedir.

Bölgenin son seçimlerdeki siyasi tablosu bu araştırmada da önemli ölçüde kendisini göstermiştir. Katılımcılar barış sürenin bitişi konusunda çoğunlukla hükümeti ve devletin genel yaklaşımını sorgulamıştır. Örgütün tutum ve davranışları da sürecin bitişi konusunda ikincil bir neden olarak öne çıkmıştır. Ayrıca iki tarafın da barış konusunda "uygun adımları atmaması" ve "birbirlerine güven vermemesi" de eleştiri konusu olmuştur.

2.1. DEVLETİN VE HÜKÜMETİN TUTUMLARI

Görüşme metinleri kodladıktan sonra yapılan değerlendirmelerde sürecin bitişinden büyük oranda devletin ve hükümetin sorumlu tutulduğu görülmektedir. Sürecin bitişi ağırlıklı olarak, "Dolmabahçe mutabakatının teddedilmesi", "hükümet çevrelerinin başkanlık ısrarı", "Ak Parti'nin 7 Haziran 2015 seçimlerinde tek başına iktidar olamaması ve yeniden iktidar olmak için Türk milliyetçi oylara yönelmesiyle" açıklanmıştır. Başkanlık hırsı ve kısa süreli seçim kazanma ihtiyacı mevcut Ak Parti seçmeni zemininde mümkün görülmediğinden partinin Türk milliyetçilerinin oylarına ihtiyaç duyması, dengede götürülen süreci akamete uğrattığı geniş bir katılımcı kesiminin ana görüşünü yansıtmaktadır. Görüşmeciler, kısa vadede elde edilen 1 Kasım seçim zaferinin de bu konuda kendilerinin haklılığını gösterdiğini ifade etmişlerdir;

- ✓ *AKP'nin 7 Haziran seçimleri sonrasında tekrar iktidarda kalmak için Türk milliyetçiliği kartını oynaması çözüm sürecini bitirdi (Şivan, 31).*
- ✓ *7 Haziran'dan önce Cumhurbaşkanı, "400 milletvekilini verin bu işi huzur içerisinde çözülsün" sözünü düşünürsek, seçimde 400 milletvekili kazanamayan AKP'nin barışı bitirip savaşı başlatmasını çok normal karşılamak gerekir. Erdoğan'ın tek lider olma hırsı bu süreci bitirdi (Çetin, 20).*

Görüşmecilerin hükümeti ve devleti suçlama konularından biri, barış sürecinde beklentilerin yükselmesine karşın gerekli değişikliklerin yapılmasında isteksiz davranılmasıdır. Hükümetin, Kürtlerin anadilde eğitim hakkı, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve anayasada Türklerle eşit tanınma istekleri konusunda ağır davranılması Kürtlerde barışa dair umutları tüketmeye başlamıştır. Yine bu çerçevede, yapılan görüşmelerde birçok katılımcı devlet ve

hükümet kanadının söylem düzeyinde Kürtlerin haklarının verilmesini savunmalarına karşın bunları uygulamakta isteksiz olduklarını belirtmiştir. Bu kişilere göre bir taraftan Roboski ve Kobani olayları, "Kobani düştü düşüyor" ve "Kürt sorunu yoktur, Kürtlerin bazı sorunları vardır" gibi sözler Kürt kamuoyunda barış taraftarlarını şaşırtmıştır. Bazı görüşmecilere göre bu olaylar ve söylemler Kürtlerin zihninde zaten barış umutlarını azaltmaya başlamıştı;

- ✓ *Barış siyaseti başlarda olduğu gibi sonradan da Ak Parti'ye çıkar sağlaması gerekirken HDP'ye Ak Parti'ye getirdiği oydan daha fazla oy kazandırması, Ak Parti'nin bu siyasetten uzaklaşmasına neden olmuştur. Çünkü Ak Parti her olaya yaklaştığı gibi bu olaya da bir oy hareketi yani çıkar sağlamak amaçlı yaklaştı, haliyle böyle bir durumda rakibinize sizden daha fazla oy kazandırıyorsa sizde bir kayba neden olduğunu ortaya çıkarır. Bu yoldan dönülmesinin en önemli nedeni budur (Seyhmus, 27).*
- ✓ *PKK'nin içerisinde bir grup barışı istemedi. Ayrıca devlet, Kürtlere küçük küçük şeyler verip büyük beklentiler oluşturdu. Şimdi halkta biraz da bunun şoku var. Roboski, "Kobani düştü düşüyor" ve "Kürt sorunu yoktur" sözleri de halkta şaşkınlık ve küskünlük yarattı (Sultan, 28).*

Çözüm sürecinin bitmesinden devleti sorumlu tutan görüşmecilerin bir kısmı ulus-devlet ideolojisine vurgu yaparak, Kürtlerin temel haklarının verilmek istenmediğini ve PKK'nin öne sürülerek konunun anlaşılmasının önlendiğini belirtmişlerdir;

- ✓ *Sorunu PKK ya da YDG-H sorunu olarak lanse etmek olaya objektif bakmamaktır. Sorun devlet sorunudur ve devletin tekçi zihniyeti sorunudur. Bu tekçi zihniyetin Kürtler üzerinde yoğunlaşması sorunu büyütüyor. Aslında direnen PKK değil Kürt halkıdır. Biz "varlığımızı Türk varlığına armağan" etmediğimiz için acı çekiyoruz. Biz halk olarak acı çekerken keyif sürenler Ortadoğu gerçekliğinden uzak olan kişiliklerdir. Bunu anlamak için halk içine girmek gerek (Aslan, 25).*

Yapılan saha çalışmalarında sürecin bitiş sebeplerinden birinin de, HDP'nin 7 Haziran başarısının hazmedilememesi olduğu öne sürülmüştür. Bu görüş sahipleri, milliyetçi Türk çevrelerin birçok büyükşehirde HDP'nin MHP'nin önüne geçmesini rahatsız edici bulduğunu, Ak Parti tabanının da bu durumdan bir endişe duyduğunu düşünmektedirler. Bunlar, Akdoğan'ın 8 Haziran'da "HDP bundan sonra çözüm sürecinin filmini yapar" sözünü de bu rahatsızlığın bir ifadesi olarak görmektedir;

- ✓ *Bu operasyonların HDP barajı geçtiği için halkı cezalandırma adına yapıldığını düşünüyorum. HDP barajı aşmasaydı süreç pembe hayallerle devam edecekti. Bir sonraki seçime kadar halk uyutulmaya devam edecekti (Ersin, 32).*

2.2.TARAFLARIN BARIŞI "BAŞARAMAMASI" VE SAMİMİYETSİZLİK

Saha çalışmalarında sürecin bitişinin sorumlusu olarak ikinci sırada, iki tarafın da bu süreci başlatırken "samimi olmadığı" veya "birbirlerine güvenmedikleri" görüşü öne çıkmıştır. Görüşmeciler siyasilerin bu süreci kendi çıkarları doğrultusunda kullandıklarını ve kendi işlerine yaramadığını gördüklerinde de bitirdiklerini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan, barış görüşmelerinde sadece PKK'nin muhatap alınması/PKK'nin de bunu istemesi, siyasi beklentisi olmayan bir izleme heyetinin kurulmaması, sürecin şeffaf olmaması ve yasal zeminin oluşturulmaması da iki tarafın başarısızlığı şeklinde algılanmaktadır. Yine, barış görüşmelerinde çokça atıf yapılan ve Öcalan'ın da yapılmasını istediği, PKK'nin silahlı unsurlarının yurtdışına çıkarılması konusunda örgütün olumsuz tavır takınması, hükümetin de yeni karakollar yapması, bölgedeki askeri varlığını güçlendirmesi tarafların güvensizliğinin bir işareti kabul edilmektedir;

- ✓ *Kamuoyunda, "barış süreci" olarak adlandırılan süreç özünde barış sürecinden çok her iki kesim için de toparlanma süreci olarak kabul edilebilir. Şöyle ki: hükümet bir seçimi kurtardıktan sonra hep oyalama taktikleri ile diğer seçimi kurtarma derdindeydi. Çünkü özde çözüm süreci olsaydı bu sürecin bir programı ve bir planlama takvimi olacaktı. Ancak bu süreç sadece ölümleri durdurdu, ekonomiye rahat bir nefes aldırdı. Devletin/Hükümetin stratejik bölgelerde TOKİ aracılığıyla karakol/kalekol yapması yol ve yordamı hep güvenlik konseptine göre halletmek istediğinin, geçmişten günümüze devletin Kürt sorununa yaklaşımında herhangi bir değişikliğe gitmediğinin kanıtıdır. Diğer taraftan PKK cephesine baktığımızda PKK da durumun farkındaydı. Bu süreçle kamuoyunda bir nebze meşruiyet sağladığı gibi bir toparlanma sürecine de girdi. PKK, bu süreçte dağları oyarak büyük sığınaklar yaptı, erzak depoladı, eleman kazandı ve topluma hâkimiyetini mahkemelerle, sorunları çözme ile kabul ettirdi ve toplumun sempatisini kazandı. PKK, hiçbir zaman sürecin samimiyetine inanmadığı için hamlelerini de buna göre planladı. PKK'nın formalite icabı birkaç grubu Kuzey Irak'a göndermesi hariç elemanlarını T.C. Devletinin topraklarından çekmemesi bunun en büyük kanıtıdır. Yani bu süreç her iki taraf için de oyalamadan başka hiçbir anlam ifade etmedi (Sidar, 33).*
- ✓ *Devletin ve örgütün samimiyetsizliklerinin gün yüzüne çıkması ile bitti. Yaklaşık 3 yıllık barış sürecinde devlet Kürtlerin ve bölge halkının gönlünü kazanmak için adımlarını hep yavaş tuttu. Evet bir şeyler yapıldı ama sürekli bazı vaadler verildi, gerçekleştirilmesi ertelendi. Halk sıkıldı. Devletin elinde halkı kazanmak için çok iyi bir fırsat varken meydanı PKK'ya bıraktı. HDP barış yanlısı olduğunu, siyasetlerini tamamen değiştirdiklerini ve artık herkesi kucakladıklarını haykırarak oylarını ve kitlesini arttırdı. PKK da maddi yönden eski gücünü tekrar topladı. Ülkenin diğer bazı problemlerle meşgul olduğu bir zamanda da tekrardan meydanlara çıktı. İşte o zaman anladık ki süreç diye bir şey yoktu. Mola vardı. Mühimmat ve adam toplama molası (Rojda, 22).*

Barışın "başarılamama" sebeplerinden biri olarak, tarafların yüzyıllık kavgayı bitiren "kahraman" rolünü başkasıyla paylaşmama isteği olduğu düşünülmektedir. Bu, görüşmecilere göre, sürecin kişiselleşmesine ve siyasallaşmasına neden olurken yine tarafların başka çıkarları gereği de süreci kolayca bitirme riski taşımaktadır.

Az sayıda görüşmeci, tarafların birbirlerini "anlamamasını" barış sürecinin bitiş nedeni olarak görmektedir. Bunlara göre taraflar birbirlerinin ne istediğini ve kendilerinin bunların ne kadarını karşılayıp karşılamayacağını düşünmeden masaya oturdular ve başarısız oldular. Buna göre barışın "kazan kazan" ekseninde kurulacağı unutulmaktadır. Türk tarafın Kürtlerin temel haklarını verme konusunda söylem düzeyinde sıcak mesajlar verip oy kaybı endişesiyle bundan vaz geçtiği, Kürt tarafın da silahlı örgütü bir güvence olarak görüp devletle sağlam bir anlaşma yapmadıkça bu kartı elinden bırakmak istememesi bu görüşmecilere göre sorunu çözümsüz kılmaktadır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde bu paradoks şu şekilde ifade edilmiştir, "devlet sürekli Kürtlere, silahları bırakın, terörle aranıza mesafe koyun türünden çağrılarda bulunuyor" örgüt ise, "herkesin bildiği sosyalist Kürdistan kurma hayallerini konuşmak yerine Kürt haklarını masaya koyuyor". Oysa bu iki tavrın da çözümsüzlüğü netice verdiği bu görüşmecilerin düşüncesini yansıtmaktadır.

2.3.PKK'NİN ÇÖZÜME VE SİYASETE GÜVENMEMESİ

PKK'nin çözüme ve barışa güvenmemesi de barış sürecinin bitiş sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Görüşmeciler örgütün demokratik yollardan bulunacak bir barışa inanmadığını ve silahlı mücadelesinin altında da zaten bunun yattığını belirtmişlerdir. Anlaşılacağı üzere bu fikirleri destekleyenler, örgütle HDP arasında kısmi de olsa bir ayrışmayı ima etmektedirler. Oysa Kürt ulusalcı çevreler açısından asıl olan örgüttür ve HDP örgütün çizgisinde olmalıdır.

Bu düşünceyi savunan katılımcılara göre, 7 Haziran seçimlerinde Kürt ulusalcı hareketin tarihinde elde ettiği en büyük başarı sonrasında yeni bir çatışma dönemini başlatmaları demokrasiye ve barış görüşmelerine güvenmediklerini göstermektedir. Bunun yanında, PKK içerisinde savaş yanlısı şahin bir kanadın, HDP'nin seçim zaferinden sonra bu süreci bitirdiğini belirten görüşmeciler de olmuştur. PKK'nin siyasi çözüme güvenmediğini ve kendi örgütsel çıkarlarıyla süreci yönettiğini belirten görüşmecilerin anlayışını yansıtacağını düşündüğümüz bazı notları burada sıralayabiliriz;

- ✓ *Barış siyasetinin bitmesinde birkaç nedenin etkili olduğunu düşünüyorum. Birincisi örgütün istemeyerek masaya oturduğu çözüm sürecinin başlangıcındaki şartların değişmesi ve yeni kazanımların ayağına kadar geldiğini düşünerek süreci bitirme pahasına başlangıçta verdiği sözleri tutmamasıdır. Bu şartlarda sürecin devam etmeyeceğini de bildiğinden çözüm süreci*

boyunca yaptığı hazırlığın gereği daha büyük bir savaşı başlattı. İkinci olarak, örgüt her ne kadar Suruç saldırısını ve Dolmabahçe mutabakatı ile izleme kurulunun Cumhurbaşkanı'nca reddedilmesini asıl neden olarak gösteriyorsa da bunlarda bir doğruluk payı yoktur. Olsa olsa Dolmabahçe ve izleme kurulunun reddi örgütün hazırlığını yaptığı savaşı erkene almasına neden olmuş olabilir (Azad, 41).

- ✓ *PKK'nin samimiyetten uzak tavırları süreci bitirdi. Varlığının, hakimiyetinin temeli olan savaş stratejisini devam ettirme arzusu. Ancak hükümetin seçim sürecindeki yanlış siyaseti, PKK'nin halk nezdinde meşruluğunu artırma zemini oluşturdu (Welat, 25).*
- ✓ *7 Haziran'da HDP'nin beklentilerin çok üstünde bir destek kazanması PKK'nin paniklemesine neden oldu. Çünkü güç ve etkinliğinin azalacağını gördü. Bunun sonucunda yeniden şiddeti tırmandırarak legal siyasetin önünü kesmek istedi (İbrahim, 38).*

2.4.PKK VE HDP'NİN 7 HAZİRAN SEÇİM SÜRECİNİ İYİ YÖNETEMEMESİ

PKK ve HDP'nin 7 Haziran seçim sürecini iyi yönetememesi de barış görüşmelerinin sonlanmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Başka konularda parti söylemlerini mülakat metinlerinde savunan birçok görüşmeci de Demirtaş'ın Erdoğan için söylediği, "seni başkan yaptırmayacağız" sözünü stratejik açıdan hatalı bulmaktadır. Bu noktada "kazan kazan" taktiğiyle Kürtlerin kazanımlarının pazarlık konusu yapılması yerine Demirtaş'ın ve partisinin bu sözü, süreci tersine çevirmiştir. Bazı görüşmeciler bu sözün nedeni olarak partinin marjinal Türk soluyla yaptığı ittifakın etkili olduğunu belirtmiştir. Hem yapılan gezi ve gözlemlerde hem mülakatlarda muhafazakâr HDP tabanının bu ittifaktan duydukları rahatsızlık görülmüştür. Farklı şekillerde ifade edilen bu rahatsızlık partili bir işadamı tarafından şöyle dile getirilmiştir;

- ✓ *"Figen (Yüksekdağ), Önder (Sırrı Süreyya) ne diye Kürt gençlerin kanı üzerinden Amed'de Van'da nutuk atıyor. Kim bunlar! Ne yapmışlar Kürtler için! Gitsin Adana'da İstanbul'da Türk gençlere propaganda yapsınlar. Bunların derdi komünist ülke, Kürt gençleri de bunun için kullanıyorlar" (Özgür, 38).*

Kürt ulusalcı hareketin barış sürecini bitirdiğini söyleyenlerin bir kısmı da bu çevreye karşı "derin güvensizliği" olan Kürtlerdir. Bunlara göre ulusalcılar, kendilerinin yöneteceği ve sosyalist bir Kürt devletinden başka şeylerle barışa razı olması mümkün değildir. Bu düşünceyi savunan görüşmeciler çoğunlukla YDG-H'ın eylemlerini de PKK'nin yanlış stratejisine bağlamakta ve bu hamleleri sürecin bitmesinin sebebi olarak görmektedir. Bunlara göre örgüt Suruç, Ankara ve diğer bombalama eylemlerinin sorumlusudur;

- ✓ *PKK ve HDP'nin varlığı bizatihi barışın önündeki en büyük engeldir. Bunların barış konusunda samimi olduğunu düşünen varsa başta Kobani olayları olmak üzere, Suruç, Amed ve Ankara'daki patlamalardan sonra eşbaşkanların kan kokan sözlerini dinlesinler. PKK ve HDP'nin yanlış siyasetleri barışı bitirdi (İzzet, 22).*

Çalışma katılımcıları ve görüşme yapılan Kürt vatandaşların bir kısmı çözüm sürecinin bitişini yorumlarken, "barajı aştılar kudurdular" tabirini kullanmıştır. Bu görüşmecilerin daha çok Kürt ulusalcı harekete mesafeli ve orta yaş üzeri kimseler olduğu görülmektedir. Hükümetin örgüte barış misyonu yüklemesinin ve seçimde elde edilen başarının örgütü daha şımarık, vurdumduymaz ve hırçın hale getirdiğini savunan az da olsa görüşmeci vardır. PKK'nin barış görüşmelerinde gerçek niyetini ortaya koyamadığını ve bu süreci de kendi gizli amaçları için kullandığını düşünen bu katılımcılar, örgütün tek derdinin kendine yönetilebilir alan açmak ve sosyalist Kürt devlet kurmak olduğunu ifade etmişlerdir. Özetle örgütün kazanımları yeterli bulmadığı ve bunları "suistimal" ettiği düşünülmektedir.

2.5.KOBANİ SAVUNMASI VE "KOBANİ DÜŞTÜ DÜŞÜYOR" SÖZÜNÜN YARATTIĞI ETKİ

Kobani'de IŞİD'le PYD arasında yaşanan ve Dünya gündemine de gelen çatışmalar Kürt toplumunda belirgin bir milli bilinçlenme yaratmıştır. Bu noktada görüşmecilerin bir kısmı barış sürecinin bitişini Suriye'deki bu çatışmalara bağlamaktadır. Onlara göre, devlet ve hükümet çevreleri açıkça Kuzey Suriye'de PKK destekli bir özerk bölge oluşmasını istemediklerinden Kürtlerle savaşan gruplara destek verdiler.

Bölgeden çok sayıda gencin Suriye'ye savaşmaya gitmesi, orada ölmeleri ve Kobani-Şengal'in Kürt basınının, zaman zaman da Dünya basınının öncelikli gündemlerinden birisi olması Kürt toplumunda duyarlılığı en üst düzeye çıkardığı bir dönemde "Kobani düştü düşüyor" sözünün önemli bir kırılma noktası yarattığı düşünülmektedir. Ak Parti çevrelerine göre, bu söz bağlamından koparılarak politik amaçlarla kullanılmış olsa da Kürt ulusalcılar bu ifadenin devletçe Kobani'nin düşüşünün sevinçle karşılandığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu çalışma kapsamında da bazı görüşmeciler bu ve "Kürt sorunu yoktur" sözlerine atıf yaparak Kobani sonrasında barış umutlarının azaldığını belirtmişlerdir;

- ✓ *Bence süreci, "Kobani düştü düşüyor" sözü büyük oranda salladı. Sonra Şengal olayları, IŞİD'e yardım dedikoduları, "Kürt sorunu yoktur" çıkışı Kürtleri Ak Parti'den koparmaya başladı. 2013 Newruz'unda zirveye çıkan Türk-Kürt beraber yaşama ve barış umudu da bu süreçte tersine dönmeye başladı ve 2015 yazında Batı illerinde Kürtlere yapılan saldırılar bize dibi gösterdi. PKK'nin de Suriye'deki olaylardan sonra barış umudu yoktu. Çünkü orada Türkiye bir Kürt bölgesi oluşmasını istemediğinden Kürtlerle üstü kapalı savaş yürütüyordu. Kürtler de Irak ve*

Suriye'deki Tükmenler için ortalığı ayağa kaldıran Türkiye'nin Müslüman ve bin yıllık kardeşlerine karşı bu tutumu karşısında şok yaşadı, kırıldı (Nuri, 44).

2.6.DIŞ POLİTİKADAKİ GELİŞMELER VE "DIŞ GÜÇLER"

Son olarak sürecin bitişini dış güçlerin faaliyetlerine bağlayanlar olmuştur. Barışı "dış güçler" bitirdi yanıtını veren bazı görüşmeciler Rusya, İran, Irak ve Esed'in PKK'yi tekrar savaşa iterek Türkiye'nin Suriye'ye müdahelesini önlemek istediklerini ifade etmişlerdir. Bu görüşü savunanların bir kısmı PKK'nin ideolojisi ve pratiğine vakıf, uzun süredir Kürt meselesi etrafında profesyonel çalışma yürüten kimselerdir. Bunlara göre devlet bu tuzağa düşmemeli ve operasyonları bitirerek barış sürecini yeniden başlatmalıdır;

- ✓ *Suriye iç savaşının ortaya çıkardığı yeni güç ve ilişki dengelerinin ülkemiz siyasetine etkileri barış sürecinin kaderi üzerinde belirleyici oldu. Bugün bölgedeki karışıklıklar en çok İran, Esed ve Rusya'nın işine yarıyor gibime geliyor. İkinci neden, Demirtaş'ın bir takım marjinal grupların etkisiyle 7 Haziran seçimlerine "seni başkan yaptırmayacağız" sloganıyla girmesi hükümetle örgüt arasında gerilim yarattı (Melik, 24).*
- ✓ *2012'de Arap baharı yayılmaya başladı ve Türkiye kendisini sağlama almak için çözüm sürecini başlattı. Örgüt bu süreçte "belki olur" diyerek masaya oturdu ve göstermelik olarak bazı silahlı güçlerini Irak Kürdistan'ına gönderdi. Çünkü Öcalan her zaman devletle iş yaparken tedbirli olun, arkanızı kollayın der, örgüt bu sefer bunu yaptı. Sonra Suriye'de işler değişti ve Türkiye Salih Müslim'i yanına çekemedi, Kobani'de bin yıllık Müslüman Kürt kardeşlerine karşı savaşan gruplara destek verdi. Bu Kürt halkında şok etkisi yaptı. Tabi "Kobani düştü düşüyor" sözü de bunun üstüne gelince Kürtlerin barışa inancı kalmadı. Demirtaş'ın "seni başkan yaptırmayacağız" sözü de Erdoğan açısından en büyük kırılma noktası oldu (Ali, 56).*

Sürecin sona ermesinde "PKK'nin, arkasında dış güçlerin olduğuna inanması ve kendisine aşırı güvenmesi" (Mesut, 55) vardır şeklinde açıklama yapan görüşmeciler de olmuştur. Bunların bir kısmı Avrupa ülkelerini işaret ederken diğer bir kısmı komşu ülkelerin örgütü desteklediğini ya da Türk-Kürt barışını istemediklerini belirtmişlerdir.

3. HENDEK SİYASETİ VE ÖZYÖNETİM BİRİMLERİNİN KURULMASIYLA İLGİLİ BULGULAR

Haziran 2015 tarihi sonrasında başlayan çatışmalar gerekçe gösterilerek YDG-H üyelerinin Güneydoğu'da bazı şehirlerde oluşturdukları hendekler ve özyönetim ilanları bu araştırmanın odaklandığı konulardan birisidir. Saha çalışmalarında görüşmecilerin bu konu etrafındaki fikirleri şu şekilde başlıklandırılmıştır; 1- Hendek-Barikat stratejisi yanlıştır, 2- Bu

şekilde özyönetim kurulamaz, 3- Siyasetin çözümsüzlüğü ve halkın özsavunma birimlerini kurması, 4- PKK'nin planlı bir taktiğidir, başarılı olabilir (Tablo 6).

	Tablo 6: Hendek siyasetini nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu şekilde özyönetim birimleri kurulabilir mi?	Sayı	%
1	Hendek ve Barikat stratejisi yanlıştır	92	67.6
2	Bu şekilde özyönetim kurulamaz	81	59.5
3	Hendekler, siyasetin çözümsüzlüğünün sonucu halkın özsavunma birimlerini kurmasıdır	32	23.5
4	PKK'nin planlı bir taktiğidir, başarılı olabilir	15	11.0

3.1.HENDEK-BARİKAT STRATEJİSİ YANLIŞTIR

Görüşmeciler, şehir merkezlerinde hendek kazarak, barikatlar kurarak özyönetim birimleri kurulması fikrini çok büyük oranda yanlış bulmaktadır. Bu durum güvenlik güçleri ve PKK arasında sonu gelmez çatışmalara dönüşebilir. Bu görüşü savunanlar, PKK'nin bir seçim zaferinden sonra savaşı şehirlere çekme stratejisinin hiç mantıklı olmadığını ve örgütün Kürtlerin haklarından ziyade Türkiye'yi bölgede zora sokmak isteyen ülkelerin menfaatine uygun hareket ettiğini belirtmişlerdir. Bazı kimseler örgütün Kobani ve Şengal'de elde ettiği başarıları Türkiye'de de tekrarlamak istemesinin bu stratejiyi hayata geçirmelerinde etkili olduğunu düşünmektedirler. Katılımcılara göre, örgütü yanıltan hususlardan biri de, 6-8 Ekim 2014 tarihlerinde ülkenin Güneydoğu'sunda Kobani olaylarını protesto etmek için yapılan büyük eylemlerdir. Bu görüşmecilere göre örgüt, hem Suriye'deki kazanımları hem de 6-8 Ekim olaylarındaki geniş katılımı düşünerek şehirlerde bir halk ayaklanması başlatabileceğini düşünmüş ancak bu hamle halktan destek görmemiştir;

- ✓ *Devlet içinde devlet olmaz. Madem özyönetim ilan edilecekti o zaman başkanlık sistemine evet denilseydi. Demek ki çıkar çatışması var. Diğer taraftan operasyonlar ve yasaklar çok kötü, olan halka oluyor. Fakir, işsiz, aç halk eziliyor. Böyle hak aranmaz, hak arayacaksan git Hatay'da hendek kaz bakalım orada nasıl olur! (Fatma, 43).*
- ✓ *Güneydoğu'nun birçok il ve ilçesinde şehirlerin bazı kesimleri Suriye'yi andırmaktadır. Şehirde evler, iş yerleri, yollar vb. birçok yapı harabeye döndü. Yollarda hendekler oluşturulmuş ve hendeklerin her iki tarafında sadece silahlar konuşmaktadır. Bu hendek siyaseti en çok bölge halkına zarar verdiği için bunu doğru bulmadığımı ifade etmek istiyorum. Bu anlayış bölge halkına özgürlükten çok acı, gözyaşı, sürgün ve göç getirmektedir. Savaşı şehre yayarak özyönetim kurmaya çalışmak şu an çok zor görünüyor. Çünkü daha özyönetimin ne olduğu, ne*

hükümet tarafından ne de bölge halkı tarafından anlaşılmıştır. Şu anda halk sadece olanları tedirginlikle izliyor ve büyük ihtimalle önümüzdeki süreçte güç hangi tarafa kayarsa halk o tarafta safını tutacak. Özyönetim sadece hendek kazılarak ilan edilecek bir durum değildir ve halk desteği en önemli şarttır (Fuat, 27).

3.2.BU ŞEKİLDE ÖZYÖNETİM KURULAMAZ

YDG-H adı altında şehirlerin savaş alanına dönmesi barış sürecinin uzun süre yeniden başlamayacağı endişelerini de artırmaktadır. Dolayısıyla uzun süreli yeni bir şiddet dönemi Kürtler için ölüm, göç, ekonomik kriz ve psiko-sosyal diğer kayıplar anlamına gelmektedir. Böyle bir sürecin bir çeşit özerklik anlamı taşıyan özyönetim birimlerini kurmak için uygun olmadığı çok sayıda katılımcı tarafından ifade edilmiştir.

"Özyönetim"in ne olduğu konusu da katılımcıların bir kısmı için muammadır. Hem görüşülen YDG-H üyeleri ve örgüt belgeleri hem de yapılan basın açıklamaları incelendiğinde belirli bir şablonun olmadığı gözlenmiştir. Saha araştırması sürecinde de çoğu görüşmeci bu durumu sıklıkla dile getirmiş ve ne olduğunu bilmedikleri bir siyasal yapıyı istemediklerini yazılı-sözlü olarak dile getirmişlerdir. Özyönetim birimlerini örgütün kendi ajandasını halka dayatması gibi algıladığından görüşmeciler örgütü eleştirmektedir. "Öz yönetim için tabanın bunu benimsemesi ve aynı zamanda Türk toplumunun da buna ikna olması gerekmektedir. Ben yaptım oldu ile bu iş olmaz" anlayışı genel Kürt kamuoyunun düşüncesini yansıtmaktadır. Benzer ifadelerle başka görüşmeci notlarında da karşılaşılmıştır;

- ✓ *"Özyönetim" evrensel düzeyde "olgusal bir statü" olarak kabul edilir. Yani anayasal bir anlaşmayla, merkezin birçok yetkiyi yerele devretmesidir. Bu nedenle özü itibariyle, özyönetim ilan edilebilir bir statü değildir, anlaşmayla sağlanır. Dolayısıyla özyönetim isteniyorsa bile demokratik kanallar kullanılmalıdır. Demokratik mücadelenin önü ülkemizde eskiye oranla daha açıktır (Melik, 24).*
- ✓ *PKK halkın kendisine Kobani'deki gibi destek vereceğini düşünerek, kendisinin de bugün başarılı olamayacağına inandığı bir süreç başlattı. Şu anda örgüt kazdığı hendeklerden çıkamaz hale gelmiş ve büyük kayıplarla karşı karşıya kalmış durumda. Dolayısıyla bu yolla bir öz yönetim mümkün değil. Mantıklı da değil. Halkın talebine paralel de değil. Gerçekçi de değil. Maliyetini halka yüklediği bir savaşı kazanması mümkün de değil (Azad, 41).*

3.3.HENDEKLER SİYASETİN ÇÖZÜMSÜZLÜĞÜ VE HALKIN ÖZSAVUNMA BİRİMLERİNİ KURMASIDIR

Hendek kazılması ve özyönetim ilanları konusunda örgütün ve DTK'nin açıklamaları incelendiğinde bu hendekleri şehir halkının kendisini güvenlik birimlerinin saldırılarından korumak için kazdığı iddiasını dile getirdikleri görülmektedir. Örgütün bu söyleminin yapılan çalışmada çok güçlü olmasa da karşılık bulduğu görülmektedir. 10 görüşmeci bu fikri savunmuştur. Kendisini sosyalist, PKK'li ya da HDP'li şeklinde tanımlayan değişik yaş ve cinsiyetten bazı görüşmeciler bu hendeklerin mahalle halkına sıkıntı verdiğini belirtmelerine karşın siyasetin ve devletin çözümsüzlüğü "dayatmasının" olayları buraya getirdiğini iddia etmişlerdir. Bu katılımcıların bazısı düşüncelerini ifade ederken, "başka yol yok, devlet işi yokuşa sürüyor" söylemini kullanmışlardır;

- ✓ *Hendekleri açanlar kendilerini kurşun ve bombalardan korumaya çalışan sivil insanlardır. Sivillerin yaşadığı bir bölgeye zırhlı araçlarla girip katliam yapmaya çalışan ve küçücük çocukları sadece evinden çıktığı için öldüren PKK değildir (Zülküf, 24).*
- ✓ *Bahsettiğiniz hendek siyaseti yörede yaşayan halkın çocuklarının kendi özsavunmasını yapmak için hükümet ve kolluk güçlerine karşı aldığı bir önlemdir. Yargısız tutuklamalar ve işkencelere engel olmak amacıyla yapılmış olduğunu sanıyorum (Şerif, 23).*
- ✓ *YDG-H'nin kabul görmüyor gibi görünen birçok eyleminin ardında aslında bizim bilmediğimiz, fakat halkın güvenliği için alınan önlemler vardır. Bu noktada YDG-H'nin özyönetim teorisinin pratiğe geçmesi için yapılan eylemler birer adım olarak görülebilir. YDG-H'nin eylemleri halkı, devlet terörüne karşı korumak ve özyönetim fikrini halk arasında da yaygınlaştırmak amacıyla yapılmıştır. Bu açıdan bakılınca YDG-H'nin eylemlerinin yerinde ve ezilen bir halkın özsavunması için gerekli olduğunu görüyorum (Barış, 23).*

3.4.PKK'NİN PLANLI BİR TAKTİĞİDİR, BAŞARILI OLABİLİR

Yapılan çalışmada örgütü desteklediğini ya da hiçbir şekilde eylemlerini onaylamadığını belirten bir kısım katılımcılar hendek siyasetinin hafife alınmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Bunlara göre, örgüt geçmişte birçok eylemi sebebiyle halk tarafında kınanmasına karşın sonrasında bunda başarı elde edebilmiştir. DDKD geçmişi olan ve PKK'yi kurulduğu günden beri takip eden şiddet karşıtı bir görüşmeci, örgütün sürekli devletin yapacağı "yanlış hamleleri" hesap ederek strateji geliştirdiğini ve kendi yanlışlarını da içindeki "kontrolsüz", "ajan" ve "karanlık güçler"e havele ederek büyüdüğünü ifade etmiştir. Bu görüşmeci ve benzeri düşüncedeki diğerleri devletin örgütle şehirde savaşmaya devam etmesi durumunda zamanla

halkın PKK'nin yanında yer alması olasılığına dikkat çekmişlerdir. Görüşmeciler şehir savaşlarının kolay bitmediğine de vurgu yaparak en yetkili mercilerden yapılan "o ilçeler gerekirse terör unsurlarından ev ev temizlenecek" vb. açıklamalarını kışkırtıcı bulmaktadır;

- ✓ *Hendek siyaseti bence hafife alınmamalı. PKK devlete karşı şehirde zafer kazanmayacağını bilmeyecek kadar tecrübesiz değil. Ama, 1- kendi takipçi kitlesine ve çekirdek kadrolarına şimdiden serhildan amacına ulaşıyor havası verilmeye başlandı. Onlar için şehirlerin yakılması, yıkılması ve ateş topuna dönmesi serhildan çerçevesinde bir aşamadır. 2- PKK savaşı şehre çekerek devletin dağlarda kurduğu devasa karakolları ve orada kazandığı askeri tecrübeyi şehirde sıfırlamış oldu. Burada hükümetin de göz yummasıyla kendi savaş mekânını kendi üretti (Nuri, 44).*

Örgüt savaşı şehirlere çekerek güvenlik güçlerinin yapacağını düşündüğü insan hakları ihlalleri üzerinden Kürt sorununu Dünya gündemine getirmeye çalışacağı yine katılımcılar tarafından dile getirilmiştir;

- ✓ *Hayır! özyönetim hendeklerle kurulmaz, kurulamayacağını PKK de biliyor ama dikkatleri buraya çekmek için bu yolun denendiğini düşünüyorum. Tabi devletin bu şekilde kırıp dökerek yaklaşacağını eminim tahmin etmiştir ama halkın böyle bir tepkisiyle karşılaşacağını düşündüğünü sanmıyorum. Devletin bu sert ve haşin tutumu karşısında halkın olayı olduğundan daha fazla sahiplenmesini sağladı. Artık dönülemez bir yola girildiğini düşünüyorum. Yani doğrudan olmasa da devletin tutumu yüzünden dolaylı olarak özyönetim birimlerinin kurulacağını düşünüyorum. Hem de ilerde devletin eliyle kurulacağını düşünüyorum (Seyhmus, 27).*
- ✓ *Kısmen mümkün. Çünkü olayların çıktığı, hendeklerin kazıldığı bölgeler dar sokaklara ve sıkıntılı mimari yapılara sahip yerler. Diyarbakır'da Bağlar, Sur sokakları gibi. Değil savaş anı, normal zamanda dahi arabaların zorlukla geçebildiği bu sokaklara askerin polisin girmesi ve buraları PKK'nın elinden almaları oldukça zor. Ama büyük bir askeri sevkiyatın gönderilmesi ve bir an evvel eli silaha ve kana bulaşmışların toplanması gerekiyor. Ama asker veya polis kurşununa kurban gitmiş bir ölüm istemiyoruz. Sadece toplanma. O bölgeler bir an evvel temizlenmezse ve (devletin) bu sert siyaseti böyle devam ederse savaşın yayılmasından ve öz yönetim birimlerinin kurulmasından hatta daha kötü durumların oluşmasından korkuyoruz (Rojda, 22).*

4. DEVLETİN VE HÜKÜMETİN ÇÖZÜM SÜRECİNDE YDG-H'NİN SİLAH DEPOLAMA, BARİKAT OLUŞTURMA VE HENDEK KAZMA EYLEMLERİNE KARŞI TUTUMUYLA İLGİLİ BULGULAR

Haziran sonrası süreçte çatışmalar başladığında ülke genelinde ve bölgede sıklıkla sorulmaya başlanan sorulardan birisi kuşkusuz bu hendekler ve barikatlar ne zaman yapıldı, bu silahlar buraya nasıl geldi? sorularıdır. Görüşme notları incelendiğinde üç noktanın öne çıktığı görülür; 1- Devlet bunların yapılmasına müsaade etmemeliydi, hata yapıldı, 2- Devlet, en yetkili

mercilerin de beyan ettiği gibi her şeyi biliyordu ama PKK'yi savaşa çekmek için buna önlem almadılar 3- Çözüm sürecine zarar vermek istenmedi (Tablo 7).

	Tablo 7: Devletin ve hükümetin hendeklerin kazıldığı süreçteki tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz?	Sayı	%
1	Devlet/hükümet hata yaptı	69	50.7
2	Devlet, PKK'yi savaşa çekmek için buna göz yumdu	29	21.3
3	Devlet/hükümet çözüm sürecine zarar vermek istemedi	12	8.8

4.1.DEVLET BUNLARIN YAPILMASINA MÜSAADE ETMEMELİYDİ, HATA YAPILDI

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere görüşmecilerin çoğunluğu devletin ve hükümetin bu hendekler kazılırken ve silah depolanırken gerekli tedbirleri almamasını hata olarak yorumlamaktadır.

Devletin en üst mercileri PKK'nin çözüm sürecindeki faaliyetleriyle ilgili bilgilerin kendilerine ulaştığını ve sürece zarar vermemek için müdahale edilmediğini ifade etmişlerdir. Bazı yetkililer de bu durumun kaymakam ve valilerin inisiyatifinde olduğunu, hükümetin mülki amirlere operasyonlar konusunda bir talimatının olmadığını belirterek olayın sorumluluğunu bürokrasiye yüklemeyi tercih etmişlerdir. Devletin bu konuda hata yaptığını söyleyen katılımcılar bu durumu kendi içerisinde farklı şekillerde açıklamışlardır. Bunların bir kısmı, bu durumu ihmalkârlıkla açıklarken başka bir kısmı devletin/yetkililerin Apo ve Kandil'i kontrol edebileceklerine ve herhangi bir kargaşayı kolayca savabileceklerine inandıkları için rahat davrandıklarını belirtmişlerdir. Hükümetin 7 Haziran öncesinde operasyon yaparak ülkede terör sorunu var imajı vermekten sakınması ve oy kaybı yaşamak istememesi de ayrı bir açıklama şeklidir. Daha sert ifadelerle, bir ülkenin terör örgütü şeklinde tanımladığı ve 40 yıldır savaştığı bu yapıya şehirde alan açma fırsatını sunmasını eleştiren görüşmeci sayısı da az değildir;

- ✓ *Devlet bu süreçte iyi niyetinin veya saflığının kurbanı mı oldu yoksa, hükümet çevrelerince iddia edildiği gibi valiler çözüm süreci bozulmasın talimatını abarttı mı bilemiyorum. Ama bana her ikisi de mantıklı gelmiyor. En azından MİT üzerinden bu bilgilerin hükümete ulaştığından kuşkum yok. Bu durumda hükümet ya bu sonucu öngörerek hareket etti ya da Öcalan faktörünü zorlayarak örgütü her şeye rağmen masada tutmayı başaracağını sandı. Ama sebep her ne olursa olsun yaşanılan duruma bakarak yanlış bir politika veya büyük bir hata ile karşı karşıya olduğumuzu ifade etmek gerekir (Azad, 41).*

- ✓ *PKK şehirlere silahı şimdi değil barış sürecinin başladığı andan itibaren saklıyordu. Adeta mağaralarını şehirlerin içerisine taşıdılar. Bu noktada devletin de suçu var. O silahlar, bombalar, mühimmatlar taşınırken, PKK akın akın şehirlere girerken asker, polis nerdeydi? "Yoksa aman barış sürecindeyiz, tadımız kaçmasın" denilerek 3 maymun mu oynandı bilemiyoruz. Mesela Sur bölgesinin PKK'nın mühimmat deposu olduğunu herkes bilir. Barış sürecinde fazla ses getirmeden buralar denetim altına alınabilirdi. PKK nasıl böyle güçlendi, neden fırsat verildi? Devletin bu soruları kendine sorması lazım. PKK artık çığrından çıkıyor ve inanılmaz destek var arkalarında. Her meslekten: Öğretmen, doktor, avukat vs. Devletin bir an evvel üslubunu ve tavrını değiştirip kucaklayıcı bir şekilde daha az zararla nasıl denetim ve düzeni sağlarızın peşine düşsün. Şiddet hiçbir şeye çözüm değil. Eğer her iki taraf da bu tavrından vazgeçmezse bu savaş yıllarca sürer. Eskiden sadece dağ ve sınır bölgelerinde olurdu silahlı PKK üyeleri. Şu an burnumuzun dibindeler. Bu da onların 3 sene gibi bir süreçte nasıl sınırdan iç bölgelere aktıklarını apaçık gösteriyor (Rojda, 22).*

"Devlet bu süreçte sessiz kalarak PKK'nın silahlanması suçuna ortak olmuştur" (Mehmet, 34) ve benzeri görüşleri savunan katılımcılar olmuştur. Bu konuda, kendisini dindar ve Zaza şeklinde tanımlayan orta yaş üzeri bir görüşmeci, devletin ve hükümetin 6-8 Ekim olaylarını tecrübe ettikten sonra yapılan bu hatayı affedemediğini belirtmiştir;

- ✓ *Hükümet bu süreçte gerekli önlemleri almadığı için PKK'nin güçlenmesine sebep oldu. 6-8 Ekim olaylarında görüldüğü gibi bölgeyi PKK'nin insafına bıraktı. Bu basit bir "güvendik ne yapalım" demekle açıklanacak bir şey değil (Welat, 25).*

Katılımcıların bir kısmının düşüncesine göre, devlet önceleri bu yapılanmayı hafife almış, bir kalkışma durumunda güçlü ordusu ve polisiyle bunun önünü alabileceğine ve PKK-Öcalan'ı kontrol altında tutabileceğini düşünmüş olabilir. Ancak devlet, gerçeği fark ettikten sonra örgüte karşı başarı kazanmakta zorlandı;

- ✓ *PKK, silah depoladığında, mayın döşediğinde ve en son hendekleri kazdığında hükümet olayın farkındaydı. Ancak hükümet bunlarla ilgilenmek yerine bütün enerjisini seçime, başkanlık sistemine, terörist olarak ilan ettikleri paralel operasyonlarına ve muhalifleri susturmaya endekslemişti. Ayrıca teknolojik imkânlarla zamanı geldiğinde PKK'nın bu faaliyetlerini etkisiz hale getireceğini düşünmekteydi. Zaten başkanlık olmuş olmamış fiiliyatta fazla değişiklik görülmemektedir. Hendekler, süreç tam bozulduktan sonra başladı. Fakat devlet/hükümet herhangi bir müdahalede bulunmadı (Sidar, 33).*

4.2.DEVLET, PKK'Yİ SAVAŞA ÇEKMEK İÇİN BUNA GÖZ YUMDU

Devletin örgüt karşısında bu tavizkâr tutumunu açıklamakta zorluk çektiğini veya örgütün bu eylemlerini desteklediğini belirten bir kısım kimseler de bunu devletin PKK'yi savaşa çekmek için yaptığını söylemektedir. Burada iki izah vardır; birincisi taraflar arasındaki müzakerelerinde iş Kürtlerin haklarını vermeye gelince hak vermek durumunda olan tarafın zihinsel-siyasi saiklerle buna yanaşmak istememesi ve yeni bir çatışma ortamı yaratarak, "biz

müzakere ederken bunlar savaş hazırlığı yapıyordu" bahanesiyle masayı devirmek istemesidir. Bu düşünce sahipleri açısından devletin barış sürecinde yeni karakollar yapması, eskilerini güçlendirmesi ve iç güvenlik yasasını çıkartması savaş hazırlığı şeklinde yorumlanmaktadır. İkincisi ise, 7 Haziran sonrasında savaş başlatılarak Batıdaki illerde Türk milliyetçisi oyların kazanılması, bölgede de PKK ve HDP'nin eritilmesi amaçlandığından PKK'nin uygun bir savaş zeminine çekilmesi öngörülmüş olabilir düşüncesinde olanlardır;

- ✓ *Devlet sınırlara kalekollar yapıp bölgeye de askeri sevkiyat yaptı ve bu yüzden süreç samimiyetsizlikle bitirildi. Devlet çözüm sürecini bitirmek için bahane aradı ve PKK'yi bu yola sürükledi (Şerif, 23).*

4.3.ÇÖZÜM SÜRECİNE ZARAR VERİLMEK İSTENMEDİ

Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın bölgedeki gelişmelerden haberdar olduklarını ancak çözüm sürecine zarar vermemek için operasyon yapılmadığını ifade ettikleri bilinmektedir. Saha çalışmalarında da devletin/hükümetin tavrını çözüm süreci ekseninde açıklayan az sayıda görüşmeci olmuştur. Bunların hemen hepsi birbirine çok benzeyen, kısa cümlelerle ifade edilmiştir. "Hükümet barış sürecini baltalamak istemedi. Bu sebeple onlara bir şey yapmadı. Belediyeler hendek kazılmasına müsaade etmemeliydi" (Ahmet, 70) ifadesi bunun tipik bir örneğini sunmaktadır.

Bu görüşmeciler içerisinde devlet/hükümetle örgütün özerklik konusunda anlaştıklarını ve yaşanan bu savaşın aslında "danışıklı dövüş" olduğunu dile getirenler de vardır. Devletin sahip olduğu bu kadar tecrübeye, istihbarat ağına, teknik imkâna ve hatta vatandaşın ihbarlarına rağmen örgütün faaliyetlerinden haberdar olmaması mümkün görülmemekte ve bunun Kürtlere verilecek özerkliğin bir aşaması olduğu iddia edilmektedir;

- ✓ *Benim gördüğüm; barikat kurulma sürecinde devlet müdahale etmiyor, barikat tamamıyla kurulduktan sonra müdahale ediyor. Bu anlamda iki taraf arasında bir ilişki olabileceği yönünde şüphelerim var. Belki de bu hendek meselesi, üzerine daha önceden anlaşılmış bir özerkliğin aşama aşama hayata geçirilmesi sürecidir! (Melik, 24).*

5. SOKAĞA ÇIKMA YASAKLARI VE ÇATIŞMALARLA İLGİLİ BULGULAR

Bölgede artan çatışmaların şehirlere yayılmasıyla devlet, çok sayıda ilçede sokağa çıkma yasakları ve kırsal alanlarda da güvenlik bölgeleri ilan etti. Bu durum zaman zaman bir ayı aşan sürelerde devam etti ve sosyo-ekonomik yaşamı oldukça olumsuz etkiledi. 16 Ağustos 2015-8

Ocak 2015 tarihleri arasında, başta Hakkari, Şırnak, Mardin ve Diyarbakır olmak üzere 7 ilde ve 19 ilçede kısa veya uzun süreli ilan edilen sokağa çıkma yasağı sayısı 58'dir. 2014 nüfus verilerine göre takriben 1 milyon 300 kişi bu yasaklardan etkilenmiştir (tihv, 2015). Bu yasaklar ve devam eden güvenlik operasyonları konusunda katılımcıların görüşleri iki noktada toplanmıştır; 1- PKK'nın eylemleri de operasyonlar da suçsuz halka zarar veriyor, 2- Operasyonlar ve yasaklar hendekler ve şehirdeki PKK bitene kadar sürmelidir (Tablo 8).

	Tablo 8: Sokağa çıkma yasakları ve operasyonları nasıl değerlendiriyorsunuz?	Sayı	%
1	Hem devlet hem de PKK suçsuz halka zarar veriyor. Eylemler ve operasyonlar bitmeli	120	88.2
2	Hendekler ve şehirdeki PKK bitene kadar sürmeli	16	11.7

5.1.TERÖR DE OPERASYONLAR DA SUÇSUZ HALKA ZARAR VERİYOR

Uzun süreli sokağa çıkma yasakları ve devam eden operasyonlar konusunda katılımcıların çok büyük bir kısmı açıkça bunların bitmesi ve diyalog yolunun açılması gerektiğini dile getirmektedir.

Görüşmelerde en çok öne çıkan konulardan biri hendeklerin kapanması ve operasyonların bitirilmesi talebidir. Bu bağlamda görüşmeciler, "olan masum, fakir fukaraya oluyor" sözünü sıklıkla kullanmıştır. Operasyonların durması gerektiğini söyleyen görüşmecilerin notları genel olarak incelendiğinde şu alt temaların öne çıktığı görülecektir; a- şehirdeki olaylar Ankara'dan zannedildiği gibi kolay bitmez, sulh yolu bulunmalı. "Şiddetle barış sağlanmaz", b- devletin, SAT, JÖH, PÖH, JİTEM'le tank ve başka ağır savaş araçlarıyla şehirde bu şekilde operasyon yapması acizlik şeklinde algılanıyor, c- bölgede terör bahanesiyle 90'larda köyler yakılıp yıkılıyordu şimdi şehirler. "Aynı hatayı yaparak doğru sonuç alınmaz";

"Olan masum, fakir fukaraya oluyor" sözü hendeklerin kazıldığı ve operasyonların yoğun olduğu bölgelerde halkın sık kullandığı ifadelerden biridir. Bu söz bir taraftan PKK'nin hendek siyasetinin bir taraftan da devletin ağır silahlarla yaptığı operasyonların masum halka zarar vermekten başka bir işe yaramayacağı ifade etmektedir. İki tarafın mevcut politikalarla sadece bölge halkını üzeceği görüşü mülakatlarda ve yapılan diğer görüşmelerde dile getirilmiştir;

- ✓ *Hükümetin bu tür yollara başvurmasının nedeni kendinden uzaklaşan doğu seçmenini cezalandırmak ve kendisine yeni gelen Kürt düşmanı milliyetçi kesimin istekleri veya seçim nedeniyle onlara vaat etikleri söylemleri gerçekleştirmek için bu insanlık dışı politikaları sergilediklerini düşünüyorum (Seyhmus, 27).*
- ✓ *İmkânları olan başka yerlere gidiyor. İmkânı olmayan evinde, çatışmaların içinde kalıyor. O çocukların psikolojisi, evine ekmek götüremeyen esnafın hali.. Bir nevi savaşın içerisinde gibisin, hiçbir farkı yok (Pervin, 24).*
- ✓ *Olan sadece yöredeki insana, esnafa oluyor. Eğer bir sorun çözülecekse silahla değil müzakereyle olmalıdır. İnsanların ihtiyaçlarını önemsemeden, sokakta görünen her cisme ateş açan bir polisin benim huzurumu sağlayacağından şüphem var. Sur ilçesinde akli dengesi bozuk Songül isimli bir kadının taranmış cesedi bulundu. Bunun örgütle ne bağlantısı olabilir. Kesinlikle bu yasaklar hemen kaldırılıp halkın gerekli ihtiyaçlarının karşılanması için gerek belediye gerek valiliğin yardım etmesi lazım (İmran, 24).*

"Şiddetle Barış Sağlanmaz" sözü de daha çok devletin yaptığı operasyonları eleştiren kesimin kanaatlerini yansıtmaktadır. Görüşmeciler devletin, "şehirlerde terörist var" diyerek ağır operasyonlar yapmasından rahatsızlıklarını farklı şekillerde ifade etmişlerdir. Bunlardan, bir kısmı Türk-Kürt kamuoyu tarafından marjinal bulunabilir. Bazı katılımcılar bölge şehirlerinde yapılan uygulamaları, İsrail'in Filistin'deki uygulamalarına benzetmiştir. İsrail'in de yaptığı saldırılar ve öldürdüğü siviller için, "ama orada teröristler var" diyerek olayı meşrulaştırmaya çalıştığı belirtilerek Türkiye'nin benzer yanlışa düşmemesi istenmektedir. Diğer taraftan örgütün hatalarına karşın masum insanların hak ve hukuku göz önüne alınarak barışçıl çözümlerin bulunması gerektiği vurgulanmaktadır;

- ✓ *Devlet, vatandaşına kin tutma lüksüne sahip değildir. Bu kadar kin ve nefret Cumhuriyet'in hiçbir döneminde rastlanılmayan bir durumdur. Aslında bu, devletin bölgede ne kadar aciz kaldığının göstergesidir. 10.000 kişilik güvenlik gücüyle bir ilçede operasyon yapmak acizlikten başka bir şey değildir. Kanımca bu aynı zamanda bir savaş suçudur. Tanklar darbe dönemlerinde bile göstermelik olarak şehirlerde yürütülürken şimdi bu ülkenin asli unsurlarından olan Kürtlere karşı kullanılmaktadır(Rıdvan, 29).*
- ✓ *Devletin geçen yıl elini sıktığı adama bu sene terörist demesi bende travmaya neden oluyor. Devlet devletliğini yaptı diyorum! Şiddetle, kinle çözüme ulaşılmaz, ulaşılması da muhtemel değildir (Naz, 27).*

Operasyonları eleştiren bazı görüşmecilerin genel olarak devlet-vatandaş ilişkilerindeki sıkıntılara vurgu yaparak sorunu daha derinlikli şekilde okumaya çalıştığı görülür. Buna göre devlet, kendisini merkeze oturtarak vatandaşını ikincil konuma itmekte ve onun refahını, güvenliğini önemsememektedir. Bir kısım katılımcılara göre devletin güvenliği her tür insan hakkının ihlalini mübah kılabiliyor. Özellikle Kürtler söz konusu olduğunda bu durumun daha da göz ardı edilebilir hale geldiği kanısı güçlüdür;

- ✓ *Bu ülkede hükümet için alt tabaka ve orta tabakaya ait can ve mal güvenliğinin pek bir ehemmiyeti yoktur. Bu konular, söz konusu Kürtler olduğunda ehemmiyetini daha da yitirmektedir. Basında bununla ilgili bir karikatür vardı. Karikatür Başbakan'ın açıklamasından hareketle çizilmişti ve şöyleydi: "hiç sivil kaybı yok. Ölenlerin hepsi Kürt". Aslında bu, işbaşına gelen hükümetlerin ve geçmişten bu yana T.C. Devleti'nin resmi ideolojisini yansıtmaktadır. Bazı ilçe ve mahallelerde uygulanan sokağa çıkma yasakları ve akabinde meydana gelen şiddetli çatışmalar halk üzerinde çok büyük olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Sokağa çıkma yasakları ve şiddetli çatışmalar her ne kadar PKK ve YDG-H'ları bertaraf etmeye ve yok etmeye yönelik olsa da bundan en çok etkilenen ve mağdur duruma düşen halk olmaktadır. Dolayısıyla devletin bu uygulamaları "Kaş yapayım derken göz çıkarmak gibidir". Şiddet ancak şiddeti doğurur. Önemli olan devletin halkın dağa çıkmasına sebep olan etkenleri ve problemleri araştırıp bulması, çözüme yönelik çalışmalar yapması ve kalıcı çözümler üretmesidir (Sidar, 33).*

Operasyonların sürmesi halinde bölgede şiddetin normalleşeceği ve devletin kendi eliyle burayı Filistinleştireceği mülakatlarda dile getirilmiştir. Yine, şehirde PKK'li var diye ağır silahlarla ve mahalleleri tamamen ortadan kaldırarak yapılan "terörle mücadele" 90'larda olduğu gibi kısa sürede örgüte kitlesel katılımlara neden olabilir, endişesi de bu duruma örnek verilebilir. Olayların yoğun olarak yaşandığı mahallelerde ve çevresinde eğitim-öğretimin aksaması, sıklıkla çocukların karıştığı toplumsal olayların yaşanması ve gidecek yeri olmadığı için hâlâ bu mahallelerde yaşam mücadelesi veren ailelerin çocukları şiddeti muhtemelen en ağır şekilde yaşamaktadır. Görüşmeciler zaman zaman bu noktaya temas etmiştir. Diyarbakır Suriçi'ndeki görüşmelerde, "çocuğum gece 'bom…bom…' diyerek kalkıyor" diyen kimselerle karşılaşılmıştır;

- ✓ *Oradaki Kürt halkını niye düşünmüyor devlet. Eğer bu olaylar ülkenin Batı tarafında olsaydı, başka devletler dahi karışırdı. Batıda iki saat su kesilince büyük televizyon kanallarında dile getiriyorlar. Ama insanlar susuz, aç, çaresiz kalıyor, ölüyor hiç kimse bunu dile getirmiyor. PKK yanlış yapıyor bana göre. Bunu kendi halkının arasında yapmaması lazımdı. Olan Kürt halkına oluyor. Devletin zulmü altında yok olup gidiyor (Pelda, 22).*

5.2.HENDEKLER VE ŞEHİRDEKİ PKK BİTENE KADAR SÜRMELİ

Tabloda da görüleceği üzere ancak çok az sayıda görüşmeci hendekler kapanana ve PKK'liler şehirden çıkana kadar operasyonların devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu kimseler genellikle terör-şiddet hadiselerinin masum halka zarar verdiğini ancak bir devletin de bu tür oluşumlara müsaade etmemesi gerektiğini söyleme gereğini hissetmiştir. "Devlet halkının ve masum insanların güvenliği ve devletin bütünlüğü için ne gerekiyorsa yapmalıdır" (Ahmet, 43) düşüncesi bu kategori içerisindeki anlayışa bir örnek olabilir. Operasyonların ve sokağa

çıkma yasaklarının kısa sürede bitmesi ve güvenlik birimlerinin sivil kayıplar konusunda daha hassas olması gerektiği bu görüşmecilerin ayrıca değindiği konulardır;

- ✓ *Operasyonlar hız kesmeden devam etmeli, PKK'nın halkı sindirmesine izin verilmemelidir. PKK ve şehirdeki uzantılarının operasyonel güçleri kırıldıktan sonra barış süreci yeniden başlatılmalıdır (Mehmet, 34).*
- ✓ *Sokağa çıkma yasağını halkın güvenliği için gerekli görüyorum. Şiddet daha çok PKK tarafından oluyor. Onlar roket ve bomba kullanıyorlar. Askerlerimiz silah kullanırken bile önce havaya ateş atıyorlar (Çiğdem, 49).*

6. HAZİRAN 2015 SONRASI YDG-H'NİN EYLEMLERİYLE İLGİLİ BULGULAR

Yaklaşık iki yıldır bölge halkı YDG-H (Yurtsever Devrimci Gençlik-Hareketi) yapılanmasından haberdardı. Kuruluş sürecinde PKK zaman zaman bu yapılanmayı överken bazen de kendileriyle ilişkisinin olmadığını iddia etmiştir. Ancak hem bölgede örgütten bağımsız böyle bir yapılanmanın oluşumunun mümkün görülmemesi hem de Haziran sonrası süreç bu yapılanmanın PKK'yle yakın ilişkisini görünür kılmıştır.

Gençlik yapılanması kurulduğu ilk dönemlerde, yoksulluğun yoğun yaşandığı ve aynı zamanda yoksulluk kültürünün hâkim olduğu semtlerde uyuşturucu satışı, seks işçiliği, kara para işletmeciliği ve mafyatik yapılanmalara karşı taşlı, sopalı ve silahlı eylemler gerçekleştirmiştir.[13] Bu yapılanmanın örgütün dağ yapılanmasından ziyade faaliyet gösterdikleri mahallelerdeki gençlerden oluştuğu söylenmektedir. Ancak, Diyarbakır Suriçi'ndeki görüşmelerimizde konuştuğumuz gençlerin çevre illerden olduğu görüldü. Çatışmaların başladığı dönemlerde bu yapının, örgütün "kadrolar"ıyla desteklendiği yaygın kanaattir. Çalışmamızda görüşmecilere bu yapılanma ve eylemleriyle ilgili fikirlerini sorduğumuzda iki noktanın öne çıktığı görüldü; 1- Bu eylemler en büyük zararları Kürtlere veriyor. HDP ve PKK'ye de zarar veriyorlar 2- Halkı savunuyorlar. Siyasi çözümsüzlük buna neden oldu (Tablo 9).

	Tablo 9: 7 Haziran sonrası YDG-H'nin eylemlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?	Sayı	%
1	En büyük zararları Kürtlere veriyor. HDP ve PKK'ye de zarar veriyor	85	62.5

[13] İnternet üzerinden yapılacak aramalarda 2014-2015 yıllarında YDG-H'yle ilgili çok sayıda haberin yerel ve ulusal medyada yer bulduğu görülecektir. Bunların bir kısmı resmi soruşturmalara konu olmuştur.

6.1.“EN BÜYÜK ZARARLARI KÜRTLEREDİR”. HDP VE PKK’YE DE ZARAR VERİYOR

YDG-H’nin eylemleri konusunda yapılan incelemede katılımcıların bu eylemleri Kürt halkı açısından zararlı ve tehlikeli gördükleri anlaşılmaktadır. Görüşmeciler, bu yapılanmanın mahallelerin serseri, hapçı ve kontrolsüz gençlerini içerisine alarak büyüdüğünü ve bunun da hem örgüt hem halk açısından büyük bir tehlikeyi bünyesinde barındırdığını belirtmişlerdir. Bu sebeple, “YDG-H Kürt halkına zarar vermektedir” ve “bu tür yaklaşımlar Kürtleri HDP çizgisinden uzaklaştırmaktadır” (Edip, 32) anlamında çok sayıda görüşmeci notuyla ve ifadesiyle karşılaşılmıştır. Bir görüşmeci bu konudaki fikirlerini şöyle açıklamıştır, “PKK’nin bu eylemlerini HDP’nin halkta yarattığı barış umutlarını sabote ederek barış masasını dağıtma girişimi olarak değerlendiriyorum” (Mehmet, 34). Başka görüşme notlarında da bu açıklamalar doğrultusunda ifadeler görülmektedir;

- ✓ *Tam bir eşkiyalık. Okul yakmakla, yol kesip araç yakmakla, bölgenin hizmetinde olan iş makinalarını tahrip etmekle, turizmi ve yatırımları baltalamakla, hepsinden önemlisi daha fazla çocuğu yetim bırakmakla YDG-H tam bir eşkiyalık örneği göstermektedir (Mesut, 55).*
- ✓ *Halkı baskı altına alarak, korkutarak kendisine destek sağlamaya çalışmak, karşı gelenleri infaz etmek, zor durumda kalan halka yardım yapılmasını engellemek, yardım yapanları tehdit etmek, infazlarını ve tüm suçlarını devletin üzerine atmak şeklindeki eylemleriyle YDG-H tam da 90’lı yıllardaki devletin uygulamalarıyla örtüşüyor (Azad, 41).*

Katılımcılar sıklıkla savaşı şehre çekip, masum insanları mağdur ederek örgütün ancak halkın nefretini kazanacağını söylemişlerdir. Çözümün demokratik yollarla aranması gerektiği ve HDP’nin siyasi açıdan belirli bir noktaya geldiği dönemde yapılan bu yeni hamlenin Kürtlerin mi yoksa Türkiye’ye sorunlu komşu ülkelerin mi işine geldiği kafa karışıklığına neden olmaktadır;

- ✓ *7 Haziran sonrası YDG-H eylemlerinin kime ne kazandırdığı belli değildir. Neden mi? 7 Haziran’da HDP yüzde 13 gibi bir oy almış ve halk nezdinde büyük bir başarı sağlamıştır. Mademki siyasi bir başarı var neden eylemler başladı? Eğer eylemler olmasaydı seçim süreci aynen devam etseydi (1 Kasım’da) oy aranı daha da yukarılara çıkmaz mıydı? Yani her şey onların lehine iken neden eylemler yapıldı diye düşünüyor insan. Bu eylemler kime hizmet etmiş işte orada soru işaretleri var. Bu soruların cevabına hangi açıdan bakarsanız bakın mantıki bir açıklama olabileceğini düşünmüyorum. Halkın huzursuz olduğu ve maddi ve manevi açıdan olumsuz etkilendiği hiçbir eylemi de tasvip etmiyorum (Fuat, 27).*
- ✓ *Bir insan, bir genç, bir çocuk parasızsa ve maddi imkânları yoksa ve eğitimden de uzaksa onun için şiddet bir meslek haline gelir, bir hobby olur. YDG-H şu an Türkiye için en ciddi sıkıntı ve*

tehdit oluşturan unsur bence. Çünkü bu gençlerin kaybedecek bir şeyleri yok. Kanaatimce özellikle Doğu bölgelerinde gençlere yeterli maddi imkân ve olanak sağlanmadığı sürece YDG-H üyeleri günden güne artacak ve bu, bir meslek haline getirilecektir (Rojda, 22).

Görüşmeciler örgütün gençlik yapılanmasının daha çok yoksulluğun yoğun yaşandığı semtlerde ve hayata tutunamayan gençler arasında zemin bulduğunu belirtmişlerdir. Parti ve örgüt çalışmalarında aktif rol alan bir görüşmeci, ilk başlarda bu gençlerin uyuşturucu, hırsızlık, tefecilik operasyonları yaparak halkın dikkatini çektiklerini ve kendisinin de bu dönemde YDG-H'yi olumlu değerlendirdiğini belirtmiştir. Ancak zamanla aynı mahallelerdeki mafya gruplarının gençlik yapılanmasını kendi kontrollerinie aldığını ve bu gençlerin halkı rahatsız ettiklerini öğrendikçe fikirlerinin değiştiğini ifade etmiştir.

Yoksulluk kültürünün hakim olduğu çevrelerde yasadışı işlerin gündelik hayatın rutinine dönüştüğü bilinmektedir. Buralarda kuvvetli bir protesto kültürü gelişmiştir ve hükümet, güvenlik güçleri, din adamlarına karşı olumsuz tutum ve davranışlar hızla zemin bulabilir (Lewis, 1961). Hendeklerin kazıldığı semtler çok büyük oranda yoksulluğun ve yoksunluğun yaşandığı yerler olması açısından örgütün buralarda üye bulması zor olmamıştır. Görüşmecilerin kanaatine göre, operasyonların uzaması durumunda bu semtlerden ve çevreden örgüte katılımlar sürebilir.

6.2.HALKI SAVUNUYORLAR, SİYASİ ÇÖZÜMSÜZLÜK BUNA NEDEN OLDU

Çalışmaya katılanların önemli bir kısmı YDG-H'nin eylemleri konusunda çekincelerini belirtmelerine karşın siyasi çözümsüzlüğün eylemlerini meşrulaştırdığı görüşünü savunmuşlardır. Bunların bazısı bu yapılanmayı mantık olarak doğru bulduğunu ama uygulamada bazı hatalarının olduğunu ve Kürt hareketine kısmi zarar verdiğini dile getirirken bazısı bunların masum Kürt halkını "devletin saldırıları" karşısında koruduğuna inanmaktadır.

HDP ve DTK yaptıkları açıklamalarda YDG-H'yi ve hendekleri halkın kendisini savunması şeklinde kabul ettiklerini beyan etmişlerdir (imctv.com.tr, 2015). Dolayısıyla araştırma yapılan bölgede HDP'nin yaklaşık %70'ler düzeyinde oy almasına karşın (Şanlıurfa çıkarıldığında bu ortalamanın %80'leri geçtiği görülür) hendekler ve YDG-H'lilerle ilgili söylemlerinin tabanda karşılık bulmadığı rahatlıkla söylenebilir. HDP'nin de içerisinde bulunduğu DTK'da aktif olarak görev yapmış ve halen bölgede kanaat önderi konumunda

bulunduğu düşünülen birkaç görüşmeci de, Kürt ulusalcı hareket içerisindeki üst düzey siyasetçi arkadaşlarıyla yaptıkları ikili görüşmelerde örgütün hendek hamlesini ve YDG-H'nin eylemlerini eleştirmelerine karşın basına aksi yönde beyanlar verdiklerini belirtmişlerdir;

- ✓ *PKK'nin YDG-H hamlesinin siyasi olarak HDP'de yıkım yaptığını düşünmüyorum. Bugün halk PKK'ye kızıyor ama yarın seçim yapsanız sonuç pek değişmez. Çünkü, halkın bir kısmı olaylara uzak zengin semtlerde yaşıyor ve masum halkın ne çektiğinden habersiz. Ayrıca, PKK tabiri caizse kendi "epistemik cemaatini" yaratmış ve olayları kendi iletişim kanallarıyla halka istediği çerçevede aktarıyor. Bilgiyi ve haberi kendi ideolojisiyle harmanlıyor. Dolayısıyla kendi medyasını takip eden kitle nazarında hendekler bir hak-hukuk meselesine dönüşüyor (Nuri, 44).*

Örgütün hendek eylemlerini farklı şekillerde izah etmeye çalışan görüşmeciler de olmuştur. Bunlar, özyönetim birimlerinin kurulmasının KCK Sözleşmesi'nde ve diğer örgüt bildirilerinde var olduğunu, ancak bunun elde edilmesinin şiddetle değil demokratik yollarla gerçekleştirilebileceğini belirtmişlerdir;

- ✓ *Hendekler var olan saldırgan politikalar karşısında oluşmuş bir reflekstir. "Özyönetim" teorik olarak tartışılması gereken bir konudur. Ancak burada YDG-H'nin uygulaması bence yanlıştır. Özyönetim silahla değil siyasi bir müzakereyle ilan edilmeliydi. Savaşın şehre yayılması ve sürecin buzdolabına konması karşısında hendekler ortaya çıkacak en muhtemel sonuçtu. Çünkü sayın Öcalan daha önce, eğer süreç başarısız olursa ve suistimal edilip Kürt halkı oyalanmaya çalışılırsa benim de önüne geçemeyeceğim bir savaş başlar demişti (Rıdvan, 29).*

7. ENDİŞE VE BEKLENTİLER

7.1.OPERASYON SÜRECİNİN UZAMASIYLA İLGİLİ ENDİŞELER

Saha çalışmalarında katılımcıların, operasyonların uzaması durumunda bölgede nelerin olabileceği konusunda bazı öngörüleri olmuştur. Bunlar; 1- Bölgede özellikle gençlerde radikalleşme artabilir, 2- Türk-Kürt ayrışması derinleşebilir, 3- Çözüme inanç azalır ve bölge Suriyeleşir-Filistinleşir 4- PKK güç kazanır (Tablo 10).

	Tablo 10: Operasyonlar ve sokağa çıkma yasakları uzarsa bunun Kürtlere etkisi nasıl olur?	Sayı	%
1	Bölgede Radikalleşme artabilir	33	24.2
2	Türk-Kürt ayrışması derinleşir	26	19.1
3	Çözüme inanç azalır, bölge Suriye-Filistinleşir	19	13.9
4	PKK güç kazanır	8	5.8

Buradaki tasnife uymayan ancak sadece birkaç görüşmecinin belirttiği konular da vardır. Bu görüşmeciler, yaşanan sürecin devam etmesinin Kürt toplumunda büyük bir kopuş ya da problem oluşturmayacağını düşünmektedirler. Tahmin edileceği üzere bu kimselerin çoğu, aynı zamanda "hendekler kapanıncaya ve PKK'liler bitirilinceye kadar operasyonlar sürmeli" görüşünü savunmaktadırlar. Kendisini dindar olarak tanımlayan 60 yaş üstü Kürt bir görüşmeci, Türk-Kürt ayrışmasının olmayacağını, sadece örgütün bunun olmasını arzu ettiğini belirtmiştir;

- ✓ *Türk-Kürt ayrışması olmaz. Bu söylem PKK'nin işini kolaylaştırıyor. Bence bunu kendileri yayıyor. Özerklik istekleri için halk arasında bu sözleri yayarak işi Dünya devletlerine, "artık Kürt halkı Türklerle beraber yaşamak istemiyor!" noktasına getirmek istiyorlar (Veysi, 65).*

Bunun dışında hem hendeklere hem de devletin yaptığı operasyonlara tepki gösteren görüşmeciler de vardır. Bölgede hâlâ tarafsız kalmaya çalışan bir kesim için, "PKK'nin hendeğine de devletin hendeğe tankla, 20.000 askerle girmesine de karşıyız" (Ahmet, 39) sözü oldukça tanımlayıcıdır.

7.1.1. Bölgede Radikalleşme Artabilir

Görüşmeciler, çatışmaların uzaması ve sivil ölümlerin devam etmesi halinde zamanla bölgede devlete karşı nefretin artacağı endişesini taşımaktadırlar. Bu katılımcılar, yapılan operasyonların Batıdaki illerde belki olumlu karşılandığını ancak Kürt toplumunda şüpheye ve yer yer de öfkeye neden olduğunu belirtmişlerdir. Geçmişteki tecrübelerinden hareketle bazı görüşmeciler, bu ağır durumun şehirlerde devam etmesi halinde örgüte halk desteğinin artacağını, hiç değilse sempatizan gençlerin bir kısmının radikalleşerek örgütün savaşçı kadrolarına katılacağı öngörüsünde bulunmuşlardır. Uygulanan uzun sokağa çıkma yasaklarının, genç bir görüşmecinin ifadesiyle "insanlarda savaş ortamı hissi yaratarak" şiddeti tetiklediği yaygın bir kanaattir;

- ✓ *Süreç uzarsa durum daha kötü olabilir. Şayet şiddetli mücadele, sivil ölümler ve güvenlikçilerin hataları devam ederse PKK bölgede güç kazanır. Şöyle ki, diyelim örgütün sempatizan kitlesi şuan bölgede %75. Hendek sebebiyle kızsın insanlar bu %50'ye düşsün. Peki diğer taraftan, şuan örgütün bölgede radikal çekirdek kitlesi %10. Süreç uzar ve devlet hatalarını düzeltmezse bu radikal kitle %25'e çıkar. Bu da devletin başına büyük bir belanın açılacağı anlamına gelir. Kaldı ki, örgüt zaten güçlü bir medyaya ve internet ağına sahip, kaybettiği sempatizan kitlesini kısa sürede geri kazanabilir. Ama devlet, radikalleşecek Kürt gençleri tekrar nasıl kazanacak! Koca devlet oyuna geliyor (Murat, 45).*
- ✓ *Elbette hendeklerin oluşturulması ve hendeklerin arkasında eli silahlı kişilerin olması karşısında hükümetin sessiz kalması beklenemezdi, ki öyle de olmamıştır. Peki, hükümet bunu daha ılımlı bir yolla, yani siyasi diyalog yoluyla çözemez miydi? Elbette bu da önemli bir seçenekti, maalesef bu düşünülmemiştir. Sadece sokağa çıkma yasakları uygulanarak ortam tam da istenen savaş durumuna çevrilmiştir. Bu tamamıyla siyasi bir başarısızlıktır ve gelecekte olacakları öngörmemektir. Geçmişte yaptığı şeylerin aynısını yaparak farklı sonuçlar elde etmeye çalışan anlayış (devlet) tarihte olduğu gibi şimdi de fiyasko ile sonuçlanmaya mahkûmdur (Fuat, 27).*
- ✓ *YDG-H, yapılacak başkaldırının bir kadrosudur. PKK, YDG-H'nin çatışmalarda profesyonel olmadığının farkında ancak kutuplaştırmayı derinleştirmek ve birlikte yaşamayı minimize etmek için YDG-H, PKK için çok önemlidir. Bölgedeki aileler YDG-H'ye mensup bir aile ferdini yitirdiğinde T.C. devletine olan güvenlerini yitirir ve bunun yerini "T.C. Devletine düşmanlık" alır. Devleti kendi devleti olarak görmediği gibi sürekli PKK'ya sempati duyar. Kısacası YDG-H'nin kendisi ve yaptığı olaylar, eylemler PKK'nın mücadele ruhuna uygundur. Ancak profesyonel olduklarını söylememiz mümkün değildir (Sidar, 33).*

Yapılan saha çalışmaları ve daha önceki gözlemlerimize göre, PKK sürekli olarak devletin şiddeti kullanacağını hesaplamakta ve bu durumda da halkı kendi yanına çekebileğini düşünmektedir. Görüşmecilerin basit bir hesaplamayla ortaya koyduğu bu denge oyununda çatışmaların devamı halinde örgütün marjinal kitlesini önemli oranda artırması güçlü bir olasılık olarak görülmektedir. Yaş ortalaması ülke genelinden oldukça düşük olan bölge illerinde örgütün

güçlü iletişim ağlarına sahip olduğu düşünüldüğünde özellikle sivil ölümler, siyasilerin kışkırtıcı söylemleri, güvenlikçilerin duvarlara yazdıkları yazılar ve öldürülen örgüt üyelerine yapılan bazı kötü muamelelerin örgüte katılımı ve marjinalleşmeyi artırması şaşırtıcı olmayacaktır.

7.1.2. Türk-Kürt Ayrışması Derinleşebilir

Çatışmaların sürmesi halinde Türk-Kürt ayrışması yaşanacağı veya var olan ayrışmanın derinleşeceğini ifade eden görüşmeciler de olmuştur. Bunlara göre, Türkler, Kürtlerin yaşadıkları haksızlıklar karşısında sürekli "üç maymunu oynamakta" ve sadece "biz kardeşiz" diyerek ülkenin bütünlüğünü sağlamaya çalışmaktadırlar. Hem askerin, polisin ölümü hem de sivil, PKK/YDG-H'lilerin ölümünün halklar arasında kin ve nefreti artıracağı kanaati yaygındır.

Görüşmelerde kendisini devlet yanlısı, Kürt haklarını sonuna kadar savunan, dindar ve Kürt olarak tanımlayan bir görüşmeci, sürecin çatışmayla devam etmesi durumunda Kürtler içerisinde "barışı ve birlikte yaşamayı savunanların marjinalleşeceği" uyarısında bulunmuştur. Ona göre, Rojova'da yaşanan gelişmeler ve Kürtlerde milli bilincin yükselmesi sebebiyle sivil ölümler üzerinden örgüt medyasının yaptığı yayınlar gençlerde karşılık bulmaktadır. Geçmişte örgütle hiçbir bağı olmayan çok sayıda ailede bile bu süreçte gençlerin örgüte katıldığı, bir kısmının da kafasının karışık olduğu hem yukarıda belirtilen hem de başka görüşmeciler tarafından ifade edilmiştir. Bölgedeki şiddetin ülke içerisinde diğer bölgelerde de birlikte yaşama darbe vuracağı tahmin edilmektedir. Süreç kanlı şekilde devam ederse Kürtler arasında Türklerle "birlikte yaşamı savunanlar marjinalleşebilir" endişesinin zemini güçlenebilir;

- ✓ *PKK savaşı şehre getirerek sempatizan kitlesini savaşçı sınıfına çekme imkânı buldu. Dağdan gelen kadrolarla şehirdeki çoğu serseri YDG-H üyeleri birleşti. Eskiden örgüt çocuğu halk savaşı için ikna etmek, dağda uzun süre eğitmek zorundaydı. Şimdi çocuk zaten her şeyi görüyor ve örgüte katılmak için yapması gereken iki mahalle öteye gitmek. Eğer savaş uzarsa gençler şiddeti kanıksar, şiddet normalleşir ve PKK'ye kitlesel katılım artar. Çevremde Kobani'den sonra zaten artan çıkışlar (örgüte katılım) böyle devam ederse daha da artabilir. Yakın çevremde bile bunu görüyorum. Başka bir tehlike süreç uzadıkça, devletin baskısı arttıkça siyasete güven iyice azalacak, gençler gözünü yine dağa çevirecek. Baskı Kürt-Türk çatışmasını da beraberinde getirecek ve "birlikte yaşamı savunanlar toplumda marjinalleşecek" (Nuri, 44).*
- ✓ *Suçlu olan bir grup yüzünden devlet bütün toplumu cezalandırıyor. Bu da Kürt toplumunun Türkiye'den kopuşun kenarına gelmesine neden oldu. Bu şiddet devam ederse Kürt ve Türk toplumu arasında yeniden kapatılamayacak bir uçurum-ayrışma oluşabilir. Gerek devlet gerek PKK bir an önce bu tavırlarından vazgeçmelidir (İbrahim, 38).*

Şanlıurfa/Suruç ve Ankara'daki bombalamalar ve sonrasındaki süreçte birçok şehirde Kürtlere yönelik sözlü-fiili saldırıların yaşanması endişeleri daha da artırmıştır. Yine Türk toplumunda bölgede yaşanan yıkımlar ve sivil ölümler konusunda tepkinin oluşmaması da kırgınlıklara neden olmaktadır. Genç bir bayan (20) bu kırgınlığı, "Burada bu kadar insan ölürken, biz kardeşiz diyen insan evlatlarının da susmasını istemiyorum" diyerek ifade etmiştir. Kürt siyasal hareketi içerisinde aktif rol alan ve kendisini dindar olarak tanımlayan başka bir görüşmeci;

- ✓ *Ben, bizim bu Doğu ve Güneydoğu'daki sokağa çıkma yasaklarının olduğu yerlerde sivil halk, çoluk-çocuk, kadın ve yaşlıların öldürülmeleri ve cenazelerinin günlerce sokak ortasında bekletilmelerine çok üzülüyorum. Ve bunlara Batıdaki sivil halkın tepkisiz kalması bizleri çok derinden etkiliyor. Bu durum çok vahim. Çünkü bu durum ülkeyi bölmeye kadar götürebilir (Özgür, 38).*

7.1.3. Çözüme İnanç Azalır ve Bölge Suriyeleşir-Filistinleşir

Görüşmelerde değinilen başka bir endişe de, çatışmaların uzaması ve ölümlerin artması halinde çözüme inancın azalacağı ve bölgenin Suriye ve Filistin gibi olabileceğidir. Bu görüşmeciler çoğunlukla kendisini "tarafsız" olarak tanımlayan Kürtlerden oluşmakta ve devletin, örgütü askeri yollarla şehirden çıkarma girişiminin neticesinin felaket olacağını düşünmektedirler.

Şehirdeki çatışmaların kolay bitmeyeceğini düşünen bazı görüşmeciler, Sur, Silopi, Cizre gibi küçük ilçelerde bile iki aya yakındır devam eden çatışmalarda güvenlik birimlerinin fazla mesafe kat edememesini, görüşlerinin haklılığına delil göstermektedirler. Çözümün ağır askeri operasyonlarda olmadığını, yetkililerin açıklamalarında belirtildiği gibi "PKK/YDG-H'lilerin hepsinin öldürülmesi" durumunda Kürt toplumunda "intikam" duygusunun örgüte yeni katılımları tetikleyeceği ve bunun bölge şehirlerini sonu gelmez çatışmaların mekânı yapacağı endişesi güçlüdür;

- ✓ *Devlet, bütün teröristler bölgeden süpürülene kadar operasyonların süreceğini söylüyor ama yanılıyor. Şimdi basit bir hesap yapalım, siz Sur, Silopi, Cizre, Nusaybin'de 1000 PKK'li öldürdünüz, 200 kişi de sivil. Tabi asker, polis de bizim evladımızdır ama söyleceğim şey başka. Bu 1200 insanın hepsi Kürt ve bunların taziyesinin sahibi her biri için 50-100 kişidir. Tabi bu rakamlar bazen 200'ü de geçer ama ortalama konuşalım. Toplam 120.000 acılı insan demektir bu. Yok efendim savaşanlar Rusmuş, Fransızmış, sünnetsizmiş. Kürtler devletin söylediğine değil tabutta kimin olduğuna bakar. Artık devletin şunu anlaması lazım, bir ailedeki acı dağa çıkacak yeni 3-5 kişi demektir. Örgüt bunu görüyor da hesap yapıyor devlet göremiyor! Sen şimdi 3-5 ay*

savaştın, şehirleri diyelim boşalttın, diyebilirmisin ki, ey Kürtler gelin barışalım. Bu kadar kanın üzerinde barış olur mu? (Nuri, 44)

- ✓ *Hendekler bölgenin hemen hemen bütün alanlarına yayıldığından sonuçlar da lokal olmaz. Sonuçları daha büyük olacaktır. Yani devletin şiddetli bastırması karşı tarafın da şiddete temayülünü arttırır. Sürecin uzaması aynı zamanda evlerinden, canlarından, mallarından ve en önemlisi yurtlarından olan vatandaşların da devlete olan güvenlerinin sarsılmasına ve yok olmasına sebep olabilir (Metin, 44).*
- ✓ *Bu şiddet bir an önce bitmeli. Böyle devam ederse ülkemiz Suriye'den beter olur. Hükümet şiddet politikasından vazgeçmeli yoksa konjoktür de uygun olduğu için küresel güçler Kürtleri ve Kürdistan'ı Türkiye'den koparır (İbrahim, 38).*

Şiddetin yeni bir şiddet dalgası doğurmasından korkan çoğunluğu orta yaş üzeri görüşmeciler, devletin, örgütün istediği bu kısır döngüye girmemesini arzulamaktadır. Şehirlerdeki şiddetli çatışmaların çok sayıda ölüme neden olacağı, bunun da devlete karşı intikam hırsıyla dolu yeni bir kitle yaratacağı kuvvetle vurgulanmaktadır. Sonuç olarak çatışmaların devlet tarafından başlatılacak yeni bir müzakere ve restorasyon hamlesiyle bitirilebileceği kanısı yaygındır.

Çatışmaların bölgede, "Suriye veya Filistin gibi oluyoruz" endişesi oluşturduğu açıkça gözlenmektedir. Genç bir bayan PKK'nin bu eylemleriyle, "bölgeyi yanlızlaştırdığını ve Suriye gibi savaş bölgesi haline getirmeye çalıştığını düşünüyorum" (Jiyan, 27) ifadelerini kullanmıştır. Görüşmecilere göre bunun önüne geçmenin yolu, örgütün "şiddet" hamlesine karşılık devletin "Kürtlerin haklarının verilmesi" hamlesi çok daha akıllıca olacaktır.

7.1.4. Örgüt Güç Kazanır

Görüşmecilerin operasyonların ve sokağa çıkma yasaklarının devamı halinde ne olur? sorusuna verdikleri yanıtlardan biri de, PKK'nin süreçten kârlı çıkacağı ve bir sonraki barış masasına elinin daha güçlü şekilde oturacağıdır;

- ✓ *PKK, hendeklerle özyönetimi elde etmeyeceğinin farkındadır. Ancak hendeklerle ayrıştırmayı ve kutuplaştırmayı derinleştirerek Türk'lerle Kürt'ler arasında ortak noktaları, birlikte yaşamı minimize etmeye çalışmaktadır. PKK, hendeklerle aynı zamanda Dünya kamuoyuna düşmeyi, Dünya'nın dikkatini Kürt'lerin yaşadıkları bölgelere çevirmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda bu bölgelerde yapılan insan hakları ihlallerinin görülmesini sağlamaktadır. PKK, bu süreci daha da keskinleştirerek masaya daha güçlü bir şekilde oturmayı amaçlamaktadır. PKK, yine bu YDG-H'ları kendi himayesine alarak ve atmosferi altına sokarak ileride planlayacağı projeler için daha kalifiye elamanları yetiştirmiş olmaktadır (Sidar, 33).*

- ✓ *Evet YDG-H eylemlerine halk kızıyor ama devlete de kızıyor. Halkın PKK'ye kızması "artık düş yakamdan" anlamına gelmiyor. Yine onu destekliyor! Zaten Türklerin bunu anlaması gerekiyor (Sultan, 28).*

Görüşmecilere göre, operasyonların sürmesi, sivil kayıpları ve hatta örgüt üyelerinin ölmesi PKK'nin bölgede daha geniş bir alanda propaganda yapmasının önünü açabilir. Bölgedeki yaptığımız diğer çalışmalardaki deneyimlerimize de dayanarak, örgüte katılımların ve çatışmalardaki ölümlerin cenaze sahiplerinde ve hususiyle yakın arkadaş-akraba çevresinde örgüte güçlü bir aidiyet zemini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla operasyonlardaki kayıplar örgütü sayısal açıdan bitirmek için yeterli bir ölçü değildir. Örgüt yeni acılar ve intikam yemini yapan gençlerden kendi kayıplarını telafi etmeye devam edebilir.

7.2.90'LARA GERİ Mİ DÖNÜYORUZ ENDİŞESİ TAŞIYOR MUSUNUZ?

Bölgede yeniden başlayan çatışmalar terör-şiddet ve faili meçhul ölümlerle toplumsal hafızada yer eden 90'lı yılları akla getirmeye başlamıştır. Kürtlerin hafızasında felaketin sembolü olan "90'lı yıllar"a geri mi dönüyoruz? sorusu son dönemde sıklıkla dile getirilen bir endişedir. Çalışmamızda bunu katılımcılara yönelttik. Aldığımız yanıtlar üç noktada toplanmıştır; 1- Henüz değil ama 90'lara doğru gidiyoruz, 2- Zaten yaşıyoruz veya daha kötü bir süreç yaşıyoruz 3- Şuanki durumun 90'lardan daha kötü olduğunu düşünüyorum (Tablo 11).

	Tablo 11: 1990'lara geri dönüyoruz endişesi taşıyor musunuz?	Sayı	%
1	Henüz değil ama 90'lara doğru gidiyoruz	66	48.5
2	Zaten yaşıyoruz-90'lardan daha kötü bir süreç yaşıyoruz	38	27.9
3	Şuanki durumun 90'lardan daha kötü olduğunu düşünmüyorum	24	17.6

7.2.1. Henüz Değil Ama 90'lara Doğru Gidiyoruz

"Tam 90'lara dönmedik ama gidiş oraya" yanıtını verenlerin yanında "durumun daha kötü olduğunu düşünmüyorum" diyenlerin de önemli bir kısmı şiddetin böyle devam etmesi durumunda, faili meçhullerin yaşandığı 90'lara doğru bir gidişatın yaşanacağını belirtmişlerdir. Görüşmeciler sıklıkla, yaşanan bombalamaların ve işlenen cinayetlerin aydınlatılamamasının ve mahkemelerin bu dosyalara sürekli "gizlilik" kararı vermesinin endişeleri artırdığını

belirtmişlerdir. Yaşanan ölümler toplumda duyarsızlık oluşturmakta ve özellikle toplumlar arasında kopuşlara zemin hazırlama riski taşıdığı vurgulanmaktadır;

- ✓ *Kesinlikle 90'lardan daha ağır travmalar yaşamak üzereyiz. Artık insanlar ölümlere duyarsız hale gelmeye başladı. Son zamanlarda kaç katliam gerçekleşti hatırlayamıyoruz bile. Bir olayın üzüntüsünü yaşarken yeni olaylar cereyan etmekte. İnsanlar toplu mekânlarda duramamakta, bir eyleme veya mitinge giderken tedirgin olmaktadır. 90'lı yılları çocuk olarak geçiren bir birey olarak 2015'te yaşadıklarımızın 90'lar olduğunu söyleyebilirim. İnsanlar arasındaki kopuşlar meydana gelmektedir. Hatta maalesef artık birbirimizin ölümlerine sevinir olmaya başladık. Bunun da en tehlikeli yansıması halkların duygusal anlamda birbirinden kopuşudur (Fuat, 27).*

Katılımcılar çatışmaların devamı halinde 90'lardan daha kötü bir durumun ortaya çıkabileceği endişesini güçlü şekilde yaşamaktadır. Şehirlerin içerisinde sürekli eylemlerin olması, çatışma seslerinin duyulması ve ölüm haberlerinin gelmesi endişeleri artırmaktadır. Kitle iletişim araçlarının da bu kaygı ve endişeleri tetiklediği akılda tutulmalıdır.

7.2.2. Zaten Yaşıyoruz veya Daha Kötü Bir Süreç Yaşıyoruz

Haziran 2015 sonrası süreçte bölgede yaşanan bombalama, cinayet, hendek kazma ve operasyonların görüşmecilerin büyük çoğunluğunda, "90'lı yılları yaşıyoruz" ya da "oraya doğru gidiyoruz" endişesi oluşturduğu görülmektedir. Bu endişeyi yaşayanlar fikirlerini bazı argümanlarla şöyle ortaya koymuştur; a- geçmişte şehir merkezlerinde tanklar yoktu, b- 90'ları bilemiyorum ama şu an çok kötü, c- durum kötü, gidişat 90'lara doğru, d- artık bölünme tehlikesi daha fazla, e- OHAL kalktı Özel Güvenlik Bölgesi uygulaması geldi,[14] f- 90'larda şehirlerde pek hoşlanılmasa da hiç değilse ben tarafsızım diyebiliyordunuz ve g- yer yer 90'lardan daha kötü bir haldeyiz.

- ✓ *Yaşananlar 90'lara dönüyoruz endişesi yaratıyor. Devletin olağanüstü hal kanununu (OHAL) kaldırıp yerine özel güvenlik kanununu getirmesi bir algı çalışması, çünkü ikisi de aynı şeylerdir (Mehmet, 22).*
- ✓ *Yaşımdan dolayı 90'lı yıllara şahit olmadım. Ama benim hatırımda hep 2010'lu yıllar kalacak… Hem de acı bir şekilde (Rojda, 22).*

[14] Olağanüstü Hal (OHAL) ilk kez 1984'te Bitlis'te uygulandı. Ancak 1987'de çıkarılan kararname ile kanunlaştı. 2002 yılına kadar farklı şekillerde Güneydoğu Anadolu'da uygulandı. Bununla daha etkin karar alma ve uygulama hedeflenirken bazı dönemlerde kontrolsüz eylemlerin önü de açıldı. Özel Güvenlik Bölgesi ise 1983'te çıkarılan, "Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Yönetmeliği"ne göre, ülke savunması için önemli görülen ve sivillerin giriş-çıkışı yasaklanan bölgelerdir. Yasak bölge uygulaması, Haziran 2015 tarihlerinden sonra 15 ilde 300'ün üzerinde yerde yapıldı (Yasak bölge ilan edilen alanlar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki valiliklerin internet sitelerinden görülebilir).

- ✓ *Kitle iletişim araçları sayesinde bölgenin en ücra köşesinde yaşanan herhangi bir olay ya da insan hakları ihlali durumunda Dünya kamuoyu her şeyden haberdar olmaktadır. Kürtler kitle iletişim araçlarını ve sosyal medyayı aktif kullanmaktadırlar. Kürt toplumu 90'lı yıllardan bu yana politik bir cendereden geçmiştir. Devletin kolay boyun eğdirebileceği bir toplum olmaktan çıkmıştır (Sidar, 33).*
- ✓ *Durum 90'lardan daha kötü. O dönem çok hoş karşılanmasa da pek çok aile devlet, PKK, Hizbullah arasında tarafsız kaldı. Şimdiyse hangi mecliste ne konuşsan ya devletçi ya Kürtçü sınıfına konuyorsun. Eskiden köylerdi sadece böyle. Bunda, Kürtlerde milli bilincin yükselişi ve savaşın merkeze taşınması önemli faktörlerdir. Gri alan yok, illa bir taraf olmak zorundasın (Nuri, 44).*

Çalışmaya katılan bir kısım görüşmeciler Tahir Elçi'nin öldürülmesi üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. Bunlar genelde, Elçi'nin öldürülmesini çatışmaların devamını isteyen çevrelerin yaptığını düşünen kimselerdir. Buna göre, barış yanlısı ve her iki tarafın da hatalarını açıkça söyleyen güçlü bir kişiliğin emellerine zarar vereceğini düşünerek bu cinayet işlenmiştir. Cinayet çoğunlukla devlet eksenli yorumlanmıştır;

- ✓ *90'lı yıllarda uygulanan yöntemlerden farklı ve daha vahim olan şeyler uygulamaya konmuş durumdadır. Şöyle ki, Elçi gibi bilinçli, vatanını seven bir insanı ortadan kaldırmayı ve sürüden ses çıkarmayanları da korumaya alan bir sistemle karşı karşıyayız. 90'lı yıllardan farklı olarak devlet, soykırımı kabullenmiyor ve yapılan her türlü kötü eylemi PKK veya halkın belli örgütlerine mal etmeye çalışıyor. Kanımca 90'lı yılları çoktandır yaşıyoruz (Barış, 23).*

Şehirlerde yaşanan çatışmalar, uzun süreli yasaklar ve Silvan hariç diğer ilçelerde operasyonların bir ayı geçmesine rağmen bitmemesi halkın endişelerini artırmaktadır. Bu sürecin daha da uzamasından korkan bir görüşmeci durumu şöyle değerlendirmiştir, "90'lı yıllardan daha kötü yılların bizi beklediğini ve Suriye gibi iç savaşa sürüklenebileceğimizi düşünüyorum". Özellikle şehir merkezlerinde top, tank, helikopter gibi ağır araçların kullanılması ve uzun süreli sokağa çıkma yasakları durumun 90'lardan daha kötü olduğu algısını güçlendirmektedir.

Saha çalışmalarında sıklıkla dile getirilen endişelerden biri, ülkenin Batısında yaşayan halkın Doğuda yaşananlara tepkisiz kalmasıdır. Bu durum bazı görüşmeciler için "90'lardan daha kötü" bir sürecin yaşandığının göstergesidir;

- ✓ *90'lı yıllara dönülüyor endişesi yok çünkü 90'lı yıllardan daha kötü bir döneme çoktan girdik. Sadece Türkiye geneli olmadığı için Batı kamuoyu tarafından pek ekranlara getirilmiyor. Ama biz burdayız, biz yaşıyoruz biz görüyoruz. Sıkılan kurşunun, patlatılan bombaların onların evinde değil bizim evimizde sesleri yankılanıyor (Mahat, 21).*

7.2.3. Şuanki durumun 90'lardan daha kötü olduğunu düşünmüyorum

Bölgede mevcut terör ve şiddet ortamının geçmişe göre "daha kötü olduğunu düşünmüyorum" kanaatinde olan görüşmeciler bunu farklı şekillerde izah etmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı, hükümetin böyle bir duruma müsaade etmeyeceğini, Kürt halkının geçmişe göre çok daha donanımlı ve bilinçli olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar, gelişen teknik-teknoloji sayesinde bölgedeki olası vahşeti bütün Dünya'ya duyurabileceklerine ve Dünya'nın da buna seyirci kalmayacağına vurgu yapmıştır.

Bu soruda 90'lı yılları olgun çağlarında yaşadığını düşündüğümüz 45 yaş ve üzeri görüşmecilerle daha genç görüşmeciler arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Orta yaş ve üzeri görüşmecilerin bu konuda diğer yaş gruplarına göre sürece nispeten daha olumlu baktıkları ve 90'lı yıllara dönüş olmayacağını düşündüklerini belirtmiştir. 45 yaş ve üzeri 27 görüşmecinin metinleri incelendiğinde bunlardan 17 kişi durumun aynı veya daha kötü, 10 kişi de 90'lara döndüğümüzü düşünmüyorum yanıtını verdiği görülmektedir. Ancak bu 10 görüşmeci içinde de, sürecin uzaması ve sivil kayıpların devam etmesi durumunda kötüye doğru gidişin olacağını belirtenler olmuştur.

- ✓ *90'lı yıllara benzeyen tarafları olmakla birlikte, 90'lı yıllar genellikle devletin tutumuyla ilgili bir kavramdır ve bu bağlamda bir 90'lara dönme endişesi taşımıyorum. Fakat son zamanlardaki tavrıyla örgüt, 90'lı yıllardaki devletin, JİTEM'in yerini almış görünüyor (Azad, 41).*
- ✓ *Aslında olaylara baktığımızda bir çok yönüyle 90'ları aratmıyor. Hatta daha kötüsününde oluştuğunu görüyoruz ama yine de 90'lar diyemeyeceğim. Halkın bilinçlendiğini düşünüyorum. Her ne kadar 90'larda köyler şimdilerde ise şehirler boşaltılıyor olsa bile halkın bir şekilde bunu bertaraf edeceğine, bunun üstesinden geleceğine inanıyorum, en azından inanmak istiyorum (Seyhmus, 27).*

7.3.BARIŞ SÜRECİNİN TEKRAR BAŞLAMASIYLA İLGİLİ BEKLENTİLER

Saha çalışmalarında katılımcılara yöneltilen sorulardan birisi de, tekrar barış sürecinin başlayacağını düşünüyormusunuz, sizce nasıl başlar? sorusuydu. Katılımcıların bu soruya yanıtı iki noktada toplanmıştır; 1- Süreç yeniden başlayabilir, 2- Sürecin yeniden başlayacağını düşünmüyorum. Aynı soru içerisinde bulunan, yeni bir barış süreci nasıl başlar? sorusunda ise katılımcıların çoğu herhangi bir açıklama yazmadıklarından bu cevaplar da aynı tabloda

gösterilmiştir. Bunlar; 3- Şeffaf ve yasal bir süreç olursa başlar 4- Öcalan ve PKK'siz çözüm olmaz (Tablo 12).

	Tablo 12: Barış süreci tekrar başlar mı? Sizce nasıl başlar?	Sayı	%
1	Süreç yeniden başlayabilir	83	61.0
2	Sürecin yeniden başlayacağını düşünmüyorum	50	36.7
3	Şeffaf ve yasal bir süreç olursa başlar	35	25.7
4	Öcalan ve PKK'siz çözüm olmaz	9	6.6

7.3.1. Süreç Yeniden Başlayabilir

Tekrar barış görüşmelerinin başlayıp başlamayacağı konusundaki beklentileri görmek için görüşmecilere yönelttiğimiz soruya çoğunlukla "başlayabilir" yanıtı verilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu sorunun tamamlayıcısı niteliğinde olan, barış süreci tekrar nasıl başlar? sorusuna verilen yanıtlarla beraber değerlendirildiğinde farklı açıklamaların yapıldığı görülür; a- siyasilerin çıkarına olursa, b- iki tarafta savaştan bıkınca, c- Kürtlere yasal hakları verilince, d- devlet operasyonları durdurunca e- devlet ya da Türkler, Kürtlerle PKK'yi aynı görmekten vazgeçince tekrar barış görüşmeleri başlar düşünceleri ağırlık kazanmıştır;

- ✓ *Başlar, başlayacak. Devlet, hükümet, PKK güçlerinin dengelendiğini hissettikleri zaman akil kişiler devreye girecektir (Metin, 44).*
- ✓ *Süreç yeniden başlamalı. Ama şehirdeki bütün PKK'lileri öldürüp ondan sonra masaya oturayım derseniz halkı kaybedersiniz. Çünkü şehirde 500 kişi ölse bunun acısı en az 25000 ortak acı demek (Ali, 32).*

"Barış Zaten Savaşanlar Arasında Olur"

- ✓ *Ancak devlet-hükümet çok radikal değişiklikler yaparsa. Kürt haklarının verilmesi konusunda samimi davranıp somut adımlar atarsa barış görüşmelerinden bir netice alınır. Yoksa bu savaş böyle sürüp gider. Taraflar işine gelince barış der sıkışınca savaş der. Nihai çözüm Kürtlerin demokratik haklarının verilmesiyle olur (Özgür, 38).*
- ✓ *Açıkçası tekrar bir sürecin başlatılabileceğine inanıyorum. Eğer bir defa yapıldı ise tekrar yapılabilir. Elbette bu kolay olmayacaktır; çünkü güven ortamı zedelendi. Belki de aynı kişilerle değil de farklı kişi ve yetkililerle tekrardan adımların atılıp bu sürecin devam etmesi sağlanabilir. Daha şeffaf ve demokratik kanallardan devam ettirilebilmesi uygun olacaktır. Evet, barış savaştan çok daha zordur ama unutulmamalı ki barışta kaybeden savaşta kazanan olmaz. 30 yıldır akan kan artık durmalıdır. Bunun samimiyetini karşılıklı olarak görmeliyiz (Fuat, 27).*

Barış görüşmelerinin tekrar başlaması kuşkusuz katılımcıların çok büyük çoğunluğunun arzusudur. Fakat yeni bir süreçle ilgili çekinceler de vardır. Görüşmeci metinleri incelendiğinde, sağlıklı yeni bir sürecin başlaması için, operasyonların bitmesi, tarafların karşılıklı güveni tesis edebilmesi, PKK'nin silahları ülke dışına çıkarması ve devletin Kürtlerin temel hakları konusunda kamu vicdanını tatmin edecek adımlar atması öncelikli şartlar olarak görülmelidir. Yapılması kolay görülmeyen bu ön adımlara karşın barışa inancın güçlü olduğu açıkça görülmektedir.

7.3.2. Sürecin Yeniden Başlayacağını Düşünmüyorum

Yapılan saha çalışmasında azımsanmayacak sayıda görüşmecinin de tekrar sağlıklı bir barış sürecinin başlayacağına inanmadıkları görülmüştür. Görüşmeciler bunu temellendirirken, bu şartlar altında, şiddet sürerken başlayacağını düşünmüyorum, hükümet ve devlet Kürtlere temel haklarını verme konusunda isteksiz fikrini savunanların yanında "PKK bitmeden barış olmaz" vb. ifadelerini kullanan görüşmeciler olmuştur;

- ✓ *Kalıcı barışın olması için Kürt düşmanlığı bırakılmalı ve Kürtlere dayatılan zulme artık son verilmelidir. Biraz empati kurun. Siz kendi çocuğunuzun cesedini sokağa çıkma yasağı nedeniyle kokmasın diye hiç dondurucuda günlerce sakladınız mı? Sizin bedeniniz polis arabasına bağlanıp sokaklarda sürüklendi mi? Sizin çocuklarınız eve ekmek getirmek için uğraşırken uçaklarla bombalanıp (Roboski) hepsi öldürüldü mü? Siz okulda anadilinizi konuştuğunuz için yıllarca işkence çektiniz mi? Siz olsanız bunlara rağmen hala BARIŞ der miydiniz? (Zülküf, 24).*
- ✓ *Çözüm sürecinin başlayacağına inanmıyorum. Mevcut iktidar ve sistem başkaldıranın başını ezeceğiz, mahallelere, evlere tek tek gireceğiz diyor. Ancak etki tepkiyi doğurur! (Şivan, 31).*

Yeni bir barış sürecinin başlamasının mevcut şartlarda zor olduğunu belirten bir görüşmeci (20); "artık lügâtımda barışa dair cümle kalmadı" ifadesini kullanmıştır. Başka bir görüşmeci de Tahir Elçi'nin öldürülmesi olayı bağlamında, "barış elçisinin bile öldürüldüğü bir yerde barıştan bahsetmek ne kadar doğru!" (Mehdi, 22) cümlesiyle tepkisini ortaya koymuştur. Genel manada barış görüşmelerinin büyük beklentilere neden olduğu ancak karşılanmayınca da aynı şekilde büyük hayal kırıklığı yarattığı gözlenmektedir.

7.3.3. Şeffaf ve Yasal Bir Süreç Olursa Başlar

Yeni bir müzakere sürecini ancak şeffaf ve anayasal dayanağının olmasına bağlayan katılımcılar olmuştur. Bunlara göre, üç yıl devam eden son süreçte devletin en büyük hatası PKK'yi tek muhatap kabul edip diğer Kürt grupları muhatap almaması, yapılan görüşmelerin geniş bir mutabakatla değil hükümetin siyasi inisyatifiyle yapılıyor havasının oluşmasıdır. Şayet bu sorun devletin bir sorunuysa konu mecliste ve yasal zeminde müzakere edilmeli ve tarafların siyasi çıkarlarına endeksli yürütülmemelidir. Bu görüşmecilerin metinleri incelendiğinde büyük kısmının hükümetin söylemlerini desteklediği ve PKK'yi şiddetle eleştirdiği ancak hendeklerin kazılmasına yönelik soruda ve barış görüşmeleri konusunda devletin bazen de hükümetin yanlış yaptığını ifade etmişlerdir. Yapılacak görüşmelerin bir izleme heyeti gözetiminde olması durumunda başarı sağlanacağını vurgulayan katılımcılar da olmuştur;

- ✓ *Kürt halkının ekseriyeti muhafazakâr ve Müslüman. Ama ne yazık ki 30 yıllık çatışmalı süreçte devlet politikaları bu halkı PKK gibi Marksist bir ideolojinin kucağına attı. Maalesef bu hataya Ak Parti hükümetleri de düştü. Devlet yani hükümet geçmişte yaptığı hatalardan ders çıkarmalı, Kürt halkını HDP-PKK'nin kuçağına atmamalıdır. Çözüm için bölge halkını muhatap almalı, HakPar, HüdaPar gibi çevreleri de sürece dahil etmelidir. Devlet, Kürt halkının insani ve vicdani bütün haklarını Kürt halkına iade etmeli ve anadilde eğitime öncelik verilmelidir. Devlet bu hakları HDP-PKK ile müzakere etmemelidir. Çünkü bu tür pazarlıklardan sonra elde edilen hakların HDP-PKK'nin sayesinde kazanıldığı imajı ortaya çıkmaktadır. Bu da vatandaşı onların kucağına itmektir. Muhatap vatandaş olmalıdır (Abdullah, 33).*
- ✓ *Süreç yeniden başlayabilir. Ancak her iki tarafın da fedakârlık yapması, toplum yararını düşünmesi gerekmektedir. Ayrıca sürecin yeniden başlaması durumunda çerçevenin yazılı ve kanunlara uygun bir şekilde çizilmesi gerekir (İbrahim, 38).*

Görüşmecilerin, çözüm sürecini ne bitirdi? sorusuna verdikleri yanıtlar da göz önünde bulundurulduğunda, barış görüşmelerinin başlamasının "tarafların birbirine güvenmesi" ve "karşılıklı samimiyetin olmasına" bağlandığı söylenebilir;

- ✓ *Yaşandığı bütün ülkelerde barış süreçleri hep uzun sürmüş ve kesintilere uğrayarak kanlı çatışmalar yaşanmış ama nihayetinde sonuca ulaşmıştır. Çatışmaların bugün zirveye ulaşmış olması sürecin bir daha başlamayacağı anlamına gelmez. Sürecin yeniden başlaması için öncelikle çatışmaların durması gerekiyor. Bunun için de gizli görüşmelere başlanması gerekiyor. Silahlar susarsa masa yeniden kurulabilir. Ancak daha önemli olan hükümetin örgütle arasından Kürt sorununu kaldırması gerekiyor. Yani Kürtlerin temel haklarını vermeli, anayasal düzenleme gerekenler için taahhütte bulunmalı ve ortada meşru bir kriz sebebi bırakmamalıdır (Azad, 41).*
- ✓ *Yeni bir barış sürecinin olabilmesi için öncelikle her iki tarafın da birbirine güven içinde uzlaşmaya gitmesi gerekli. Üçüncü bir izleme komitesi olması gerek, hakem niteliği taşıyan. Ve barışçı bir dil kullanılmalı. Eşitçi ve demokratik bir siyaset izlenmeli (Deniz, 38).*

7.3.4. Öcalan ve PKK'siz Çözüm Olmaz

Barış görüşmelerinin başlamasını Öcalan ve PKK ekseninde değerlendiren bir kısım görüşmeciler de, yeni müzakerelerin bu kişi ve yapılar olmadan gerçekleşmeyeceğini belirtmişlerdir. Bu görüşü savunanlar sadece marjinal örgüt çevreleri değildir. Bunlar içerisinde yüz yüze görüşme yapılan, kendisini dindar ve devletçi olarak tanımlayan kimseler de vardır;

- ✓ *Barış olmak zorunda yoksa Kürtlerle Türkler arasında kopuş yaşanır. Diğer taraftan gerçekçi olmak gerekirse sadece PKK'yle olmayacağı gibi PKK'siz de barış olmaz. Yine, "şehirdeki bütün teröristler tek tek temizlenecek" denilerek de bir yere varılamaz. Bunu yapsanız bu kanın ve acının üstünde sağlıklı barış yapamazsınız. Buradan ancak devlete karşı intikam sesleri çıkar! Şehirler barışla temizlenmeli (Nuri, 44).*
- ✓ *Barış konusunda kesinlikle hükümet de PKK de tek sorumludur. Müzakere masasına Apo'yla oturulmadığı müddetçe bu hal devam eder ve ülke bölünmeye kadar gider (Özgür, 38).*

7.4.BEKLENTİLERLE İLGİLİ BULGULAR

Çalışma kapsamında görüşmecilere belirlediğimiz sorular dışında, eklemek istediğiniz başka bir husus var mı? seçeneği de sunulmuştur. Ayrıca konuşmalarda ve metinlerin içerisinde görüşmecilerin temas ettikleri beklenti ifade eden cümleler tahlil edildiğinde üç konunun öne çıktığı görülür; 1- Yetkililerin kışkırtıcı dil kullanmaması ve bir an önce barışın sağlanması, 2- Örgütün hendek stratejisini terk etmei, 3- Güvenlik güçlerinin daha kontrollü olması, sivil ölümlerin bitmesi 4- Kürtlere anadilde eğitim hakkı verilmesi ve Kürt kimliğinin kabulü (Tablo 13).[15]

	Tablo 13: Beklentiler	**Sayı**
1	Bir an önce barışın sağlanması	**38**[16]
2	Örgütün hendek stratejisini terk etmesi	**34**
3	Yetkililerin kışkırtıcı söylemlerden uzak durması	**23**

[15] Buradaki bazı hususların görüşmecilere bir şekilde ima edilerek dahi olsa sorulmadığından belirtilmiş olması önemli bulunmuştur. Elbette bunlar açık bir soru olarak sorulması durumunda çok yüksek oranlarda onaylanacağı daha önce yapılmış çalışmalarda açıkça ortaya konmuştur. Kürtlere anadilde eğitim hakkı, anayasada Türk-Kürt eşitliğinin sağlanması gibi hususların Kürt toplumunda hemen her inanç-ideolojiden insanın kırmızı çizgilerini oluşturduğunu belirtmek gerekir.

[16] Eklemek istediğiniz başka bir husus var mı? şeklindeki soruya cevap veren 64 kişinin 38'ü barış, diyalog ve bölgeye huzur gelmesini dilemiştir. Bu, halkın savaş değil barış istediğinin en dikkat çekici örneklerinden birisidir.

4	Güvenlik güçlerinin daha kontrollü olması, sivil ölümlerin bitmesi	22
5	Kürtlere anadilde eğitim hakkı verilmesi ve Kürt kimliğinin kabulü	19

7.4.1. Bir An Önce Barışın Sağlanması

Görüşmecilerin en çok öne çıkan beklentisi PKK'nin şehirlerden çıkması, operasyonların durması ve yeniden barışın sağlanmasıdır. Genel kanaat, iki taraftan da ölümler geldikçe barış sürecinden daha da uzaklaşılacağı ve insanlar arasında keskin sınırların oluşmaya başlayacağıdır. Bu sebeple bir an önce barış görüşmelerinin başlaması arzu edilmektedir. Görüşmeciler çatışmaların, tarafların zafer kazanma hırsına dönüşmesini bölge için tehlikeli gördüğü açıktır. Bu sebeple devletin daha olgun bir tavırla çatışmaları siyasi zeminde bitirmesi arzulanmaktadır. ;

- ✓ *Aslında barışn olacağını düşünmüyorum ama umut etmekten başka çaremiz yok. Eğer devlet Batıdaki askeri gücünü biraz daha Doğuya, sıkıntılı yerlere kaydırırsa en azından silahlı PKK üyelerinin bir an evvel temizlenmesi ile barış süreci yeniden gündeme gelebilir. Yalnız asker ve polis hunharca hareket ederek halkı topyekün suçlu görüp şiddetle hareket ederse sıkıntı çıkar. Görüyoruz ki biber gazıyla, topla tüfekle, tomalarla olmuyor bu iş. Gerekirse devlet siyasi olarak PKK'dan barış talebinde bulunmalı. En azından bu bölgede yaşıyan masum halk adına, gözyaşlarının ve savaş ortamının durması adına. Savaş araçları görmek istemiyoruz, artık normalleşmeye başlayan silah ve bomba sesleri duymak istemiyoruz. Biber gazı solumak, beri taraftan taş atan çocuk ve genç görmek istemiyoruz. Devlet büyükleri biraz daha yumuşak bir üslup kullanarak bu halkı kucaklamalı. Güven vermeli (Berivan, 41).*
- ✓ *Diyarbakır'da artık yaşam alanımız çok kısıtlı. Her an silah ve çatışma seslerinden, gaz bombalarından, şiddetten, bağırış çağırışlardan ve bütün bu olanların eğitime ve yaşamsal faaliyetlere engel olmasından çok sıkıldık. Yaşamayan bilemez. Devlet de Batıdakiler de kimse buradaki halkın ve gurbetçilerin (operasyon sebebiyle evlerini terk eden tahmini 200.000 kişi) neler yaşadığını düşünyor. Şu Diyarbakır'ın 24 saatte yaşadığını Batıdan herhangi bir il bir saatte yaşasa tüm ülke ayağa kalkar. Ama artık bizim için normal geliyor. Normalleştirdik. Her an ölme korkusu bizde normal bir seyir aldı. Bu ne acı! Bizler tükeniyoruz… Şu an bu satırları yazarken dahi gelen silah ve çatışma seslerinden endişe duyuyorum. Ve daha fazla yazmak istemiyorum (Rojda, 22).*

Kürt toplumunun tarihsel sürecine işaret ederek artık savaş görmek istemediklerini belirten katılımcılar da olmuştur;

- ✓ *Ben barış istiyorum. Dedem, babam ve ben savaşla büyüdük. Ama çocuklarımızın savaş görmesini istemiyoruz. Devlet bir an önce devirdiği masayı kaldırsın ve diyalog yollarını açsın (Nureddin, 30).*
- ✓ *İslam diyoruz, kardeşiz diyoruz, polis de bizimdir, asker de bizimdir gerilla da bizimdir diyoruz. Kanımız akıyor, huzur istiyoruz. Huzura, barışa katkıda bulunan herkesten Allah razı olsun (Zahir, 45).*

Yapılan saha çalışmalarında yetkili mercilerin çatışmaları tırmandıracak söylemlerden uzak durması isteğinin öne çıktığı görülmektedir. "İlçelerin ev ev temizlenmesi", "terörün bölgeden süpürülmesi", "son terörist ölünceye kadar mücadelenin devam edeceği", "HDP artık çözüm sürecinin filmini yapar" vb. söylemler katılımcılarca rahatsız edici bulunmuştur. Diğer taraftan örgütün ve HDP'nin Cumhurbaşkanı, Başbakan ve diğer kamu görevlileri hakkında kullandıkları ifadelerin de aynı şekilde çözümsüzlüğün parçası olduğu görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Karşılıklı nefret söylemlerinin zaten kırılgan bir süreçten geçen ülkede ve bölgede kırılmaları daha da derinleştirdiği genel kanıdır.

7.4.2. Örgütün Hendek Stratejisini Terk Etmesi

Barışın sağlanmasını isteyen görüşmecilerin bir kısmı örgütün hendek stratejisinden vazgeçmesini beklemektedir. Hendek ve barikatların masum Kürt halkına büyük zararlar verdiğini ve bölgeyi Suriye-Filistin gibi yapabileceği endişesini taşıyan görüşmeciler örgütün bir "çıkmaz sokağa girdiğini" ve "harakiri yaptığını" belirterek hatadan dönmesini istemektedir.

Örgütün şehirlerde yaptığı eylemlerin devletin sert mühahalesine neden olduğunu ve çok sayıda can-mal kaybını beraberinde getirdiğini düşünen katılımcıların kanaatine göre, "örgüt şehir dışına çıkmadan devlete barış yapalım demek anlamsız" bir taleptir. Bu sebeple barış için örgütün eylemlerini sonlandırması gerektiği görüşünü dile getirmişlerdir. Orta yaş üzeri muhafazakâr bir görüşmecinin ifadesiyle,

- ✓ *Amaçları Kürtlerin dil, kimlik haklarıysa işte meclis, işte demokratik zemin. Amaçları dış güçlere hizmet etmekse Kürtlere ihanet ediyorlar. Örgüt, izahını bulamadığım o kadar hamle yapıyor ki, bir Kürt olarak bunların, kimlerin haklarını savunduğunu şaşırıyorum. Esnaf perişan, fakir fukara perişan, şehirler perişan sen çıkacaksız, ben Kürtleri savunuyorum diyeceksin! Buna kim inanır? Örgüt halkı düşünüyorsa yanlışından dönmelidir (Neva, 23).*

7.4.3. Güvenlik Güçlerinin Daha Kontrollü Olması, Sivil Ölümlerin Bitmesi

Görüşme metinleri üzerinde yapılan değerlendirmelerde bazı görüşmecilerin güvenlik birimlerinin sert ve kaba davranışlarından rahatsızlık duyduğu tespit edilmiştir. Hususiyle ulusal basına da yansıyan, "Türk'sen övün değilsen itaat et", "Kurdun dişine kan değdi", "Eğitim sırası JÖH'te", "Esedullah timleri", "Kurtlar gelince çakallar kaçtı" gibi duvar yazılarıyla, polis

aracının arkasında cenazelerin sürüklenmesi vb. Kürt halkının tepkisini çekmektedir. Şayet, devletin bu tür bireysel yanlış davranışlarda bulunanlara yönelik ciddi bir soruşturması varsa, suçlular hakkında bir yaptırım ve cezası olmalı ve bu tür olaylar kamuoyuna doğru-hızlı bir şekilde yansıtması gerekir;

- ✓ *Devlet terörist ve vatandaş ayrımını tam olarak gerçekleştiremiyor bence. Hendeklerin kazıldığı bölgelere tank sokmak orada yaşayan insanlara en büyük darbeyi vurur. Zaten PKK'nin attığı roketler yetmezmiş gibi bir de devletin topu tankı çıktı karşımıza. İkisi de resmen şehrin içine etti. Öldürülen insanlara terörist imajı vermenin zor olmadığı bir ortamda yaşıyoruz. Ama halk kimin sivil olduğunu biliyor (İzzet, 22).*

Görüşmecilerin bir kısmı uygulanan sokağa çıkma yasaklarının farklı yorumlandığını düşünmektedir. Onlara göre bu uygulamalar vatandaşın olaylardan zarar görmemesi için başlatılmasına karşın sanki güvenlik birimlerine sokağa çıkan herkesi vurma yetkisi veriyormuş gibi algılanmaktadır. Açıkçası yaşanan ölümlerin hangilerinin sivil hangilerinin YDG-H'li olduğunun bilinmesi ve yine ölenlerin hangi silahla vurulduğunun belli olmamasına karşın görüşmeciler ağırlıklı olarak bu ölümlerden devleti sorumlu tutmaktadır. Sıklıkla gündeme gelen bebek, çocuk ya da yaşlıların ölümleri toplumsal vicdanı kanatmaktadır;

- ✓ *Sokağa çıkma yasakları çok yanlış bir durum. Batıda sokağa çıkma yasağını delene para cezası veriliyor Kürtlere ise ölüm! (Hatice, 22).*
- ✓ *Devlet sivil yaşama özen göstermiyor. Hendeklerin kazıldığı yerlerdeki insan yaşamına verilen önem SIFIR. Zaten mahelle halkın şikayetlerinin göz ardı edilmesiyle bu günlere gelindi. Bu ülkede üç aylık bebekler ölüyorsa, başta duranlar vicdanlarıyla hareket etmelidir (Neva, 23).*
- ✓ *Aslında çatışmaların asıl sorumlusu savaşı şehirlere taşıdığı için PKK'dır. Lakin yeni Türkiye'nin zihniyetini taşımayan bazı güvenlik elemanlarının tavırları devletin meşru eylemlerini gölgeliyor. Malum bu tavırlar şehirlerde PKK propagandasının tutmasına zemin oluşturuyor. Hükümetin bu konuda daha hassas olması gerekir (Welat, 25).*

7.4.4. Kürtlere Anadilde Eğitim Hakkı Verilmesi ve Kürt Kimliğinin Kabulü

Kürt sorununun hiç kuşkusuz en önemli noktalarından biri anadilde eğitim konusudur. Kürtler bu ülkede kendilerini kurucu unsur olarak gördüklerini ve anadillerinde eğitim yapma haklarının da en doğal hakları olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmanın kapsamına alınmamış olmamasına karşın bir kısım görüşmeciler bu konunun yeniden barışın ve Kürt-Türk kardeşliğinin sağlanmasında belirleyici rol oynayacağını belirtmişlerdir,

- ✓ *"Kürtlerle Türkler bu ülkeyi birlikte işgalden kurtardı" söyleminin içini doldurmak için ülkede Türklerin yararlandığı her haktan Kürtlerin de yararlanması gerekir. Bunu sadece iş, aş*

bağlamında değil temel haklar ve özgürlükler açısından da ele almak gerekir; 1- Her milletin kendi kaderini tayin etme hakkı vardır. 2- Yaratıcının insanlara verdiği dili, kimliği hiçbir devlet ve hiçbir millet yasaklayamaz (Şerif, 23).

Kürt toplumunun hassasiyet gösterdiği bir başka konu da, yine sorulmadığı halde görüşmecilerin temas ettiği anayasada Türklüğün tek etnisite olarak yer alması buna karşın Kürtlerin yok sayılması mevzuudur. Kürtler, Türk kimliğiyle beraber Kürt, Arap, Laz, Çerkez vb. kimliklerin de anayasada yer almasının toplumsal barışın tesis edilmesinde önemli bir aşama olacağını düşünmektedirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Kürt toplumunda Suriye/Kobani hadiseleri ile başlayan ve 7 Haziran seçimleriyle görünür olan yeni durumu genel hatlarıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır. Daha önce görülmeyen "hendek siyaseti", şehir çatışmaları ve sokağa çıkma yasakları konusunda bölgedeki genel algının yakalanması hedeflenmiştir.

Terör ve devletin bununla başa çıkma stratejileri çok sayıda teorinin konusu olmuş ve farklı perspektiflerden açıklanmaya çalışılmıştır. Walzer, bu iki olgunun iyi analiz edilmesi gerektiğini vurgulayarak, önce devlet baskısının terör grupları için eylem gerekçesi olduğunu sonra da terörün devlet baskısı için gerekçe haline geldiğini belirtmektedir. Ona göre, bunlardan ilki aşırı sol grupların diğeri de muhafazakâr sağın motivasyon kaynağıdır (Akt. Fuller, 2010). Türkiye'de sol bir grup olarak PKK, 70'lerde devlet, feodal ağalar ve şeyhlerin Kürt toplumuna baskısını gerekçe göstererek kurulmuştur. Çoğunlukla sağ partilerin işbaşına geldiği devlet de 80'lerin ortalarından itibaren belirli aralıklarla PKK terörünü gerekçe göstererek Doğu ve Güneydoğu'ya, bazen sivil insan haklarını ihlal edecek derecede sert müdahalelerde bulunmuştur. Burada dikkat çekici olan noktalardan birisi, örgütün belirli baskı odakları karşısında kendisini "Kürt halkının savunucusu" olarak sunmasına karşın kendi baskı felsefesi olan "zor"u halka uygulamaktan çekinmemesidir. Çalışmanın da anlaşılır kılmaya çalıştığı problemlerden biri olan hendek-barikatlar teorik açıdan örgütün, "halka rağmen halk için!" anlayışını yeniden ortaya koymaktadır.

Saha çalışmasının bulgularından hareketle dört noktanın tekrar vurgulanması gerekir. Öncelikle Kürt halkının bir an önce yeni müzakere ve barış sürecinin başlamasını beklediği belirtilmelidir. Görüşmecilerin çok büyük bir kısmı örgütün hendek stratejisini hatalı bulduğunu, bunun Kürt halkına büyük bir zarar verdiğini diğer taraftan operasyonların ve sokağa çıkma yasaklarının da bitmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sokağa çıkma yasakları ve şiddetli çatışmalar halk üzerinde büyük psiko-sosyal tahribatlar yapmaktadır. Çatışmalar şehirlerin tarihi ve kültürel mirasını tahrip etmekte, insanlarda onarılması zor travmalara neden olmaktadır. Hususiyle de çocuklar üzerinde ciddi kalıcı etkiler bırakma tehlikesi taşımaktadır. Bölgede yaşanan çatışmalar, sokağa çıkma yasakları ve örgütün boykot kararları eğitimi ve sosyal hayatı günden güne kötüye götürmektedir. Bu değerlendirmelerden hareketle, halkın meseleye tek taraflı baktığı anlamı çıkarılabilir. Bunun iki nedeni vardır; öncelikle devlet, uzun süre Kürtlerin kimliğini ve sosyo-kültürel yaşamını kendi ulus-devlet ideoloji için tehlikeli görmüştür. Bu sebeple Kürt

toplumunun bir kısmı devlete karşı tabir yerindeyse "ontolojik" bir güvensizlik yaşamaktadır. Diğer taraftan halk, PKK'nin şehirlerden çekilmesini devletin yapacağı siyasi hamlelerle mümkün görmektedir. Çoğunluğunun Kürt siyasal hareketine oy verdiğini varsaydığımız örneklem grubumuzun barışı devletten beklemesi düşündürücüdür. Nitekim bir kısım görüşmeciler çatışmaların durması için örgütle Temmuz-Ağustos aylarında birkaç temaslarının olduğunu ancak uygun bir istişare yapısı olmadığı için netice alamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu noktada tespitimiz bölgede akan kanın barışa alan açmaktan çok yeni intikam ateşlerini körükleyeceği yönündedir. Önerimiz, devletin ve PKK'nin sivil ölümlerin, ağır ekonomik ve kültürel kayıpların da yaşandığı şehir çatışmalarını barışçıl yollarla bitirmeleridir. Yine, PKK'nin, sivillerin yaşadığı bölgede başlattığı çatışmanın sonuçsuz kalacağını, başvurduğu yöntemin Kürt halkı ve sivil siyasetine zarar vereceğini, bu durumdan en çok iki silah arasında kalan sivillerin mağdur olacağını yeniden düşünmesi gerekmektedir. Bölgede yaşanan sivil ölümler konusunda tarafların ikna edici açıklamalar yapması gerekir.

Görüşmelerde öne çıkan ikinci konu, operasyonların uzaması ve sivil ölümlerin devam etmesi durumunda ülkede Türk-Kürt ayrışması yaşanması-derinleşmesi tehlikesidir. Görüşmeciler Türk kamuoyunun bölgede yaşananları bilmediğini, anaakım medyanın olaylara "yeteri" kadar yer vermediğini ve sivil ölümler, tarihi-kültürel mirasın tahrip edilmesine "yeterli" tepkinin verilmediğini sıklıkla dile getirmişlerdir. Bu durum Kürtlerde birlikte yaşama duygusunu tahrip edebilir. Hususiyle 2015 yaz aylarında ülkenin Batı illerindeki Kürt vatandaşlara yönelik fiili-sözlü saldırıların yaşanmasının kardeşlik duygusuna zarar verdiği düşünülmektedir. Türk-Kürt ayrışmasının önlenmesi adına, ülkenin önde gelen STK, parti, sendikaları vb. barış sürecinde olduğu gibi bölgeyi ziyaret etmeli ve buradaki paydaşlarıyla yaşanan olayları yerinde müzakere ederek barış için yapıcı rol oynamalıdırlar. Aynı şekilde bölgedeki işadamları/kadınları dernekleri, dini grup liderleri ve geniş aileleri temsil eden kişiler çatışmaların bitmesi konusunda çalışma yürütmesi ve medyaya belirli aralıklarla bilgilendirme toplantıları yapması önemlidir.

Yakın zamana kadar AB temsilcisi ve raportörlerinin sıklıkla ziyaret ettikleri bölgeye bir süredir gelmedikleri ve raporlarda bölge sorunlarına temas edilmediği bazı görüşmecilerce dile getirilmiştir. Uluslararası kuruluşların bu tavrı Kürtlerde güvensizlik oluşturmakta ve AB'ne güveni azaltmaktadır. Yapılan görüşmelerde, AB ve BM gibi kuruluşların Türkiye'yi Batı'nın

göçmen krizini önleyecek bir "sınır" olarak gördüğünü bu sebeple ülkedeki diğer gelişmelere göz yumulduğu belirtilmiştir. Kanaatimize göre, Kürtler ve Türkler arasında ülke geneline yayılabilecek bir çatışma durumunda Batılı ülkeler yeni bir göçmen krizi yaşayabilir. Zira, 8 milyona yakın Kürt vatandaşın ülkenin Batı'sında, Türklerin yoğun olduğu yerlerde yaşaması olası bir krizde Kürtlerin, yönünü istikrarsız vatanlarına değil Batı'ya çevirmesi güçlü bir ihtimaldir.

Saha çalışmalarında dikkat çekici bulunan bir husus da, çatışma sürecinin uzaması ve örgütün silahlı unsurlarının şehirlerden çıkarılamaması durumunda Kürt gençler arasında radikalleşmenin artma riskidir. Suriye/Kobani savunmasıyla beraber artan PKK'ye katılımlar ve Kürtlerde milli bilincin yükselişi bölgede örgütün etkin medya-sosyal medya ağı aracılığıyla şehirlerde savaşacak yeni gençleri bünyesine katmasına neden olabilir. Örneklem grubu belirlenirken siyasal dağılımlara dikkat edildiği için, örgütün yaptığı son hendek hamlesiyle sempatizan ve seçmen tabanında rahatsızlık oluşturduğu bu araştırmadan yola çıkarak söylenebilir. Buna karşın görüşmeciler, örgütün, Kürt sorununun çözümünü savaşta gören radikal kitlesini artırma ihtimaline dikkat çekmiştir. Bölgede radikalleşmenin önlenmesi için Türk kamuoyuna, bölgede bazı ilçelerde yaşanan durumun bir nevi "afet" olduğu anlatılmalıdır. STK'lar, Türk-Kürt kardeşliğinin zedelenmemesi için evlerini terk eden aileler adına yardım kampanyaları düzenlemelidir. Örgüt bölgede bu aileler için Sarmaşık Derneği ve belediyeler aracılığıyla yardım kampanyaları başlatmıştır.

Üzerinde durulması gereken son bir nokta, görüşmecilerin önemli bir kısmının barış sürecinin bitmesi ve yaşanan çatışmaları siyasi çıkarlar çerçevesinde yorumlamasıdır. Hükümet daha güçlü şekilde eleştirilmekle beraber Kürt siyasal hareketin temsilcileri de bu eleştirilerin hedefi olmuştur. Bu durumda, sokağa çıkma yasaklarının ve operasyonların uzaması bölge halkının siyaset yoluyla gelebilecek olan barışa güvenini azaltabilir. Görüşme metinlerinden yola çıkarak, sadece siyasetçilerin güdümünde yürüyecek bir barış sürecinin halka güven vermeyeceği söylenebilir. Katılımcıların, "barışın başarılamaması" konusundaki düşüncelerinden hareketle ülkede barış araştırmalarına önem verilmesi gerektiği açıkça görülmektedir. İrlandalı bir barış uzmanının, araştırmanın yürütüsücüne söylediği, "bu kadar sosyal sorunu olan bir ülkede üniversitelerde neden bir barış bölümünün olmadığını merak ediyorum" cümlesi konunun önemini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu bağlamda önerilerimiz, barış için çatışmaların

bitmesi beklenmemelidir. Çatışmaların uzun sürme ihtimaline karşın taraflar görüşmelere bir an önce başlamalıdır. Toplumsal çatışmaların azaltılması için üniversitelerde "barış" araştırma merkezleri ve bilim dalları kurulmalıdır.

Yaklaşık yüzyıldır devam Türkiye'nin Kürt sorunu zaman zaman çatışma düzeyine çıkmaktadır. Haziran 2015 sonrası süreçte 3 yıldır devam eden barış görüşmelerini askıya alacak gelişmeler yaşanması üzerine çatışmalar yeniden başlamıştır. Suriye'nin kuzeyinde PKK'nin güdümündeki PYD'nin elde ettiği kazanımlar ve Kuzey Irak'ta Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bağımsızlık uğraşısı ülkedeki Kürt nüfusun devletten beklentilerini artırmaktadır. Irak ve Suriye'de IŞİD karşısında verdikleri mücadele sebebiyle ABD, AB ve Ruslarca muhatap kabul edilen Kürtlerin bundan hareketle Türkiye'den 8 ay önceki görüşmelerden daha çok hak talep edeceği düşünülebilir. Buna karşın 14 yıldır iktidarda olan ve siyasi yorgunluk belirtileri gösteren AKP'nin Kürt sorununu çözmek için gerekli etno-politik adımları atma konusunda cesur davranıp davranamayacağı merak konusudur. Özellikle, ülkede en önemli gündem maddelerinden biri Erdoğan'ın başkanlık isteğiyken Türk milliyetçilerini kızdıracak bir hamleninin atılması olası görülmemektedir. Türkiye'nin bu denklemde elini güçlendiren gelişme ise, Suriye'nin Kuzey koridorunda Kürtlerin kurmayı arzu ettiği özerk bölgeye Rusya, İran, Irak ve Suriye'nin karşı çıkmasıdır. ABD'denin de yakınlarda buna benzer açıklamalarda bulunması Kürtlerde endişeye neden olmaktadır.

Özetle, Arap baharının evrilerek Kürt baharına dönüşmeye başladığı Ortadoğu'da Türkiye'nin çatışmaları şiddetle bastırmaya çalışması uzun vadede hatalı kabul edilebilir. Bir taraftan devletin kurucu ulus-devlet felsefesi bir taraftan AKP'nin reformcu gücünü kaybetmesi bir taraftan da Erdoğan'ın başkanlık için Türk milliyetçi oylara ihtiyaç duyması kısa vadede Türkiye'de kalıcı barış konusunda umutları azaltmaktadır. Çatışma sürecinin uzaması ise bölgede Kürt gençlerin radikalleşmesine ve gelecekte sağlıklı çözümler üretilmesinin önünün kesilmesine neden olabilir.

KAYNAKÇA

Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları.* (A. Tümertekin, Çev.) İst: İthaki.

AÖSBA, A. Ö. (2014). *Komün ve Meclisler.* İst: Aram.

Attar, A. R. (2008). *Kürtler: Bölgesel ve Bölge Dışı Güçler.* (A. Dursunoğlu, Çev.) İst: Anka.

Bensahel, N. (2006). A Coalition of Coalitions: International Cooperation Against Terrorism. *Studies in Conflict and Terrorism, 29*(1), 35-49.

Bozarslan, H. (2015). *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi-Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El Kaide'ye.* (A. Berktay, Çev.) İst: İletişim.

Bruinessen, M. v. (1989). The Ethnic Identy of The Kurds. P. A. Andrews içinde, *The Ethnic Groups of Turkey* (s. 613-621). Wiesbaden: Riechert.

Çağlayan, E. (2014). *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950).* İst: İletişim.

Çiçek, C. (2015). *Ulus, Din, Sınıf: Türkiye'de Kürt Mutabakatının İnşası.* İst: İletişim.

Cragin, K., & Gerwehr, S. (2005). *Dissuading Terror; Strategic Influence and the Struggle Against Terrorism.* Santa Monica: RAND Coorperation.

Erder, S. (2007). İstemedikleri Halde Sürülenler- Zorunlu Göç ve Sonrası . *İstanbul*(61).

Erkan, R., & Bağlı, M. (2005). Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 22*(1), 105-124.

Fuller, G. E. (2010). *A World Without Islam.* New York-London: Little, Brown and Company.

Fuller, G. E., & Barkey, H. J. (1998). Turkish Government Policies in the Southeast. B. J. Henri, & G. E. Fuller içinde, *Turkey's Kürdish Question* (s. 133-155). Oxford: Rowman & Littlefield.

Göç-Der. (2001). *Göç Edenlerin Sosyo-Ekonomik, Sosyo-Kültürel Durumları, Göçün Ortaya Çıkardığı Sorunlar; Askeri Çatışma ve Gerginlik Politikaları Sonucu Yaşam Alanlarını Terk Eden Göç Mağdurlarının Geri Dönüş Eğilimleri.* İst.

Gözaydın, İ. (2009). *Diyanet-Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimi.* İst: İletişim.

Gunter, M. (2007). The Modern Origins of Kurdish Nationalism. M. Gunter, & M. Ahmed içinde, *The Evolution of Kurdish Nationalism* (s. 2-17). Costa Mesa: Mazda Publishers.

Gürcan, M. (2015, 09 02). *PKK'nın 'Z nesli' ve Füzyon Radikalleşmesi*. radikal.com.tr. adresinden alındı

https://r*ojbas3.wordpress.com/kck-sozlesmesi/*. (2015, 12 28). adresinden alındı

http://www.*imctv.com.tr*. (2015, 12 27). /dtk-kongresinin-sonuc-bildirgesi-aciklandi-tam-metni: adresinden alındı

HÜNEE. (2006). *Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Hareketleri.* Ank: HÜNEE.

Izady, M. R. (1992). *The Kurds: A Concise Handbook.* Taylor & Francis.

Jenkins, B. M. (2009, 12 30). 12 29, 2015 tarihinde http://www.rand.org/blog/2009/12/how-a-decade-of-terror-changed-america.html. adresinden alındı

Jones , S. G., & Libicki, M. C. (2008). *How Terrorist Groups End: Lessons for Countering al Qa'ida.* Santa Monica: RAND.

Kalkınma Merkezi. (2010). *Zorunlu Göç ve Diyarbakır.* Diyarbakır: Kalkınma Merkezi.

Kaplan, İ. (2009). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi.* İst: İletişim.

Karpat, K. H. (2004). *Studies on Turkish Politics and Society : Selected Articles and Essays.* (R. Schulze, Dü.) Leiden: Brill.

Kaya, A. (Dü.). (2009). *Türkiye'de İç Göçler – Bütünleşme mi? Geri Dönüş mü? İstanbul, Diyarbakır, Mersin.* İst: İBÜ.

Keser, İ. (2011/a). *Göç ve Zor.* Ank: Ütopya.

Lewis, O. (1961). *The Children of Shanches.* New York: Random House.

MacDonald, C. G., & O'Leary, C. A. (Dü). (2007). *Kurdish Identity : Human Rights and Political Status.* Gainesville: University Press of Florida.

Marcus, A. (2007). *Blood and Belief: The PKK and the Kurdish Fight for Independence.* New York and London: New York University Press.

Mardin, Ş. (2007). *Türk Modernleşmesi.* İst: İletişim.

MAZLUMDER. (2004). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da boşaltılan yerleşim birimleri nedeniyle göç eden yurttaşlarımızın sorunları ve alınması gereken tedbirler. Erişim: 22.10.2012,.*

McDowall, D. (2005). *A Modern History Of The Kurds.* New York: I.B.Tauris & Co Ltd.

Meiselas, S. (2008). *Kurdistan: In the Shadow of History.* Chicago: University Of Chicago Press.

Öcalan, A. (1982). *Kürdistan'da Zorun Rolü.* Köln: Weşanên Serxwebûn-8.

TBMM. (1997). *Boşaltılan Yerleşim Yerleri ve Göç Eden Vatandaşların Sorunları.* Ank: TBMM.

TESEV. (2006). *"Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası.* İst: TESEV.

Tezcür, G. M. (2009). Kurdish Nationalism and Identity in Turkey: A Conceptual Reinterpretation. *European Journal of Turkish Studies, 10*, 1-17.

tihv. (2015, 12 26). *11-25-aralik-2015-sokaga-cikma-yasaklari-ve-sivillere-yonelik-yasam-hakki-ihlalleri/*. http://tihv.org.tr/. adresinden alındı

tüik. (2015, 12 28). http://www.*tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist.* adresinden alındı

Yanmış, M. (2015). Diyarbakır Halkının Geleneksel ve Dini Değerlerdeki Değişime Yaklaşımı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme (1990-2013). Bursa: Uludağ Ünv. SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Yeğen, M. (2003). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu.* İst: İletişim.

Yükseker, D. (2008/a). Diyarbakır'da Yerinden Edilme Sorunu: Geri Dönüş, Kentsel Sorunlar ve Tazminat Yasası'nın Uygulamaları. D. K. Ark. içinde, *"Zorunlu Göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası* (s. 148-176). ist: TESEV.

Yükseker, D. (2008/b). Yerinden Edilme ve Sosyal Dışlanma: İstanbul ve Diyarbakır'da Zorunlu Göç Mağdurlarının Yaşadıkları Sorunlar. D. K. Ark. içinde, *Yükseker, D. (). . D. Kurban & D"Zorunlu göç" ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası* (s. 220-236). İst: TESEV.

EK

Fotoğraf 1: Çalışma yapılan alan (google.map)

Fotoğraf 2: Şırnak şehir merkezinde hendek kazılan semtler (Gürcan M. , 2015).

Fotoğraf 3: Şırnak/Cizre'de hendek kazılan semtler (Gürcan M. , 2015).

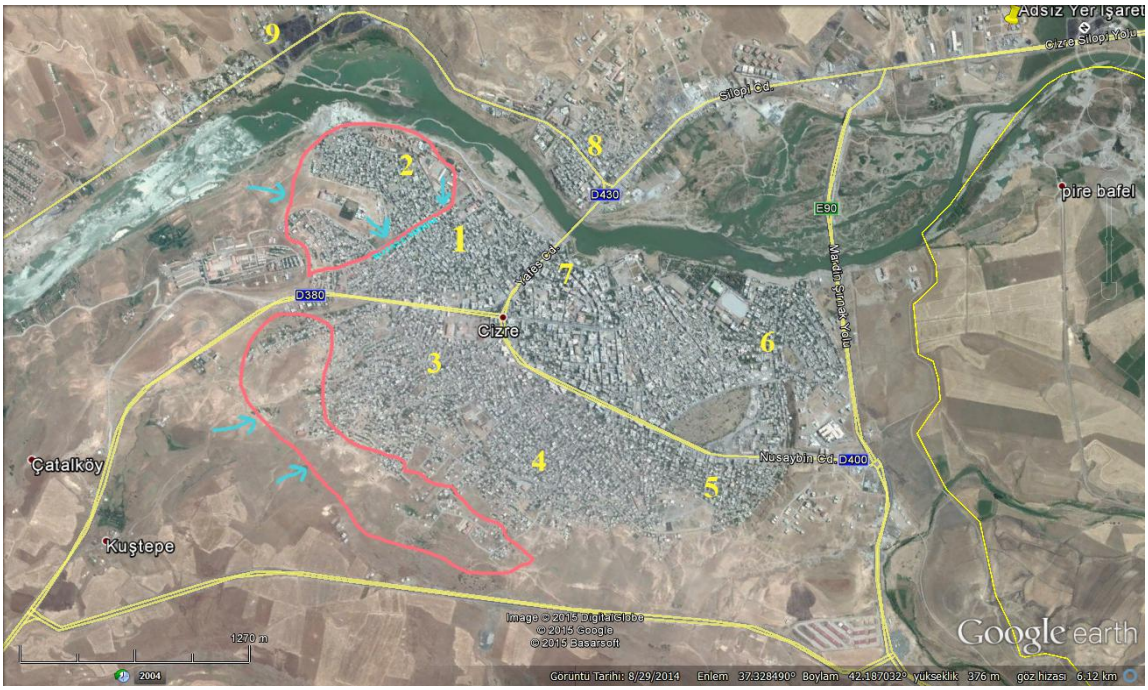

Fotoğraf 4: Şırnak/Silopi'de hendek kazılan semtler (Gürcan M. , 2015).

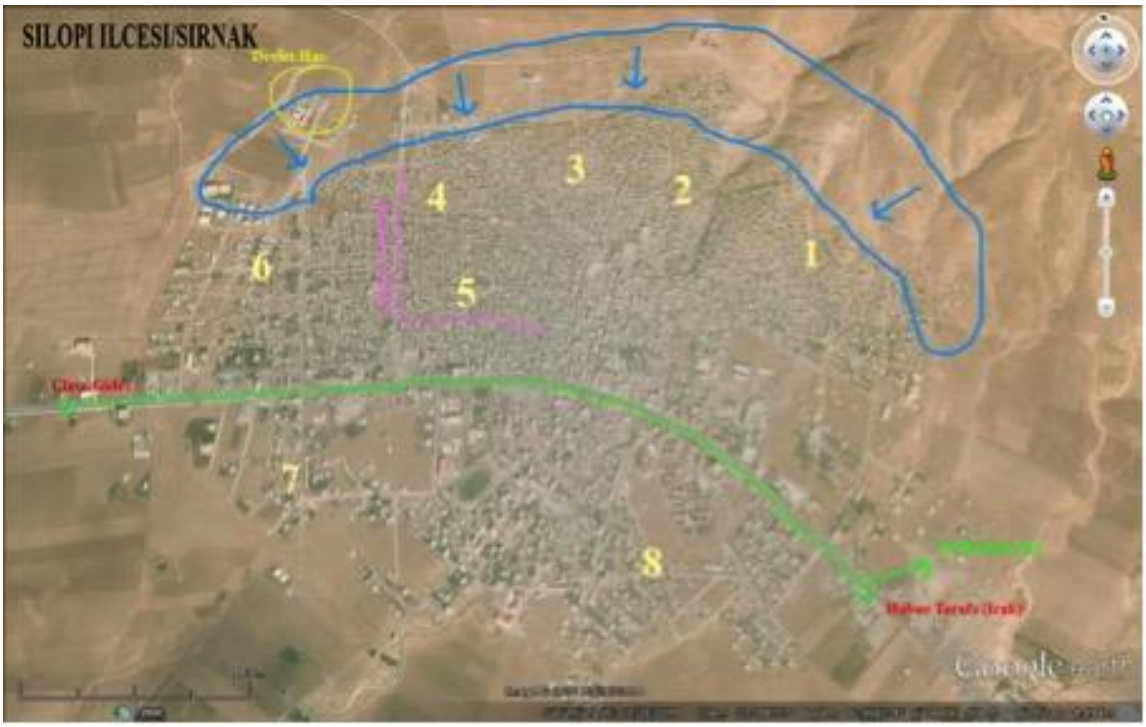

Fotoğraf 5: Diyarbakır/Sur. Hendekler sarı bölgede yoğunlaşmaktadır (google.map).

Fotoğraf 6: Şırnak/İdil. Hendekler sarı bölgede yoğunlaşmaktadır (google.map).

YAZAR HAKKINDA

Dr. Mehmet YANMIŞ
Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
mehmet.yanmis@dicle.edu.tr

Lisans ve Yükseklisans'ını Uludağ Üniversitesi'nde tamamladı. Aslen Trabzonlu olan Dr. Yanmış, Yozgat ve Bursa'da çeşitli okullarda 6 yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 2010 yılında üniversitedeki görevine başladı. Uludağ Üniversitesi'nde, "Diyarbakır Halkının Geleneksel ve Dini Değerlerdeki Değişime Yaklaşımı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme (1990-2013)" isimli çalışmasıyla doktorasını tamamladı. Bir yıl Louisiana State University'de alanıyla ilgili çalışmalar yürüttü. Yakın dönem Kürt toplumu üzerine araştırmalar yapmaktadır. Kimlik, değerler, sosyal değişim, göç ve fundafobi konularında çalışmaları vardır. Değişik yerlerde makale, rapor ve bildirileri yayınlanmıştır.

Yayınlanan kitap bölümleri;

"Modernleşme ve Küreselleşme Sürecinde Değişen Kentler ve Kent Kimlikleri: Diyarbakır Gül Şehri Örneği", *Gül Şehri Kitabı*, Diyarbakır Valiliği, 2011.

"1980 Sonrası Diyarbakır Kent Kimliğinin Değişimi (Sosyal, Siyasal, Dini)", *Kent Çalışmaları II*, Pegem Yay. Ank. 2015.

"Sosyal Hareketlerin Etkisiyle Dönüşen Şehir Hayatında Gençlerin Değerleri: Diyarbakır Örneği", *Değerler ve Eğitimi 2*, Dem Yay. İst. 2015.

"Fundamentalizm Korkusunun Müslüman Toplumlara Etkileri", *Günümüz İslam Toplumları ve Problemleri*, Ati Yay. İst. 2015.

Not: Doktora çalışmasının genişletilmiş hali; *Kürt Toplumunda Kimlik, Din, Gelenek* (Basım aşamasında).